

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΑΚΑΔΗΜΑΙΚΟ ΕΤΟΣ 2020-2021

Μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών

«Ελληνογαλλικές Σπουδές στην Λογοτεχνία, τον Πολιτισμό και την Μετάφραση»

Η μετάφραση της γυναικείας γραφής:

Η περίπτωση της Madeleine Bourdouxhe (1906-1996) –
Μετάφραση και σχολιασμός τριών διηγημάτων από την
συλλογή *Les jours de la femme Louise et autres Nouvelles*.

ΙΡΣΑ ΜΠΕΙΚΟ

Τριμελής Επιτροπή: Μαρία Παπαδήμα

Μαρία Σπυριδοπούλου

Μαίρη Μπαϊρακτάρη

*Θα ήθελα να ευχαριστήσω την κυρία Μαρία
Παπαδήμα για την καθοδήγηση της.*

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
ΤΟ ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ ΚΑΙ Η ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΓΡΑΦΗ	5
ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΣΤΗ ΒΕΛΓΙΚΗ ΓΑΛΛΟΦΩΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ	7
ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	9
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ.....	12
ΕΝΑ ΚΑΡΦΙ,ΕΝΑ ΡΟΔΟ	12
ΟΙ ΜΕΡΕΣ ΣΤΗ ΖΩΗ ΜΙΑΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΙ ΛΟΥΙΖ	20
ΜΠΛΑΝΣ	27
ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΛΟΓΩΝ	35
ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΕΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ	35
Ένα καρφί, ένα ρόδο	35
Οι μέρες στην ζωή μιας γυναίκας ονόματι Λουίζ	37
Μπλανς.....	38
Επίλογος	40
Βιβλιογραφία	41
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	43

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία μελετά τα ζητήματα που δημιουργούνται με την μετάφραση ενός γυναικείου τρόπου γραφής παίρνοντας ως αφετηρία τη μετάφραση τριών διηγημάτων της γαλλόφωνης Βελγίδας συγγραφέως Madeleine Bourdouxhe. Αρχικά, ορίζεται η ιδέα της «écriture feminine» όπως την διατύπωσε η Hélène Cixous και η Béatrice Didier στα έργα τους *Le rire de la Méduse* και *L'écriture-femme* και στην συνέχεια παρουσιάζεται η άποψη της Monique Wittig μέσα από το έργο της *The Lesbian Body*, η οποία αντιτίθεται στην ιδέα της ύπαρξης μιας «écriture feminine». Έπειτα, δίνεται μια ανάλυση της θέσης των γυναικών-συγγραφέων στο σύγχρονο γαλλόφωνο Βέλγιο. Ακριβώς μετά ακολουθεί η βιογραφία της Madeleine Bourdouxhe και μια σύντομη ανάλυση των έργων της *Un clou, un rose, Les jours de la femme Louise* και *Blanche*. Σειρά έχει η μεταφραστική πρόταση και η ανάλυση των μεταφραστικών επιλογών. Στο τέλος, παρατίθενται τα συμπεράσματα.

Λέξεις-Κλειδιά: Madeleine Bourdouxhe, Βέλγιο, écriture feminine, γυναίκα, μελαγχολία

*Η μετάφραση των παραθεμάτων έγιναν από εμάς λόγω αδυναμίας εύρεσης των έργων στην ελληνική γλώσσα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρακάτω εργασία έχει σκοπό την ανάδειξη μιας σχετικά άγνωστης συγγραφέως στο ελληνικό κοινό, της συγγραφέως Madeleine Bourdouxhe, μέσα από την μετάφραση των έργων *Un clou, un rose, Les jours de la femme Louise* και *Blanche* από την συλλογή *Les jours de la femme Louise et autres Nouvelles* που δημοσιεύτηκε στο Παρίσι στις 15 Ιουνίου 2009 από τον εκδοτικό οίκο Actes Sud ως μέλος της συλλογής Babel.

Η Madeleine Bourdouxhe είναι μια συγγραφέας που είναι διάσημη για το έργο της, *Le femme de Gilles*¹ (Actes Sud:2004) αλλά η οποία έχει πολλά παραπάνω να προσφέρει. Οι νουβέλες από την συλλογή *Les jours de la femme Louise et autres Nouvelles*, οι οποίες δεν έχουν μεταφραστεί ακόμα στα ελληνικά, αξίζουν επίσης την προσοχή του κοινού καθώς προσφέρουν μια ξεχωριστή ματιά στην γυναικεία ψυχοσύνθεση όχι τόσο με τις ιστορίες που διηγούνται αλλά μέσα από την ποιητική γλώσσα της Bourdouxhe.

Σε γενικότερο βαθμό, η γυναικεία γραφή είναι ένα θέμα που έχει απασχολήσει για αρκετό καιρό τους λογοτεχνικούς και φεμινιστικούς κύκλους χωρίς να έχουν καταλήξει σε κάποιο ξεκάθαρο ορισμό και παρόλο που η Madeleine Bourdouxhe αρνούνταν να κατατάξει το έργο της σε κάποιο λογοτεχνικό είδος ή ρεύμα, η γυναικεία λογοτεχνία είναι η μόνη που θα μπορούσε να της ταιριάζει καθώς όλα της τα έργα περιστρέφονται γύρω από την γυναικεία ύπαρξη.

---

¹ Στα ελληνικά έχει δημοσιευτεί από τον εκδοτικό οίκο Printa τον Νοέμβριο του 1999 σε μετάφραση της Άννας Ραδίτσα

Συνεπώς, η έλλειψη εκτενών ερευνών για την Madeleine Bourdouxhe και την γυναικεία γραφή και η απουσία μιας κατάταξης τους, ήταν ο λόγος που μας έκανε να επιλέξουμε αυτά τα δύο θέματα για την μεταπτυχιακή μας εργασία.

ΤΟ ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ ΚΑΙ Η ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΓΡΑΦΗ

Η σχέση των γυναικών με την λογοτεχνία έχει αποδειχτεί ένα περίπλοκο θέμα, όπως οτιδήποτε έχει να κάνει με τα δυο φύλα. Στα λογοτεχνικά έργα η γυναίκα είναι σχεδόν πάντα το αντικείμενο άρα βρίσκεται σε μια δευτερεύουσα θέση. Η γυναίκα παρουσιάζεται είτε σαν ένα ιδανικό για την κατάκτηση του οποίου οι άνδρες κάνουν άθλους (λυρική ποίηση του μεσαίωνα) είτε σαν παθιασμένα πλάσματα που το κύριο χαρακτηριστικό τους είναι ο ερωτισμός (*Μαντάμ Μποβαρί*). Όποια και αν ήταν η απεικόνιση τους προερχόταν από μια εξωτερική σκοπιά, αυτή των ανδρών δημιουργώντας έτσι στερεότυπα που θα διαρκέσουν για αιώνες. Όταν οι γυναίκες άρχιζαν να γράφουν στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} επαγγελματικά πλέον, η κοινωνία ήταν απροετοίμαστη. Οι περισσότερες αντιμετώπιστηκαν με επιφύλαξη ή και με κατηγορίες ότι παρεκκλίνουν από την γυναικεία φύση. Ίσως και για αυτό τα πρώτα αναγνωρισμένα γυναικεία έργα ήταν σε μορφή αλληλογραφίας ή προσωπικού ημερολογίου. Ίσως οι γυναίκες που τολμούσαν να γράψουν με την δικιά τους υπογραφή να ένιωθαν ανασφάλεια για να γράψουν ποίηση ή θέατρο που θεωρούνταν ανώτερα λογοτεχνικά είδη.

Έπρεπε να περάσει σχεδόν ένας αιώνας έτσι ώστε οι γυναίκες να αρχίσουν να διεκδικήσουν οργανωμένα τα δικαιώματα τους στον επαγγελματικό κόσμο συμπεριλαμβανομένου και ου λογοτεχνικού κόσμου. Αν και πάντα υπήρξε μια προσπάθεια αναγνώρισης της θέσης της γυναίκας στην λογοτεχνία (μπορούμε να αναφερθούμε για παράδειγμα στην Georges Sand ή στην Colette), μόνο κατά την διάρκεια της δεκαετίας του 1970 με τα νέο-φεμινιστικά κινήματα που πήραν μορφή χάρη στα γεγονότα του Μάη του 68', οι γυναίκες άρχισαν να συνειδητοποιούν τα χρόνια περιθωριοποίησης που έχουν υποστεί. Με αυτήν την συνειδητοποίηση οι γυναίκες άρχισαν να διεκδικούν οργανωμένα πλέον την αναγνώριση τους στην λογοτεχνία και να καταγγέλλουν την μέχρι τότε διάκριση. Οι γυναίκες συγγραφείς και θεωρητικοί υποστήριξαν πως και η γλώσσα είναι κατασκευασμένη για να εξυπηρετεί μόνο τους άνδρες. Δημιουργήθηκαν έτσι δυο απόψεις, η μια προασπιζόταν πως πρέπει να υπάρχει μια γραφή (*écriture féminine*) που να ταυτίζεται με την γυναικεία λογοτεχνία. Η αντίθετη άποψη υποστήριζε πως εφόσον τα δύο φύλα είναι ίσα δεν γίνεται να υπάρξει μια ξεχωριστή γυναικεία γραφή επειδή αυτό σημαίνει πως υπάρχει ένας διαχωρισμός. Για να μπορέσουμε να έχουμε μια σφαιρική εικόνα των δυο αυτών απόψεων θα αναφερθούμε στα έργα «*Le rire de la meduse*» της Hélène Cixous, στο «*L'écriture-femme*» της Beatrice Didier και στο «*The Lesbian Body*» της Monique Wittig η οποία αντιτίθεται στην άποψη των προηγούμενων.

Ο όρος *écriture féminine* εμφανίζεται για πρώτη φορά σε ένα από τα маниφέστα του γαλλικού φεμινισμού «*Το γέλιο της Μέδουσας*» της ακαδημαϊκού Hélène Cixous που

δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Arg* το 1975 στο τεύχος που ήταν αφιερωμένο στην Simone de Beauvoir. Με αυτό το δοκίμιο η Héléne Cixous καλεί τις γυναίκες να μελετήσουν τον κυρίαρχο ανδρικό λόγο και να τον αντικαταστήσουν και να τον αντικαταστήσουν .²

Σύμφωνα λοιπόν με την Cixous η λογοτεχνία πάντα ήταν βασισμένη σε 'ανδρικές αξίες' δηλαδή της λογικής και της αντικειμενικής αντίληψης του κόσμου «η οποία κυβερνιέται από μια οικονομία της λίμπιντο και της κοινωνίας-δηλαδή πολιτική, τυπικά ανδρική»³. Η γυναίκα από την άλλη δεν έχει όρια « αν είναι κάτι «ίδιο» της γυναίκας [...] είναι η ικανότητά της να αλλάζει χωρίς όρια, κορμιά χωρίς τέλος, χωρίς «σκοπό » [...] αλλά μαζί κουνώντας και αλλάζοντας, κόσμος χωρίς όρια» (Cixous, 2010, p. 60⁴). Η γυναικεία γραφή ταυτίζεται με το υποσυνείδητο που είναι κοινό σε όλους. Έτσι ο γυναικείος τρόπος γραφής δεν είναι ποτέ απλός « δεν είναι ποτέ απλή ή γραμμική , ή γενικευμένη «αντικειμενικότητα» : βάζει στην ιστορία την δικιά της ιστορία» (Cixous, 2010, p. 47)⁵. Η ελευθερία αυτή της γυναικείας γραφής συμβαίνει επειδή οι γυναίκες γράφουν με το σώμα τους δηλαδή με βάση τι βλέπουν και τι νιώθουν. Το σώμα τους είναι και αυτό που τους κάνει να διαφέρουν από τους άνδρες. Μια σημαντική λεπτομέρεια είναι ότι και οι άνδρες μπορούν να χρησιμοποιήσουν την γυναικεία γραφή στα δικά τους έργα, άρα παύει να υπάρχει ο αυστηρός διαχωρισμός. Σύμφωνα με την Cixous, ο γυναικείος τρόπος γραφής χαρακτηρίζεται από μακροσκελείς, χωρίς αυστηρή δομή προτάσεις που δείχνουν την αυθόρμητη γυναικεία φύση.

Η Didier στο έργο της υποστηρίζει πως η γυναικεία γραφή είναι μια γραφή που πηγάζει από μέσα « το εσωτερικό του σώματος, το εσωτερικό του σπιτιού. Μια γραφή της επιστροφής σε αυτό το Μέσα, μια νοσταλγία της Ημέρας και της Θάλασσας » (Didier, 1981, p. 37)⁶. Δεν μπορούσε να γίνει αλλιώς καθώς οι γυναίκες ως φύλο και οι γυναίκες ως συγγραφείς υπήρξαν για αιώνες στο περιθώριο άρα η μοναδική πηγή έμπνευσης για αυτές είναι ο εαυτός τους και μην έχοντας κάποιον να τους επικρίνει έμαθαν να γράφουν με αυτόν τον φυσικό και αυθόρμητο τρόπο. Οι επιστολές, τα ποιήματα και ο αυτοβιογραφικός λόγος ήταν σε μεγάλο βαθμό λογοτεχνικά είδη που προτιμούσαν οι γυναίκες. Τον αυθορμητισμό της γυναικείας γραφής, η Didier τον χαρακτηρίζει ως « ένα πήγαινε-έλα, μια απουσία αυστηρότητας πιο κοντά στην ομιλία παρά στον γραπτό λόγο » (Didier, 1981, p. 32)⁷. Βέβαια το στερεότυπο της προφορικότητας της γυναικείας λογοτεχνίας που την έσπρωχνε στο περιθώριο μέχρι τώρα, σήμερα εμφανίζεται ως θετικό στοιχείο « ένα θετικό στοιχείο» (Didier, 1981, p. 32)⁸.

Ενώ οι προασπίστρες των διαφόρων μορφών της γυναικείας γραφής προσπαθούν να ενσωματώσουν την διαφορετικότητα των φύλων στο λόγο, η συγγραφέας Monique Wittig θέλει να την αποβάλλει επειδή θεωρεί ο χαρακτηρισμός «γυναίκα» είναι μια κατασκευή της κοινωνίας που δεν αντιπροσωπεύει όλα τα μέλη της, για παράδειγμα τις ομοφυλόφιλες γυναίκες που δεν μοιράζονται τα χαρακτηριστικά του γυναικείου ιδανικού. Στο πιο διάσημο της έργο *The Lesbian Story* (1975), η Wittig αντικαθιστά όλους τους ήρωες διάσημων μύθων

² Άλλες γυναίκες θεωρητικοί που υποστήριζαν την ύπαρξη μιας *écriture féminine* είναι η Luce Irigaray, Chantal Chawaf, Catherine Clément και Julia Kristeva.

³ « gérée par une économie libidinale et culturelle – donc politique, typiquement masculine »

⁴ « s'il y a un « propre » de la femme [...] c'est sa capacité de se dé-propier sans calcul ; corps sans fin, sans « bout » [...] mais ensemble mouvant et changeant, illimité cosmos »

⁵ « n'est jamais simple ou linéaire, ou « objectivité » généralisée : elle entraîne dans l'histoire son histoire »

⁶ « l'intérieur du corps, l'intérieur de la maison. Écriture de retour à ce Dedans, nostalgie de la Mère et de la mer »

⁷ « un laisser-aller, une absence de rigueur plus proche du parler que de l'écrit »

⁸ « un élément positif»

με γυναικεία ονόματα, αποδεικνύοντας έτσι πως η ιστορία δεν αλλάζει με το γυναικείο όνομα άρα η γυναικεία φύση είναι ένα κατασκεύασμα. Άρα δεν υπάρχει και διαφορετικότητα των δύο φύλων.

Παρόλο που η ιδέα της *écriture féminine* έδωσε στις γυναίκες λογοτέχνες μια αίσθηση πως ανήκουν σε μια συγκεκριμένη ομάδα και τις ώθησε σε μια προσπάθεια οργάνωσης, για παράδειγμα η δημιουργία 'γυναικείων' εκδοτικών οίκων και περιοδικών όπως το Editions de Femme (1973), δεν κατάφερε να γίνει μια ξεχωριστή σχολή ή κίνημα. Παραμένει συνυφασμένη με την δεκαετία του 1970 χωρίς να έχει μεταφερθεί σε μια πιο σύγχρονη εκδοχή.

Η Madeleine Bourdouxhe, σύμφωνα με το ντοκιμαντέρ που δημιούργησε η εγγονή της για εκείνη, έγραφε σε ένα τραπεζάκι αργά το βράδυ αφού είχε τελειώσει όλες τις δουλειές που 'αρμόζουν' σε μια νοικοκυρά και μητέρα. Έτσι βλέπουμε στην Bourdouxhe το προφίλ της γυναίκας που γράφει παρά το βάρος των υποχρεώσεων που της έχει επιβάλλει η κοινωνία. Επιπλέον, όλες οι πρωταγωνίστριες των έργων της είναι γυναίκες που όλη τους η ζωή περιστρέφεται γύρω από ένα θεωρητικά γυναικείο περιβάλλον (η κουζίνα, το σπίτι). Οι γυναίκες αυτές βρίσκονται αποκλεισμένες στις ζωές τους (η Ιρέν στο *Un clou, un rose* είναι περιορισμένη στην μνήμη της χαμένης της αγάπης, η Λουίζ στο *Les jours de la femme Louise* είναι περιορισμένη από την κόρη της και την δουλειά της και η Μπλανς στο *Blanche* από τις υποχρεώσεις της ως μητέρα και σύζυγος). Στο ίδιο ντοκιμαντέρ η Bourdouxhe δηλώνει πως γράφει ότι βλέπει, άρα η λογοτεχνία της βασίζεται στον αυθορμητισμό και την προσωπική εμπειρία. Η ροή των έργων της είναι λες και βρισκόμαστε σε όνειρα ή οράματα αυτών των γυναικών. Υπάρχει ελάχιστος διάλογος αλλά ο εσωτερικός μονόλογος είναι πάρα πολύ έντονος. Ο εσωτερικός μονόλογος των πρωταγωνιστριών είναι και το μόνο στοιχείο του κειμένου που μας επιτρέπει να κατανοήσουμε τις γυναίκες και τα συναισθήματά τους. Στις νουβέλες αυτές δεν υπάρχει κάποια λογική σειρά των πραγμάτων που να βγάζει ένα τελικό συμπέρασμα. Ο εσωτερικός μονόλογος διακόπτει επανειλημμένως τη ροή των έργων δείχνοντας για άλλη μια φορά πως η Bourdouxhe γράφει έχοντας πυξίδα το υποσυνείδητο των γυναικών και όχι μια ιεραρχημένη ιστορία με αρχή, μέση και τέλος. Τέλος, η Bourdouxhe χρησιμοποιεί και αυτοβιογραφικά στοιχεία στις νουβέλες όπως για παράδειγμα στο *Un clou, un rose* το περιστατικό με τον κλέφτη, η μοιρασιά των πραγμάτων και η επιστροφή του κλέφτη την επόμενη μέρα συνέβη στην πραγματικότητα στην ίδια η συγγραφέα. Συμπερασματικά, λαμβάνοντας υπόψη τον χαρακτήρα της ως συγγραφέα, τα θέματα που πραγματεύεται και τον τρόπο γραφής της, η Bourdouxhe χρησιμοποιεί την *écriture féminine* όπως την ορίζουν η Cixous και οι υπόλοιπες γυναίκες θεωρητικοί του φεμινιστικού κινήματος.

ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΣΤΗ ΒΕΛΓΙΚΗ ΓΑΛΛΟΦΩΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Εάν κάποιος αναρωτηθεί ποιες είναι οι πιο διάσημες Βελγίδες συγγραφείς του τέλους του 19^{ου} αιώνα και της αρχής τους 20^{ου} αιώνα, πέντε γυναίκες έρχονται αμέσως στο νου η Madeleine Bourdouxhe (1906-1996), η Marie Gevers (1883-1975), η Neel Doff (1858-1942), η Madeleine Ley (1901-1981) και η Marguerite Yourcenar (1903-1987). Βέβαια αυτός ο μικρός αριθμός γυναικών συγγραφέων που έχουν περάσει στην αιωνιότητα δεν αντικατοπτρίζει την

λογοτεχνική δραστηριότητα των γυναικών αυτής της περιόδου. Οι έρευνες που αφιερώθηκαν στις γυναίκες συγγραφείς εκείνης της περιόδου φανερώνουν μια άλλη πραγματικότητα (για παράδειγμα το 1914 το τμήμα του Βιβλίου και του Τύπου της Εθνικής επιτροπής των Βελγίων γυναικών καταγράφει 215 συγγραφείς και το έργο *Les Ecrivains belges contemporaines de langue française 1800-1946* από τον Camille Hanlet καταγράφει 100). Όπως μπορεί να φανταστεί κανείς, αυτή η δυσαναλογία ανάμεσα στις γυναίκες-συγγραφείς που παραμένουν διάσημες μέχρι σήμερα και τις γυναίκες-συγγραφείς που δεν διαβάζονται πια αλλά έγραψαν τα έργα τους την ίδια εποχή δεν παρατηρείται μόνο στο Βέλγιο αλλά και στη Γαλλία. Αυτή η δυσαναλογία έχει μια κύρια επίπτωση: τη δημιουργία μιας λανθασμένης εικόνας για την γυναίκα συγγραφέα, πως μόνο ελάχιστες είναι ικανές να γράψουν αξιότιμα έργα.

Οι λόγοι που οι γυναίκες συγγραφείς έμειναν στο περιθώριο της λογοτεχνίας είναι καθαρά κοινωνικοί εφόσον η λογοτεχνία παραμένει ένα από τα πεδία που δεν χρειάζεται κάποια ειδική εκπαίδευση για να γίνει κάποιος συγγραφέας. Έτσι οι γυναίκες συγγραφείς ανά τους αιώνες είτε θεωρούνται η εξαίρεση του κανόνα και ανίκανες να δημιουργήσουν ένα έργο πρωτότυπο είτε θεωρούνται μέλος μιας ομάδας άρα παύουν να έχουν μια ξεχωριστή φωνή.

Η εμφάνιση των φιλελεύθερων ιδεών, του φεμινισμού και η θέσπιση της δωρεάν εκπαίδευσης για τις γυναίκες είχαν ως αποτέλεσμα όλο και περισσότερες γυναίκες να επιλέξουν να γράψουν (το πρώτο σχολείο αποκλειστικά για κορίτσια άνοιξε τις πόρτες του το 1864 με διευθύντρια την φεμινίστρια Isabelle Gatti de Gamond) . Ωστόσο, τα βιβλία που διάβαζαν τα κορίτσια ανήκαν κυρίως στο ρομαντισμό (η Jean Dominique αναφέρει πως διάβαζε Victor Hugo) ενώ τα αγόρια που σπούδαζαν στα σχολεία διάβαζαν ρεαλιστές όπως τον Ζολά. Αυτός ήταν και ένας από τους λόγους για τους οποίους οι γυναίκες συγγραφείς ένιωθαν ανάξιες για την λογοτεχνία και διάλεγαν να εισέλθουν σε αυτή ως καθηγήτριες για παράδειγμα. Όσες αποφάσισαν να γράψουν, για να μπορέσουν να γίνουν αποδεκτές από τους αναγνώστες συχνά διάλεγαν ένα ψευδώνυμο και χρησιμοποιούσαν το όνομα ενός άνδρα μέντορα. Όμως επειδή συνέχιζαν να αισθάνονται υποδεέστερες επέλεξαν δευτερεύοντα λογοτεχνικά είδη όπως η αυτοβιογραφία και έγραφαν για θέματα που κυρίως είχαν να κάνουν με την μητρότητα, δηλαδή θέματα που σχετίζονται με την κλασική γυναικεία εικόνα όπως η Yvonne Herman-Gilson (1889-1964) η οποία έγινε διάσημη με το έργο της «*De Saugé, de Rose et de Bruyere*» το οποίο αφιέρωσε στην κόρη της.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Η Madeleine Bourdouxhe γεννιέται στις 25 Σεπτεμβρίου 1906 στην Λιέγη. Όταν ξέσπασε ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος η οικογένεια της μετακομίζει στη Γαλλία. Μετά από πολλές μετακινήσεις, η οικογένεια εγκαθίσταται στο Παρίσι όπου η Bourdouxhe συνεχίζει το σχολείο. Το 1918 η οικογένεια επιστρέφει στο Βέλγιο, πρώτα μετακομίζουν στη Λιέγη και στην συνέχεια στις Βρυξέλλες. Εκεί η συγγραφέας συνεχίζει το λύκειο και δείχνει ήδη το ενδιαφέρον της για την πολιτική, την ζωγραφική και το σινεμά. Το 1926 παρακολουθεί μαθήματα φιλοσοφικής στο Ελεύθερο Πανεπιστήμιο των Βρυξελλών.

Ακολουθεί το 1927 ο γάμος της με τον Jacques Muller, έναν καθηγητή μαθηματικών με τον οποίον θα παραμείνει παντρεμένη μέχρι τον θάνατο του (παρότι ο γάμος τους έμοιαζε ευτυχισμένος, ο Jacques Muller διατηρούσε σχέση με μια νεότερη γυναίκα με την οποία ζούσε ανά διαστήματα). Για να μπορέσουν να τα βγάλουν πέρα η Bourdouxhe προσφέρει μαθήματα γαλλικών, ιστορίας, λατινικών, φιλοσοφίας και βιολογίας σε φοιτητές.

Το 1934 οι δυο σύζυγοι συμμετέχουν στους σουρεαλιστικούς κύκλους και δημιουργούν φιλίες με τους Marcel Lecomte και Camille Goemans. Αλλά η συγγραφέας αρνείται να ορίσει τη λογοτεχνία της ως «σουρεαλιστική ή «φεμινιστική».

Με την προτροπή του Mounier το 1936 η Bourdouxhe παρουσιάζει το πρώτο της μυθιστόρημα, «*La Femme de Gilles*», στον εκδοτικό οίκο Gallimard, το οποίο δέχεται με ενθουσιασμό το έργο της. Το 1937 ο οίκος προχωράει στην έκδοση του βιβλίου το οποίο έλαβε καλές κριτικές.

Την ημέρα που οι Γερμανοί εισέβαλαν στο Βέλγιο, στις 6 Μαΐου 1940 γεννιέται η κόρη της Madeleine, η Marie. Η οικογένεια δραπετεύει από το Βέλγιο και βρίσκει καταφύγιο κοντά στο Bordeaux. Ωστόσο, αναγκάζονται να επιστρέψουν στο Βέλγιο την ίδια χρονιά. Τα γεγονότα της γέννησης της κόρης της και της φυγής στην Γαλλία ενέπνευσαν τη νουβέλα *Sous le pont Mirabeau*.

Κατά την διάρκεια της γερμανικής κατοχής, η Bourdouxhe αρνείται να εκδοθούν τα έργα της στους γαλλικούς οίκους που ελέγχονται από τους ναζιστές. Μάλιστα, στο ντοκιμαντέρ που έκανε η εγγονή της, αναφέρεται πως ο οίκος Gallimard ακολουθώντας τους ναζιστικούς φυλετικούς νόμους της έστειλε μια επιστολή ρωτώντας την εάν έχει καθαρά αρειανή καταγωγή, γεγονός που της επιβεβαίωσε πως πήρε την σωστή απόφαση. Κατά την γερμανική κατοχή, η Bourdouxhe έγινε ενεργό μέλος της αντίστασης, μοιράζοντας αντιναζιστικά φυλλάδια και κρύβοντας μια Εβραία γυναίκα σπίτι της. Αντί για τους γαλλικούς μεγάλους οίκους η Bourdouxhe επιλέγει μικρούς οίκους των Βρυξελλών για τα έργα της, όπως ο οίκος Libris ο οποίος εκδίδει το 1943 το *A la recherche de Marie* και τον οίκο Lumière για το έργο της *Sous le pont Mirabeau*.

Το 1947 το περιοδικό *Les Temps moderne* υπό την διεύθυνση του Jean Paul Sartre δημοσιεύει τη νουβέλα *Les Jours de la femme Louise*, ακολουθεί το 1949 η δημοσίευση στο περιοδικό *La*

Nouvelle Revue française της νουβέλας *Un clou, une rose* την οποία εμπνεύστηκε όταν της επιτέθηκε ένας κλέφτης όταν επέστρεφε σπίτι της.

Η Madeleine Bourdouxhe απογοητεύεται από την άρνηση χωρίς κάποια εξήγηση ενός έργου της από τον οίκο Gallimard και για τα επόμενα χρόνια αφοσιώνεται στην εκπαίδευση και το 1964 αναλαμβάνει την θέση της Προέδρου της Ελεύθερης Ακαδημίας του Βελγίου. Η επόμενη δημοσίευση έργου της πραγματοποιείται το 1981 όταν η νουβέλα *Blanche* δημοσιεύεται στο περιοδικό *Voyelles*.

Τη δεκαετία του 1980 αρχίζει μια προσπάθεια το έργο της συγγραφέως να βγει από την αφάνεια. Το 1985 οι εκδόσεις *Tierce-Littérales* συλλέγουν και εκδίδουν επτά από τις νουβέλες της και την ίδια χρονιά επανεκδίδεται από τον οίκο *Labor* και το έργο που την έκανε διάσημη το *La femme de Gille*. Το 1989 η Faith Evans μεταφράζει και εκδίδει στο Λονδίνο *Les sept nouvelles* και το *Sous le pont Mirabeau* με τον τίτλο «*A nail, a Rose and Other Stories*». Το 1996 η Madeleine Bourdouxhe πεθαίνει.

Σύντομη περιγραφή των διηγημάτων Un clou, un rose, Blanche και Les Jours de la femme Louise.

Όπως σε όλα τα έργα της Madeleine Bourdouxhe, οι γυναίκες πρωταγωνιστούν και σε αυτές τις νουβέλες. Παρόλο που όλες οι πρωταγωνίστριες ανήκουν σε διαφορετικές ιστορίες, οι ζωές τους αλλά και ο ψυχικός τους κόσμος παρουσιάζουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά.

Η Ιρέν από το *Un clou, un rose* βρίσκεται φυλακισμένη στην ανάμνηση του άνδρα που την εγκατέλειψε. Το μεγαλύτερο κομμάτι της ιστορίας είναι αφοσιωμένο στις μνήμες που πλημμυρίζουν το μυαλό της και στον εσωτερικό μονόλογο της πρωταγωνίστριας. Η Bourdouxhe χωρίς να χρησιμοποιεί διάλογο μας δείχνει όλο τον ψυχισμό της πρωταγωνίστριας και την αγωνία που νιώθει. Η Ιρέν ενώ επιστρέφει στο σπίτι βιώνει μια αξιοπερίεργη εμπειρία. Ένα κλέφτης της επιτίθεται για να της ληστέψει, αλλά η Ιρέν καταφέρνει να προστατέψει τον εαυτό της κάνοντάς του την πρόταση να μοιραστούν τα πράγματά της. Ο κλέφτης μαγεύεται από την προσωπικότητα της Ιρέν και επιστρέφει το επόμενο πρωί για να της ζητήσει συγνώμη και να προσφέρει την βοήθεια του εάν χρειαστεί κάποιον. Η Ιρέν αρνείται την βοήθεια του.

Η Blanche από την νουβέλα με τον ίδιο τίτλο είναι περιορισμένη από το ίδιο της το σπίτι και την ευαίσθητη ψυχολογική κατάστασή της η οποία φαίνεται από την πρώτη σκηνή, όπου η Blanche δεν δίνει το πουκάμισο που έχει σιδερώσει στον άνδρα της επειδή έχει ξεφύγει μια κλωστή. Ο σύζυγός της όμως νομίζει πως η γυναίκα του απλά ξέχασε να κάνει αυτό που της ζήτησε. Κατά τη διάρκεια της διαδρομής του συζύγου μέχρι την εργασία του φαίνεται μέσω του εσωτερικού διαλόγου η υποτιμητική γνώμη που έχει για την γυναίκα του. Η Λουίζ αρχίζει τις δουλειές του σπιτιού και την προετοιμασία του φαγητού για τον άντρα της και το παιδί της. Η Λουίζ καθαρίζει με εμμονή την κουζίνα, ένα άλλο δείγμα της ευαίσθητης ψυχολογίας της, αλλά μια ψευδαίσθηση σαν όραμα όταν ξεριζώνει τα λαχανικά της την ηρεμεί αρκετά

για να συνεχίσει την ημέρα της. Όμως όταν πέφτει η νύχτα και ο σύζυγος και το παιδί της επιστρέφουν, επιστρέφει και η αγωνία της και αποφασίζει να βγει με το παιδί της. Η Blanche βρίσκει μια δικαιολογία και πηγαίνει με το παιδί της σε ένα δάσος καθώς η φύση μόνο μπορεί να της δώσει την ηρεμία που αναζητεί. Εκεί βλέπει και πάλι ένα όραμα, αυτή τη φορά αφήνει τον εαυτό της να φανταστεί μια ερωτική συνεύρεση με τον τέλειο άνδρα.

Η Louise από την νουβέλα *Les jours de la femme Louise* δουλεύει καθημερινά για την πλούσια κυρία της. Η Λουίζ δείχνει έναν μεγάλο θαυμασμό για τον χαρακτήρα και την ομορφιά της Κυρίας της σε βαθμό που δεν επιτρέπει στην κόρη της να την ενοχλήσει για ασήμαντα πράγματα. Ενώ η Λουίζ κάνει τις δουλειές του σπιτιού θυμάται όλα όσα κάνουν την κυρία να ξεχωρίζει όπως η καλοσύνη της και η φινέτσα της. Εκτός από την κυρία η Λουίζ σκέφτεται το βράδυ που θα μπορέσει να βγει να διασκεδάσει. Είναι εμφανές πόσο σημαντικό είναι για την ίδια αυτή η μια βραδιά που θα μπορέσει να βγει καθώς οργανώνει λεπτομερώς όλες τις κινήσεις της βραδιάς, από ποια ρούχα θα βάλει μέχρι ποιο μπιστρό θα διαλέξει. Μιλώντας με την κυρία της εκμυστηρεύεται πως χρειάζεται ένα παλτό και η κυρία της δανείζει το δικό της. Οπλισμένη με μια καινούργια αυτοπεποίθηση χάρη στο παλτό της κυρία ονειρεύεται και μια συνάντηση με τον Μπομπ, έναν άνδρα που έχει δει όταν βγαίνει. Η συνάντηση με τον Μπομπ δεν έχει το αποτέλεσμα που θα ήθελε και η σκέψη της Λουίζ γυρνάει στην Κυρία. Αρχίζει να φαντασιώνεται πως η Κυρία την παρηγορεί λέγοντας πως την αγαπάει. Την επόμενη μέρα η Λουίζ επιστρέφει στη δουλειά της και μοιράζεται ένα γεύμα με την Κυρία της.

Ύφος και τρόπος γραφής της Bourdouxhe

Η Bourdouxhe έχει ένα ιδιαίτερο τρόπο γραφής που δεν επιτρέπει την κατηγοριοποίηση της σε κάποιο συγκεκριμένο λογοτεχνικό ρεύμα. Όπως προαναφέρθηκε η Bourdouxhe γράφει ότι βλέπει άρα δεν υπακούει σε συγκεκριμένους κανόνες γραφής.

Από τα έργα της Bourdouxhe λείπει η συνηθισμένη ψυχολογική ανάλυση των μυθιστορημάτων. Αντ' αυτού η Bourdouxhe χρησιμοποιεί μια ποιητική γλώσσα για να περιγράψει τις κινήσεις των πρωταγωνιστριών και τον εσωτερικό μονόλογο. Αυτά τα δύο στοιχεία αφήνουν τον αναγνώστη να καταλάβει την άσχημη ψυχολογική κατάσταση αυτών των γυναικών. Για παράδειγμα η Ιρέν σκέφτεται επανειλημμένα, σε σημείο εμμονής, την στιγμή που την εγκατέλειψε ο αγαπημένος της και τις χαρούμενες στιγμές που πέρασαν όταν ήταν ερωτευμένοι. Δεν εγκαταλείπει τις σκέψεις αυτές ακόμα και όταν η ζωή της βρίσκεται σε κίνδυνο. Ο εσωτερικός διάλογος της Λουίζ δείχνει το πόσο πολύ σκέφτεται την Κυρία της. Τέλος η Blanche είναι η πιο μελαγχολική πρωταγωνίστρια από τις τρεις. Παρόλο που καθαρίζει την κατσαρόλα υπερβολικά πολλές φορές, δεν μπορεί να βρει την γαλήνη που ψάχνει. Για τον ίδιο λόγο κρύβει ένα πιάτο που είχε σπάσει για μην ταραξει την γαλήνη της κουζίνας. Το μόνο που της χαρίζει την ηρεμία της είναι ένα όραμα που βλέπει την στιγμή που μαζεύει λαχανικά στον κήπο της.

Ο ρυθμός είναι αργός καθώς ο κόσμος των γυναικών αυτών είναι πολύ περιορισμένος και για αυτόν τον λόγο οι γυναίκες αυτές χρησιμοποιούν την φαντασία τους και δημιουργούν

οράματα. Συχνά φαίνεται πως οι γυναίκες αυτές βρίσκονται σε δυο κόσμους, τον αληθινό και τον φανταστικό που δημιουργούν για τον εαυτό τους. Για να αγκιστρωθούν στον αληθινό κόσμο πιάνονται από ένα τοπίο, η Ιρέν στα μέρη της φύσης που συναντιόντουσαν με τον αγαπημένο της, η Λουίζ δίνει όλη της την προσοχή στο κέντρο της νυχτερινής ζωής της πόλης ενώ η Μπλανς λατρεύει τον κήπο της. Όλα αυτά τα καταφύγια μεταφέρονται στον αναγνώστη μέσα από την ματιά των γυναικών. Η ματιά αποκτά μια διαφορετική σημασία στη ζωή αυτών των γυναικών που είναι αποκλεισμένες από τον υπόλοιπο κόσμο.

Η συγγραφέας ακολουθεί την τεχνική της υποτύπωσης που σύμφωνα με τον Γάλλο γραμματικό Fontanier «*βάζει τα πράγματα με κάποιο τρόπο μπροστά στα μάτια μας και δημιουργεί από μια διήγηση ή μια περιγραφή, μια εικόνα, έναν πίνακα*»⁹. Παρόλο που η ροή των διηγημάτων διακόπτεται συνεχώς από τα οράματα, οι εικόνες που δημιουργούνται είναι πολύ δυνατές, σαν ένας πίνακας, όπως για παράδειγμα η περιγραφή της νυχτερινής ζωής της πόλης όταν η Λουίζ βγαίνει για να διασκεδάσει ή στην Blanche η εικόνα-πίνακας της τυπικής οικογένειας με τον πατέρα να διαβάζει εφημερίδα, την μητέρα να μπαλώνει μια κάλτσα και το παιδί να απασχολείται με χειροτεχνίες. Οι εικόνες αυτές, χωρίς κάποια άλλη ανάλυση οδηγούν στο συμπέρασμα πως οι γυναίκες αυτές είναι πάντα σε μια κατάσταση απελπισίας.

Συνοπτικά, τα διηγήματα της Bourdouxhe είναι αφιερωμένα στην γυναικεία πραγματικότητα όταν αυτές είναι αποκλεισμένες από τον υπόλοιπο κόσμο. Όλες τους είναι ερωτευμένες με κάποιον άνδρα που είτε τις έχει εγκαταλείψει είτε δεν μπορούν να τις καταλάβουν. Επίσης στα διηγήματα αυτά οι γυναίκες δεν έχουν την ελευθερία που επιθυμούν. Για να ξεφύγουν από το βασανιστήριο της καθημερινότητας είτε αφήνουν ελεύθερη την φαντασία τους (Λουίζ, Μπλανς) είτε καταφεύγουν στην μνήμη ωραιότερων στιγμών του παρελθόντος (Ιρέν).

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΕΝΑ ΚΑΡΦΙ, ΕΝΑ ΡΟΔΟ

Δεν υπήρχε φως. Άνθρωποι περπατούσαν στα πεζοδρόμια και τους δρόμους αλλά δεν φαίνονταν. Εκείνη περπατούσε στους δρόμους χωρίς φως. Πήρε το ποτήρι στα χέρια του, με μικρές κινήσεις κουνούσε την μπίρα στο πάτο του ποτηριού του, δεν έλεγε τίποτα και εγώ μιλούσα και σιγά σιγά τρελαινόμουν. Υπάρχει κάτι, είπα, υπάρχει κάτι που δεν μου λες, για παράδειγμα κάτι που πιστεύεις και που δεν ισχύει. Πες μου, εξήγησέ μου, μίλα, είπα, μίλα. Δεν έλεγε τίποτα. Δεν συνηθίζαμε να εξηγούμε μεταξύ μας τα πράγματα. Ήταν αυτονόητο πως τα καταλαβαίναμε έτσι, χωρίς πολλά λόγια. Τότε είπα στον εαυτό μου ότι η μόνη επιλογή ήταν να φύγω. Και να αφήσω έτσι αυτό το πράγμα που δεν θα καταλάβαινα ποτέ. Αν του είπα αντίο, δεν το γνωρίζω πια. Νομίζω ότι δεν το έκανα, ότι έτσι απλά σηκώθηκα, διέσχισα την σάλα και άνοιξα την πόρτα. Ενώ αυτός παρέμενε καθιστός, χωρίς να με ακολουθεί. Ήταν το μπιστρό που βρισκόμασταν συχνά. Έχει για ταμπέλα ένα όνομα λουλουδιού. Όπως: Το

---

⁹ « *met les choses en quelque sorte sous les yeux, et fait d'un récit ou d'une description, une image, un tableau* »

Μιγκέ ή :Η Κίτρινη Βιολέτα. Δεν είναι πως έχω ξεχάσει το όνομα αλλά πάντα προσπαθώ να μην το σκέφτομαι. Περπάτησα στον δρόμο, δεν ήρθε να με βρει, δεν φώναξε: Ιρέν.

Εκείνη περπατούσε στους δρόμους χωρίς φως. Δεν είχε συμβεί εκείνη την μέρα, ούτε την προηγούμενη. Ήταν ήδη πολύς καιρός που είχε συμβεί αυτό. Αλλά από τότε, όταν περπατούσε στο δρόμο, πάντα το ξαναέβλεπε: πήρε το ποτήρι στα χέρια του, κουνούσε τη μύρα στο πάτο του ποτηριού του, δεν έλεγε τίποτα και εγώ μιλούσα και σιγά σιγά τρελαινόμουν.

Ήταν κουρασμένη και ο δρόμος βρίσκονταν σε μια απότομη πλαγιά, περίμενε το τραμ. Καθισμένη στο όχημα, έκλεισε τα μάτια της. Αλλά οι εικόνες της πολιορκούσαν. Είδε το πρόσωπο του, τα μαλλιά του. Και τα χέρια του που τόσο αγαπούσε. Τότε, τα δάκρυα σκαρφάλωναν μέσα από το κορμί της. Δεν της άρεσε να κλαίει στο τραμ. Καλύτερα να μιλάει, να μιλάει στον εαυτό της. Δεν θα καταλάβαινα ποτέ, αυτό εδώ το πράγμα. Τον Ντανύ και την Ιρέν, τους καταλάβαινα. Τους καταλάβαινα τέλεια. Ακόμη και τον κόσμο ολόκληρο πίστευα πως καταλαβαίνω. Τον Ντανύ και την Ιρέν και τον κόσμο. Αλλά αυτή τη γραμμή με βέλος σε κάθε άκρη, ανάμεσα στον Ντανύ και την Ιρέν, δεν θα καταλάβαινα ποτέ. Και τι απογίνεται ο κόσμος τότε. Όταν βρισκόμασταν, γινόμασταν ένα όπως ενώνονται δυο χέρια. Δυο ενωμένα χέρια ήμασταν. Δύο χέρια του ίδιου πλάσματος, δάχτυλα ίδιου μάρκους, παρόμοιες παλάμες. Και όταν ενώνονται τα δύο χέρια ενός ίδιου πλάσματος είναι εξαιτίας της ίδιας χαράς ή της ίδιας αγωνίας. Δεν μου έλεγε: σε αγαπάω. Ούτε εγώ. Πολλοί άνθρωποι γύρω μας έλεγαν σε αγαπάω. Αυτό που υπήρχε μεταξύ μας, δεν υπήρχε μεταξύ τους. Δεν έλεγε: σε αγαπάω. Έλεγε: Ιρέν. Και εγώ έλεγα: Ντανύ. Κάποιες φορές ήμασταν στην καρδιά της αγάπης όπως η μέλισσα μέσα στο κλεισμένο λουλούδι. Κάποιες φορές, επειδή δεν ήταν ο μοναδικός σκοπός των συναντήσεων μας, δύο χέρια μπορούν να ενωθούν μέσα στη χαρά και μέσα στο βάσανο και μέσα στη συγκίνηση και μέσα στην ευλάβεια και μέσα στην εξέγερση. Αλλά οι συνευρέσεις μας ήταν μια ολότητα. Αγγίζαμε την ελπίδα και την απελπισία. Επειδή οι συνευρέσεις μας ήταν άγριες και αγνές. Στα ρείκια, στα περιβόλια, στα κομμένα στάχια. Στα δωμάτια, επίσης. Και στα κρεβάτια των άλλων, ήταν δικαίωμά μας. Ήταν δικαίωμά μας, το ορκίζομαι. Στις συνευρέσεις μας, δεν είπαμε ποτέ άλλα λόγια εκτός από: Ντανύ, Ιρέν. Ο Ντανύ δεν μου πρόσφερε ποτέ ούτε μιγκέ, ούτε άρωμα, ούτε φουλάρι, ούτε δαχτυλίδι. Τα δώρα του Ντανύ ήταν ένα στάχυ, ένα καρφί, ένα φύλλο. Μου έδινε και φρούτα. Αλλά όχι φρούτα που αλλάζουν ή χαλάνε. Φρούτα με σκληρές και στεγνές σάρκες και με μια οριστική εικόνα, όπως φιστίκια.

Κατέβηκε από το τραμ και περπατούσε πάλι προς το σπίτι της, στους γλιστερούς και έρημους δρόμους της γειτονιάς. Είχε χιονίσει και η παγωνιά είχε σκληρύνει το μισολιωμένο χιόνι. Κομμάτια από πάγο απλώνονταν στους δρόμους, έπρεπε να περπατάει αργά. Κάποιος περπατούσε πίσω της, αρκετά μακριά της, έριχνε τα βήματα της χωρίς να του δίνει προσοχή. Ένα φύλλο, ένα καρφί, ένα φιστίκι. Τα μαλλιά του ήταν ξανθά. Και τα χέρια του που τόσο αγαπούσε. Στα ρείκια, στα περιβόλια, στα κομμένα στάχια. Τώρα, η νύχτα είχε πέσει, τα πρανή και τα απλωμένα εδάφη γύρω της ήταν μαύρα και λευκά. Δεν έβλεπε άλλα κλαδιά, μόνο αυτά που πάνω τους είχε κάσει το χιόνι. Ζούσε ένα παρόν χωρίς μέλλον, κουβαλούσε μέσα της μια αγάπη χωρίς αύριο, ο κόσμος ήταν κενός, περπατούσε σε ένα δρόμο από σκληρή λάσπη και χιόνι.

Η νύχτα ήταν βαθιά. Τη χρονιά αυτή του 1944, η συσκότιση ήταν ολοκληρωτική, τα διάσπαρτα σπίτια που περνούσε ήταν μαύρα και νεκρά. Ο δρόμος ήταν έρημος, εκτός από τα βήματα πίσω της, αυτά τα βήματα που πλησιάζουν και δεν τους δίνει σημασία. Στα ρείκια, στα περιβόλια, στα κομμένα στάχια. Τα βήματα του άνδρα ακολουθούν τα δικά της βήματα,

του άνδρα που είναι πολύ κοντά της, σχεδόν στη πλάτη της, του άνδρα που τη χτυπάει στο κεφάλι. Δέχεται το σοκ ενώ θυμόταν την αγάπη. Γυρνάει και βλέπει ένα τύπο με τραγιάσκα που κρατάει στο σηκωμένο χέρι του ένα σιδερένιο σφυρί.

-Πάρτε ότι έχω, είπε. Μην με χτυπήσετε άλλο.

Η φωνή της ήταν βραχνιασμένη, αδύναμη. Καταλάβαινε αυτά που του έλεγε; Τέντωσε προς το μέρος του τη τσάντα και τη σάκα από δερματίνη. Αλλά δεν έπαιρνε τίποτα, το δεξί του χέρι παρέμενε σηκωμένο και με το αριστερό του χέρι την κρατούσε κοντά του από τη ζώνη του παλτού της. Έβλεπε το πρόσωπο του άνδρα, για να διαλυθεί αυτός ο ίλιγγος της κατάπληξης, για να εξαφανιστεί αυτή η φλόγα του πόνου που χόρευε μπροστά στα μάτια της. Μέσα στη νύχτα, δεν έβλεπε καλά το πρόσωπο του άνδρα αλλά της φαινόταν πως ένιωθε την μυρωδιά του. Εμποτιζόταν με τη μυρωδιά του, με την ίδια του τη μυρωδιά.

-Είσαι άτυχος, λέει εκείνη, έχασες το χρόνο σου χτυπώντας μια γυναίκα χωρίς γούνες ή κοσμήματα...Και έπειτα, δεν κοπανάς καλά. Είσαι ηλίθιος επειδή αφού δεν με κοπάνησες καλά, θα μπορούσα να αρχίσω τις φωνές, οι άνθρωποι θα έβγαιναν από τα σκοτεινά τους σπίτια και θα σε έπαιρναν στο κυνήγι. Δες μέσα σε όλα αυτά, πάρε αυτό που σε ενδιαφέρει και άφησέ μου τα υπόλοιπα.

Άφησε το σφυρί ενώ το δεξί του χέρι κρατούσε πάντα το παλτό.

Με το ελεύθερο χέρι του κρατούσε την τσάντα και τη σάκα.

-Α όχι, λέει, δεν μπορείς να φύγεις με όλα. Είπα πως μπορούσες να τα δεις όλα και να τα μοιραζόμασταν. Δεν είπα πως μπορούσες να τα πάρεις.

-Μα τι ψέλνεις;

-Μην φωνάζεις τόσο δυνατά...Μπορεί να μας ακούσουν.

-Δίκιο έχεις.

-Ας καθίσουμε εκεί στο πρανές. Έχεις μια ηλεκτρική λάμπα;

-Ναι

-Βάλε το σφυρί σου στη τσέπη, δεν μου αρέσει να το βλέπω.

-Φοβάσαι;

-Όχι, αλλά πονάω. Με πόνεσες.

-Και τώρα, πονάς ακόμα;

-Δεν ξέρω, μου είναι το ίδιο.

-Θα σου πω τα πάντα. Έτσι όπως περπατούσες, μου γλίστρησε το χτύπημα. Για αυτό δεν σε κοπάνησα καλά. Η αλήθεια είναι πως ήθελα να σε χτυπήσω ακριβώς στη κορυφή του κεφαλιού.

-Μπαμ. Με το σιδερένιο σφυρί σου και παρ' την κάτω.

-Φοβάσαι ακόμα το σφυρί μου;

-Όχι. Για να το δω.

- Πάρε.
- Είναι βαρύ. Καλά τη γλύτωσα.
- Μα καλά τι σκάρωνες ολομόναχη μέσα στο μαύρο σκοτάδι;
- Περπατούσα. Περπατούσα και σκεφτόμουν.
- Τι σκεφτόσουν;
- Τις αγάπες μου.
- Επιτρέπεις; Θα σου ρίξω λίγο φως με τη λάμπα... Είναι αλήθεια, είσαι ένα ωραίο κορίτσι.
- Παρόν χωρίς μέλλον, αγάπη χωρίς αύριο, ο κόσμος είναι κενός. Δεν αγγίζουμε ούτε τελειότητα, ούτε αιωνιότητα.
- Τι λες;
- Τίποτα, μιλούσα στον εαυτό μου. Λοιπόν, θα μοιραστούμε την περιουσία μου;
- Εντάξει. Για να δούμε. Ένα πακέτο τσιγάρα...
- Για σένα.
- Ευχαριστώ. Ένα κραγιόν... Μπορείς να το κρατήσεις.
- Τα χρήματα, παρ' τα. Πρέπει να είναι σχεδόν εκατό φράγκα. Και είναι ακόμα πενήντα φράγκα σε ένα φάκελο. Σου τα δίνω.
- Ευχαριστώ. Ένα καρφί...
- Ναι, ένα καρφί.
- Ένα καρφί από οπλή αλόγου;
- Από οπλή αλόγου.
- Είναι ολοκαίνουργιο, δεν έχει χρησιμοποιηθεί ποτέ.
- Όχι, δεν έχει χρησιμοποιηθεί ποτέ.
- Είναι για σένα.
- Ναι, για μένα.
- Πάρε.
- Ευχαριστώ, είπε. Λοιπόν, τα τσιγάρα, τώρα ανήκουν σε εσένα. Καπνίζουμε ένα;
- Τέλεια.

Τριγύρω, η γη ήταν μαύρη και λευκή. Μια ωραία μυρωδιά χειμωνιάτικης νύχτας αναδύοταν από τη μαύρη και λευκή γη. Ένα λιβάδι, ένα τεράστιο νυχτερινό λιβάδι με το χρώμα της γης κυλούσε μπροστά της, κυλούσε στο άπειρο, επειδή δεν το διέκρινε, πιο πέρα, η μάζα της σκοτεινής πόλης ήταν έγκλειστη στο λήθαργο μιας κατεκτημένης πόλης. Περίμενε από την καρδιά της νεκρής πόλης να αναδυθεί ο συναγερμός από τις σειρήνες και να γεννηθεί μια αγωνία που θα ανέβαινε σαν κύμα από τη σκοτεινή πόλη και θα ξεχύνονταν στις εξοχές, στις χώρες, στον κόσμο. Θα άρχιζε ταυτόχρονα με αυτό το κύμα μούχλας που αναδύοταν, που

φούσκωνε, που εξαπλωνόταν πάνω στον κόσμο. Και μέσα στη καρδιά της. Ο κόσμος είναι κενός. Ο ουρανός είναι κενός. Δεν αγγίζουμε ούτε τελειότητα ούτε αιωνιότητα. Αλλά τι όμορφη είναι η γη, μαύρη από τη λάσπη, λευκή από τη παγωνιά. Αλλά τι όμορφη είναι η γη, μαύρη και λευκή, κάτω από τη μυρωδιά της χειμερινής νύχτας που αναδύεται από τη γη, τα δέντρα, τον αέρα.

-Λοιπόν, λέει εκείνη, θες να μοιραστούμε τα κουπόνια των τροφίμων;

-Ναι, λέει εκείνος, με ενδιαφέρει αυτό. Ορίστε... έχεις κουπόνια για γάλα, μήπως έχεις κανένα πιτσιρίκι;

-Ναι.

-Είσαι παντρεμένη;

- Αυτό δεν σε αφορά.

-Και τότε το παιδί;

-Ο άνδρας που αγαπώ μου το έδωσε. Σου αρκεί αυτό;

-Ε καλά, τότε είσαι τυχερή. Να έχεις ένα παιδί από τον άνδρα που αγαπάς, δεν συμβαίνει σε όλο τον κόσμο.

-Όχι, δεν συμβαίνει σε όλο τον κόσμο.

-Αγκάλιασέ με.

-Όπως θέλεις.

-Όχι, όχι έτσι. Αγκάλιασέ με καλά.

-Όπως θέλεις.

-Λοιπόν, άφησε με να σε σφίξω στην αγκαλιά μου.

-Όχι.

-Μόνο να σε σφίξω στην αγκαλιά μου. Δεν θα έκανα τίποτα που δεν θα ήθελες να κάνω. Στο ορκίζομαι.

-Σε τι εξυπηρετεί αυτό; Γιατί θες να με σφίξεις στην αγκαλιά σου;

-Επειδή δεν σε σκότωνα.

Εκείνη σηκώθηκε. Την κράτησε για μια στιγμή. Κρατούσε τα χέρια του στην πλάτη της. Ένιωθε το κορμί του, μακρύ, όπως ένα ξεκάθαρο σχέδιο με δυο φουσκώματα στην μέση, το ένα χωρίς ζωή, το άλλο ολοζώντανο. Το ένα ήταν το κεφάλι του σφυριού που είχε βάλει στη τσέπη του. «Θα λιποθυμήσω, σίγουρα θα λιποθυμήσω».

-Περίμενε, λέει εκείνη, άφησε με να πάρω μια ανάσα. Δεν μπορώ να αναπνεύσω κανονικά.

-Τι έχεις; Σε πονάει το κεφάλι σου;

-Ναι, αλλά δεν είναι αυτό. Έχω μια ζαλισμένη καρδιά.

-Σε έσφιξα πολύ δυνατά; Δεν σου άρεσε κάτι σε εμένα;

-Όχι βέβαια. Φαντάσου ένα σενάριο. Περπατάς στο δρόμο, ενώ περπατάς βλέπεις τα πάντα για τον εαυτό σου και στην συνέχεια σε χτυπάνε, από πίσω, έτσι ξαφνικά. Ένα χτύπημα στη πλάτη. Μπαμ. Από πίσω, είναι αηδιαστικό.

Άγγιξε με το χέρι της το πρόσωπο, το μέτωπο, όλο της το κεφάλι.

-Α και αυτό, είπε εκείνη, φέρε πιο κοντά την λάμπα.

Μέσα στο στενό κώνο που σχημάτιζε το φως έβαλε το καλυμμένο με αίμα χέρι της.

Την εξέτασε ολόκληρη με την λάμπα. Τα μαλλιά της ήταν γεμάτα αίμα το οποίο έτρεχε στα μαλλιά της, στους ώμους της, στο παλτό της.

-Δεν το είχα αντιληφθεί, είπε εκείνη. Πώς δεν το είχα αισθανθεί να τρέχει στο σβέρκο μου;

-Για αυτό, λέει εκείνος, τα μαλλιά σου έγιναν ένα κανάλι.

-Παρόλα αυτά, με κανόνισες καλά. Είσαι ένας περίφημος παλιάνθρωπος.

-Ναι, λέει εκείνος.

Παίρνει το μαντήλι του, αρχίζει να καθαρίζει τα μαλλιά, να πιέζει απαλά τη πληγή. Ήταν όρθια, με μια ζαλισμένη καρδιά Ένας άντρας καθάριζε το αίμα στα μαλλιά της. Παρόλο που το έκανε απαλά, την πονούσε. Κρατούσε την λάμπα στο ύψος των προσώπων τους. Έβλεπε τη γκριζωπή χλωμάδα του δέρματος του, τις καστανές τούφες του που έφραζαν το μέτωπο του κάτω από τη τραγιάσκα που είχε πέσει προς τα πίσω. Το πρόσωπό του ήταν νεανικό, πολύ αδύνατο, αρχαγγελικό ή ηλίθιο, αυτό το ύψος μπορούσε να είναι ή το ένα ή το άλλο. Πέρα από το πρηνές, απλώνονταν τα χωράφια της νύχτας, έβρισκαν τον ορίζοντα, εγειρόνταν, επέστρεφαν προς τα πίσω, σαν τρούλος πάνω τους, ήταν μαύρα, κάτω και πάνω. Η γη ήταν λιγότερο μαύρη από τον ουρανό, με διάσπαρτες κηλίδες από πάγο. Ο ουρανός ήταν κενός. Εκείνη πονούσε. Στη γωνία στο μονοπάτι, υπήρχε ένα δέντρο, καλυμμένο με πάχνη, σαν από θαύμα.

-Πρέπει να επιστρέψω, είπε εκείνη.

-Θα σε συνοδεύσω για λίγο, οι δρόμοι δεν είναι ασφαλείς.

Ενώ μιλούσε εξακολουθούσε να την τρίβει.

-Όλο αυτό το αίμα, λέει εκείνος. Τι θα πεις σπίτι σου;

-Θα πω πως γλίστρησα ,εξαιτίας του πάγου. Πως έπεσα προς τα πίσω, πως το κεφάλι μου χτύπησε βίαια το πεζοδρόμιο.

-Γρήγορα το βρήκες. Είσαι εσύ μια όμορφη υποκρίτρια.

-Λοιπόν, από τα αντικείμενα μου, δεν υπάρχει τίποτα άλλο να που να σε ενδιαφέρει;

-Όχι... ξαναπάρε τα τσιγάρα σου.

-Όχι, κράτησέ τα.

-Ναι, ξαναπάρε τα.

-Κάνουμε τους ευγενικούς, τώρα.

-Λοιπόν, που μένεις;

-Σε δυο βήματα, θα πάω ολομόναχη τώρα.

-Με ποιον μένεις;

-Με τον αδερφό μου, τον πατέρα μου, τα τέσσερα αδέρφια του πατέρα μου και τους έξι γιους του. Ο αδερφός μου αν σε έβλεπε, θα σε έπιανε στα χέρια του, σε ένα δευτερόλεπτο θα έκανε το κορμί σου κόμπο. Έχεις δει το Σαρλό Πολισιέ¹⁰; Τον τύπο που διπλώνει τον φανοστάτη; Έτσι είναι ο αδερφός μου.

-Αλήθεια;

-Όχι.

-Μα που ζεις;

-Σε δυο βήματα. Θα με δεις καθαρά να μπαίνω. Λοιπόν, μείνε εδώ, άφησέ με να φύγω. Αντίο.

-Αντίο. Πως σε λένε;

-Ιρέν. Και εσένα;

-Ζαν.

-Γειά σου, Ζαν.

-Γειά σου, Ιρέν.

Μπήκε χωρίς να κάνει το παραμικρό θόρυβο. Μισάνοιξε τη πόρτα του δωματίου. Ο Νταν κοιμόταν. Και η Μάγγυ, η κοπελίτσα που κρατούσε τον Νταν, κοιμόταν. Ξαναέκλεισε απαλά τη πόρτα. Πήρε στα χέρια της ένα καθρέφτη. Πήγε μπροστά στον καθρέπτη πάνω από το τζάκι και κρατώντας τον καθρέφτη πίσω από το κεφάλι της, προσπάθησε να καταλάβει τι γίνεται. Δεν έβλεπε καλά επειδή οι λάμπες τρεμόπαιζαν. Άναψε ένα σπίρτο και το κράτησε κοντά στο κεφάλι της. Δεν δούλεψε: ο καθρέφτης στο ένα χέρι, το σπίρτο στο άλλο και ήταν πολύ μακριά από τον καθρέφτη. Και όλα αυτά τα μαλλιά που κολλούσαν εκεί μέσα. Θα έπρεπε να καθαρίσει όλο αυτό, να βάλει ράμματα. Τηλεφώνησε σε έναν γιατρό. Έμενε πολύ μακριά για να έρθει με τα πόδια και δεν τολμούσε να διακινδυνεύσει με το όχημα εξαιτίας του πάγου. Ακόμα καλύτερα, δεν της άρεσε να της κάνουν ράμματα. Ξάπλωσε στο ίδιο το πάτωμα, μπρούμυτα, για να μην ακουμπήσει το κεφάλι της καταγής. Έβαλε το πρόσωπο της στο λυγισμένο χέρι της. Ήταν καλά έτσι. Η Μάγγυ είχε πλύνει το πάτωμα και μύριζε νοτισμένο ξύλο. Έκλεισε τα μάτια στο λυγισμένο χέρι της. Ένα καρφί. Ένα καρφί από σπλή αλόγου. Στα δωμάτια επίσης. Στη Λωρραίνη, στη χώρα μου, ο πόλεμος με κυνήγησε. Αλλά ο πόλεμος είναι παντού. Στη Λωρραίνη υπάρχουν πόλεις καλυμμένες με χρυσό. Στη Λωρραίνη, ακουμπισμένη στα λουλούδια ενός τοίχου, σου είπα: αν μια μέρα δεν με αγαπάς πια, θα πρέπει να μου το πεις. Γιατί κουνούσες την μπίρα στο ποτήρι σου χωρίς να λες τίποτα; Γιατί δεν είπες τίποτα ενώ σου έλεγα «μίλα, μίλα» και σιγά σιγά τρελαινόμουν. Στα ρείκια, στα περιβόλια. Στις φτέρες, στα κομμένα στάχυα. Η πολύ πιστή μνήμη μου είναι χωρίς μέλλον. Κλεισμένη στο σήμερα. Εμφανίζεται και αναλώνεται. Ζω μέσα στην ανάμνηση ενός λουλουδιού χωρίς όνομα. Αχ αγάπη μου, γιατί με εγκατέλειψες. Ζω μέσα στην ανάμνηση ενός χαμένου λουλουδιού. Ζω μέσα στο ρημαγμένο μου βασίλειο. Και είμαι καλά έτσι, στο λυγισμένο μου χέρι, με τα χέρια μου ενωμένα από αγωνία, την ώρα που μια απέραντη σαπίλα απλωνόταν πάνω στον κόσμο.

---

¹⁰ Πρόκειται για την ταινία Easy Street (1917) του διάσημου κωμικού ηθοποιού Τσάρλι Τσάπλιν.

Το πρωί της επομένης, ο άνδρας επέστρεψε. Περίμενε στο φράχτη του κήπου. Εκείνη πήγε μέχρι το κάγκελο, το άνοιξε.

- -Δεν μπαίνω, λέει εκείνος, ήρθα να σε ρωτήσω πως πας.
- -Καλύτερα. Δεν είναι τίποτα σοβαρό.
- -Σου έφερα ένα μπουκάλι γάλα και νιφάδες βρόμης.
- -Ευχαριστώ, είπε εκείνη, αλλά δεν πρέπει να τα στερηθείς αυτά. Δεν θα σε σώσουν αυτά που πήρες από εμένα.
- Όλα καλά. Ύστερα, βρήκα αυτό που χρειαζόμουν.

Άπλωσε το χέρι προς εκείνη, το έβαλε στα μαλλιά της:

- Δείξε μου το κεφάλι σου...Τα μαλλιά σου είναι ακόμα ολοκόκκινα.
- -Δεν είναι εύκολο να πλυθούν. Θες κάνα δύο τσιγάρα;
- -Θα το ήθελα πολύ.

Ξαναμπήκε στο σπίτι. Αυτός έμεινε μπροστά στον φράχτη. Του έφερε τα τσιγάρα.

- Πες μου, δεν με κατέδωσες στην αστυνομία;
- Δεν σε έχουν συλλάβει έτσι δεν είναι;
- Σου ζητάω συγγνώμη. Ορίστε, πάρε τη διεύθυνσή μου.

Της έδωσε ένα κομμάτι χαρτί.

-Τι θα μπορούσα να κάνω για σένα; λέει. Αν έχεις ανάγκη για κάποια εξυπηρέτηση, απλά πες μου. Για παράδειγμα, μήπως έχεις ξύλα για κοπή ή κάτι παρόμοιο;

-Μου αρέσει πολύ να κόβω τα δικά μου ξύλα. Δεν μπορείς να μου πάρεις τις μικρές μου χαρές.

-Ωραία θα ήθελα πολύ να σου κάνω ένα δώρο. Τι θα ήθελες;

-Δεν μου πολυαρέσουν τα δώρα...

-Αλήθεια δεν υπάρχει κάτι που θέλεις;

-Αυτό...Είναι δύσκολο να πω...

Ο άνδρας έφυγε. Εκείνη έμεινε ακουμπισμένη στον φράχτη. Ήταν μια παράξενη ιστορία, αυτός ο άνδρας που δεν φοβήθηκε να επιστρέψει. Ούτε τελειότητα ούτε αιωνιότητα. Καλό και κακό. Περιμένοντας, η μούχλα αναδυόταν, σαν κύμα, πάνω στον κόσμο και μέσα στη καρδιά της. Εξαιτίας του Ντανύ. Γιατί να μην βλεπόμαστε πια. Γιατί να μην ενωνόμαστε πια, όπως τα δυο χέρια που ήμασταν. Δεν θα το καταλάβω ποτέ. «Θα ήθελα πολύ να σου κάνω ένα δώρο, τι θα ήθελες;» Ένα δώρο...Ένα δώρο για την Ιρέν... Ο άνδρας έφυγε, εκείνη μπορούσε να του απαντήσει καθώς δεν ήταν στον άνδρα που απαντούσε.

-Ένα ρόδο της Ιεριχούς.

ΟΙ ΜΕΡΕΣ ΣΤΗ ΖΩΗ ΜΙΑΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΙ ΛΟΥΙΖ

Η λιωμένη ζάχαρη, όταν πέφτει πάνω στο ατσάλι του καμινέτου, είναι πραγματικά μια γκαντεμιά, κολλάει όσο δεν πάει άλλο. Για να την βγάλεις, χρειάζεται σύρμα και σμυριδόπανο. Ακουμπισμένα πάνω στο πανί, τα δυο χέρια της Λουίζ πάνε και έρχονται. Η Λουίζ τρίβει με όλες της τις δυνάμεις. Τα μαλλιά της ξαναπέφτουν στα μάτια της, τα σηκώνει με την ανάποδη του μαυρισμένου χεριού της. Σταματάει μια στιγμή για να πάρει μια ανάσα, κοιτάζεται σε ένα από τα τζάμια της ντουλάπας, χάρη στη κουρτίνα που το στολίζει από μέσα, το τζάμι γίνεται ο καθρέφτης όπου η Λουίζ βρίσκει όμορφο τον εαυτό της. Γελάει επίτηδες, ανοίγει λίγο το στόμα, και φαίνεται: της λείπει ένα δόντι, πάνω αριστερά. Είναι κρίμα, για να το αντικαταστήσει χρειάζεται πενήντα φράγκα. Ξαναρχίζει να τρίβει. Τα μαλλιά της πέφτουν πάλι πάνω στα μάτια της. Είναι μικροκαμωμένη, αδυνατούτσικη, γεμάτη χάρη.

Πάει να πάρει ένα καφασάκι γεμάτο λαχανικά, αρχίζει να ξεφλουδίζει τις πατάτες. Χτυπάνε την πόρτα στο ισόγειο. Η Λουίζ ανοίγει το παράθυρο, σκύβει:

-Οντέτ, σου πετάω το κλειδί.

Βγαίνει στο πλατύσκαλο, ακούει την Οντέτ που ανεβαίνει.

-Ήσουν φρόνιμη στο σχολείο;

Της φτιάχνει τα μαλλιά, της ισιώνει το φιόγκο της κορδέλας πάνω στο κεφάλι.

Η Λουίζ ξανάρχισε να ξεφλουδίζει τις πατάτες. Η Οντέτ μαζεύει τις φλούδες που πέφτουν πάνω στο τραπέζι, τις κόβει σε μικροσκοπικά κομμάτια, κάνει με αυτά μικρούς, πολύ τακτοποιημένους σωρούς.

-Θα φάμε τηγανιτές πατάτες;

-Θα φάμε αυτό που η Κυρία θα ζητήσει να ετοιμάσω.

-Θα της πω πως μου αρέσουν, θα θέλει και αυτή...

-Δεν μπορείς, Οντέτ, σου το απαγορεύω.

Η Οντέτ πήρε ένα φλυτζάνι, το γεμίζει με φλούδες το κουβαλάει μέσα στο νεροχύτη, ανοίγει τη βρύση. Το νερό πετάγεται έξω από το φλυτζάνι, πιτσιλίζει την ταπετσαρία, το τραπέζι, τα πάντα. Η Οντέτ λέει ακόμα:

-Ναι, θα της το πω. Και αυτή θα σου πει να κάνεις πατάτες τηγανιτές

Η Λουίζ γυρνάει, ξαφνικά χαστουκίζει την Οντέτ.

-Σου το απαγορεύω. Και ύστερα λερώνεις και τα πάντα. Από τη ώρα που ήρθες, με εμποδίζεις να κάνω τη δουλειά μου.

Η Οντέτ δέχτηκε έκπληκτη το χαστούκι, σηκώνει το χέρι για να προστατέψει το πρόσωπό της. Η Λουίζ την αρπάζει από το καρπό, την ταρακουνάει, την χαστουκίζει ακόμη μια φορά. Ακριβώς εκείνη τη στιγμή η Κυρία ανοίγει την πόρτα.

-Έλα, Οντέτ. Θα σου δώσω εικόνες για να δεις. Εδώ, εκνευρίζεις τη μητέρα σου.

Η Κυρία μίλησε με την ήρεμη φωνή της, έφυγε παίρνοντας μαζί της την Οντέτ, απαλά, όπως είχε μπει.

Η Λουίζ ξανάρχισε την δουλειά. Σκέφτεται την Κυρία. Είναι γλυκιά, η Κυρία, μιλάει λίγο και δεν υπάρχει κάτι για να προστεθεί σε αυτό που λέει.

Τώρα, πρέπει να πλύνει τα λαχανικά. Δεν είναι μια δυσάρεστη δουλειά, έχει τα χέρια μέσα σε πολύ δροσερό νερό και ο νεροχύτης είναι δίπλα από το παράθυρο, ενώ δουλεύει μπορεί να βλέπει στο δρόμο. Κάνει ωραίο καιρό, έχει λιακάδα, η Λουίζ θα ήθελε να βγει μια βόλτα. Θα το κάνει απόψε, όταν η δουλειά τελειώσει και η μικρή κοιμηθεί. Θα περπατήσει στο δρόμο, με την άνεση της, θα μπει σε ένα καφέ, για εβδομήντα- πέντε σαντίμ θα πάρει ένα ποτό, μπορεί να ξοδέψει και ένα φράγκο και είκοσι-πέντε σαντίμ και θα καθίσει σε ένα τραπέζι. Της αρέσει αυτό, να είναι μέσα στη βαβούρα, μερικές φορές υπάρχουν κάποιοι άνδρες που έρχονται να της μιλήσουν, μερικοί είναι ευγενικοί. Όταν η Λουίζ ξέρει πως θα μπορέσει να βγει το βράδυ, το σκέφτεται όλη μέρα. Είναι κάτι παραπάνω από την μόνη της διασκέδαση, είναι ένα καταφύγιο, μια ανακούφιση: εκείνη τη στιγμή, υπάρχει κόσμος γύρω της.

Είμαστε στο μήνα Οκτώβριο, οι βραδιές είναι δροσερές, θα ήταν γελοία με ένα βαμβακερό φουστάνι. Αυτό που χρειαζόταν είναι ένα ελαφρύ παλτό, από μπλε τσόχα για παράδειγμα, με στρογγυλή λαιμοκομφή, θα κούμπωνε από πάνω προς τα κάτω, θα έκρυβε το πολυφορεμένο φουστάνι. Μια στρογγυλή λαιμοκομφή από τσόχα, από πάνω θα μπορούσα να καρφίτσώσω ένα δεύτερο γιακά από λευκό μαλλομέταξο. Θα έβαζε κραγιόν στα χείλια, θα έφτιαχνε καλά τα μαλλιά της, θα ήταν όμορφη έτσι, με ένα μπλε παλτό. Ένας άνδρας θα ερχόταν να κάτσει στο τραπέζι της. Για παράδειγμα: ο Μπομπ. Θα έβαζε το παλτό και θα έβρισκε τον Μπομπ. Αλλά για να σκέφτεται έτσι, να που για τουλάχιστον δέκα λεπτά τα χέρια της είναι ακίνητα μέσα στο νερό με τα λαχανικά. Τα χέρια της είναι παγωμένα, πολύ καθαρά τώρα, το νερό τα είχε κάνει λεία, λίγο κόκκινα αλλά αυτό θα περάσει. Είναι ακόμα καλύτερα τώρα από ότι ήταν μετά την μπουγάδα, που τα κάνει πολύ καθαρά αλλά πολύ ζαρωμένα. Η Λουίζ κάνει γρήγορα, κόβει τα λαχανικά, τα πετάει μέσα στη χύτρα.

Η Κυρία επιστρέφει, έχει βάλει γάντια, έτοιμη να βγει. Ενώ δίνει στη Λουίζ μερικές υποδείξεις για το μεσημεριανό, η Οντέτ παραμένει δίπλα της, κολλάει σε εκείνη, βάζει τα χέρια στο παλτό της κυρίας, τα βρώμικα χέρια ενός παιδιού που είναι μόνο μισό καθαρό.

Η Λουίζ λέει:

-Θα λερώσεις την Κυρία.

Η Κυρία δεν λέει ούτε ναι ούτε όχι αλλά ενώ συνεχίζει να μιλάει, βάζει το χέρι γύρω από την Οντέτ και την κρατάει κοντά της. Η Λουίζ δεν τολμάει να πει τίποτα. Όταν έφυγε η Κυρία, η Οντέτ λέει:

-Βλέπεις, δεν είπα τίποτα για τις τηγανιτές πατάτες.

Κάνει νάζια, διπλώνει το ένα πόδι, το κρατάει με τα δυο της χέρια πίσω από τη πλάτη της, χοροπηδάει πάνω στο άλλο πόδι. Σηκώνει προς την μητέρα της το αδύνατο πρόσωπό της, το πρόσωπο ενός ισχνού και βρώμικου παιδιού, ένα μακρόστενο πρόσωπο όπου μπορούμε να ξαναβρούμε κάτω από την εντονότερη χλωμάδα την λεπτότητα των χαρακτηριστικών της Λουίζ, έχουν τα ίδια μεγάλα μαύρα, φλογερά, σχεδόν πυρετώδη μάτια.

Η Λουίζ πηγαίνει στο παιδί, την αγκαλιάζει πολύ δυνατά:

-Πήγαινε, πήγαινε... Πήγαινε να δεις ακόμα τις εικόνες.

Η Λουίζ επιστρέφει στον νεροχύτη, από το παράθυρο, βλέπει την Κυρία να περπατάει στο δρόμο. Έχει γίνει όμορφη, η Κυρία, έβαλε το τρουακάρ παλτό της. Είναι ένα μπλε παλτό, με στρογγυλή λαιμοκομψή. Η Κυρία προχωρά καμαρωτή και όμορφη, την διακρίνει λιγότερο καθαρά, γίνεται θολή, μπερδεύεται με τους περαστικούς, την κοιτάει ακόμα μια φορά, εξαφανίζεται. Η Λουίζ την ακολούθησε με το βλέμμα, χωρίς να σκέφτεται, συνεπαρμένη. Τώρα τα μάτια της συνεχίζουν να ατενίζουν το δρόμο, βλέπει μια ολόκληρη σειρά από εικόνες της κυρίας που εξαφανίστηκε. Την κυρία, το πρωί όταν φτάνει η Λουίζ, που λέει με την γλυκιά της φωνή, με τη δικιά της φωνή: «Καλημέρα, Λουίζ, είστε καλά;» Την κυρία που δεν λέει ποτέ πως η δουλειά δεν έγινε σωστά αλλά σηκώνει τα φρύδια με ύφος σαν να γελάει, δείχνει με το δάχτυλο ένα στρώμα σκόνης που είχε μείνει κάτω από το τραπέζι. Λοιπόν, το μόνο που μένει να κάνει είναι να πάει να βρει τη σκούπα, να ξαναρχίσει τη δουλειά, καμία λέξη αυτή τη στιγμή δεν θα είχε αξία για την Λουίζ, καμία δικαιολογία: το στρώμα σκόνης της φαίνεται ένα αφύσικο πράγμα που προστίθεται στον κόσμο, που δεν μπορεί να παραμείνει εκεί διαφορετικά κινδυνεύει να γίνει ένα πράγμα παράξενο. Την κυρία που επιστρέφει και ζητάει με ένα περίεργο λαχάνιασμα: «Τηλεφώνησε κανένας για εμένα;» Ή την κυρία που βλέπει τα χέρια της Λουίζ με πιο περίεργα, ακόμα και από τη φωνή της, μάτια και λέει: «Δεν ήρθε γράμμα;» Μπροστά στα άδεια χέρια, μετά την αρνητική απάντηση, το ύφος της αλλάζει. Δεν μπορείς να πεις αν είναι λυπημένη ή απογοητευμένη. Η λέξη λυπημένη, η λέξη ευτυχισμένη δεν πηγαινούν ποτέ με το ύφος της Κυρίας. Μπορεί να πει μόνο: έχει το ύφος αυτής ή της άλλης στιγμής. Εκείνο το ύφος, η Λουίζ το ονομάζει «το ύφος του τηλεφώνου και του γράμματος». Αλλά ποιο τηλεφώνημα, ποιο γράμμα; Αφού δεν έρχεται ποτέ τίποτα. Με αυτό το ύφος που παίρνει, θα μπορούσε να υποθέσει πως η Κυρία έχει ένα χαμένο παιδί. Δεν γνωρίζουμε πολλά πράγματα για τους άλλους αλλά για τη Κυρία δεν γνωρίζουμε τίποτα. Την Κυρία που ακόμη, μια ημέρα, σιδέρωνε τα ρούχα της πάνω στο τραπέζι της κουζίνας, δίπλα στην Λουίζ. Η Λουίζ σήκωσε τα μάτια, την είδε, είπε: «Καλά, φαίνεται στο πρόσωπό σας πόσο έξυπνη είστε...» Η Κυρία γέλασε, με όλη της την ειλικρίνεια, βλέποντας το γεμάτο λατρεία ύφος της Λουίζ. Είχε μια κορδέλα στα χέρια της, μια βρεγμένη κορδέλα, τεντώνοντάς την πάνω στην άκρη του τραπεζιού για να την ξετσαλακώσει, είπε, χωρίς να γελάει πια, σαν να μιλούσε για αυτήν μόνο: «Η έξυπνάδα, είναι ένα πράγμα και αυτό είναι ένα άλλο.» Αυτό; Ποιο; Η Λουίζ δεν καταλαβαίνει. Αλλά καθώς υπάρχουν τόσα πράγματα σχετικά με την Κυρία που η Λουίζ δεν καταλαβαίνει, τούτο το “Αυτό” εκπροσωπεί όλα τα ακατανόητα πράγματα. Η Κυρία είναι έξυπνη και επιπλέον είναι Αυτό.

Υπάρχει ακόμα και η ομορφιά της κυρίας, αυτή η ομορφιά που είχε πριν λίγο, ανοίγοντας την πόρτα της κουζίνας, περπατώντας στο δρόμο. Στους άλλους, μπορείς να πεις από που προέρχεται η ομορφιά τους: από τα μεγάλα τους μάτια, από το καλοσχηματισμένο τους στόμα, από τα κυματιστά μαλλιά τους. Η Κυρία έχει όμορφα μάτια, όμορφο στόμα, όμορφα μαλλιά. Αλλά δεν είναι χάρη σε αυτά που είναι όμορφη. Αλλά χάρη σε τι; Χάρη σε Αυτό; Αχ, είναι πολύ δύσκολο, είναι σαν να κάνεις κύκλους. Η Λουίζ θέλει να ξαναρχίσει την δουλειά, αφήνει το παράθυρο αλλά επιστρέφει αμέσως, μένει ακόμα μια στιγμή για να ατενίσει στο δρόμο. Εξαιτίας αυτής της ανεξήγητης ομορφιάς, της κουβέντας που είπε η Κυρία σιδερώνοντας τις κορδέλες και του γεγονότος πως δεν ξέρει τίποτα για αυτή. Η Λουίζ φαντάζεται ένα είδος σύγκρισης, τη βρίσκει όμορφη, τη σκέφτεται πολλές φορές, τη λέει με δυνατή φωνή:

- Η Κυρία είναι όμορφη σαν μυστήριο.

Λίγο ανακουφισμένη, αφήνει το παράθυρο, ξαναγεμίζει τον κουβά με ζεστό νερό, αρχίζει την δουλειά.

Η Κυρία επέστρεψε. Και όλο αυτό πέρασε πολύ γρήγορα, η Λουίζ είναι ακόμα πολύ ζαλισμένη. Θαύμασε το παλτό της Κυρίας, ρώτησε: «Κοστίζει πολύ;». Η Κυρία γέλασε, η Λουίζ ζήτησε συγγνώμη για την ερώτησή της, εξήγησε πως χρειαζόταν ένα παρόμοιο παλτό.

- Καλά, Λουίζ, σας το δανείζω για να βγείτε απόψε.

Διαμαρτυρήθηκε, δεν ξέρει για ποιο λόγο, η Κυρία γέλασε πάλι, της έβαλε το παλτό:

-Είσατε πιο μικροκαμωμένη από μένα, αντί τρουακάρ θα είναι ένα μακρύ παλτό, αυτό είναι όλο. Σας πάει πάρα πολύ.

Ξέρει πως είπε:

- Κυρία, δεν είστε όπως οι άλλοι... Το γεγονός πως μου δανείζετε το παλτό σας, σε εμένα, δεν είναι φυσιολογικό...
- Δεν το έχω ανάγκη απόψε και εσείς το θέλετε πολύ. Αυτό που θα ήταν αφύσικο, θα ήταν να μην σας το δανείσω.

Και, όπως πάντα, η Λουίζ δεν είχε κάποια απάντηση.

Τώρα, βρίσκεται εκεί, με το παλτό διπλωμένο στην αγκαλιά της, έτοιμη να επιστρέψει σπίτι της. Η Οντέτ ρωτάει:

-Κρατάς το παλτό της Κυρίας;

Ξαναβλέπει πάλι το περίεργο της κίνησης.

Τραβάει το παιδί απαντώντας:

- Ναι είναι για να ξαναπεράσω μια ραφή.

Δείπνησαν δίπλα δίπλα. Φάγανε το ψωμί τους, το ζαμπόν τους, ήπιανε το ποτήρι κόκκινο κρασί τους. Η Οντέτ, ενώ έτρωγε ακουμπούσε το κεφάλι της στο ώμο της μαμάς της.

- Θεε το πορτοκάλι μου, μαμά;
- Όχι.
- Ναι.
- Ένα κομμάτι μόνο.

Η Λουίζ τακτοποίησε το κρεβάτι, ξέντυσε την Οντέτ, την έβαλε στο κρεβάτι, περίμενε λίγο. Το παιδί κοιμήθηκε.

Η Λουίζ προχωράει μέσα στο δωμάτιο, στις μύτες των ποδιών της. Μπροστά στον νιπτήρα, χτενίζει τα όμορφα καστανά μαλλιά της, τυλίγει τις μπούκλες γύρω από τα δάχτυλα της, μερικές τις φτιάχνει πάνω, ακολουθώντας τη μόδα. Δεν έχει ρουζ για τα μάγουλα αλλά έχει ένα κόκκινο κραγιόν, τρίβει λίγο ανάμεσα στα δάχτυλα της, το αλείφει επιδέξια πάνω στα μάγουλα. Χτενισμένη, βαμμένη, πουδραρισμένη, βάζει το μπλε παλτό. Υπάρχουν μικρές χαρές, μέσα στη ζωή, οι οποίες σε μια στιγμή δίνουν την ίδια ευτυχία που θα πρόσφεραν τα μεγάλα θαύματα.

Στον καθρέπτη πάνω από τον νιπτήρα, η Λουίζ δεν φαίνεται ολόκληρη. Ανεβαίνει πάνω σε μια καρέκλα, βλέπει τον εαυτό της από τους γοφούς μέχρι τους αστραγάλους, το κάτω

μέρος του παλτού κυματίζει λίγο, πέφτει θαυμάσια, μέχρι τα γόνατα. Βγαίνει από το δωμάτιο χωρίς απρόοπτα, κλειδώνει την πόρτα.

Ολόκληρη η πόλη είναι φωτισμένη, η Λουίζ προχωράει, ευτυχισμένη. Σταματάει μπροστά σε ένα καφέ, δεν μπαίνει, σταματάει μπροστά σε ένα άλλο, προχωράει ακόμα. Μέσα σε αυτή τη νύχτα γεμάτη φώτα, εκείνη ψάχνει, αλλά δεν ξέρει τι.

Ξανανεβαίνει προς μια γνωστή συνοικία, μπαίνει μέσα στο μπαρ που πηγαίνει συνήθως. Σταματάει στη μπάρα και ζητάει ένα καφέ. Εκεί βρίσκεται ένας άνδρας με μια γελοία στολή που πάει από μπαρ σε μπαρ. Κουβαλάει ένα όργανο φτιαγμένο από μια ξύλινη ράβδο και από μια κονσέρβα σαρδέλες το οποίο μιμείται το παίξιμο του βιολιού, με τα χείλια αντιγράφει τον ήχο. Φοράει ένα μικροσκοπικό καπέλο από πράσινο μετάξι το οποίο ένα λεπτό καουτσούκ το συνδέει με μια πιπέττα που κρύβεται σε μια τσέπη, όταν ο άνδρας το αγγίζει το καπέλο τινάζεται γελοία. Στα ξεκαρδίσματα όλου του κόσμου, αναμειγνύεται και το γέλιο της Λουίζ.

Ο κλόουν έφυγε αλλά η χαρά παραμένει ακόμα. Η Λουίζ κάθεται σε ένα τραπέζι, παραγγέλνει ένα ποτήρι μηλίτη. Πίνει με μικρές γουλιές ενώ βλέπει τους ανθρώπους που μπαινοβγαίνουν. Πίσω από τη μπάρα, ο σερβιτόρος της φωνάζει «Τι κομψή που ήσαστε απόψε.» Έχει ένα μεγάλο χαμόγελο, που μεγαλώνει σιγά σιγά. Πίνει λίγο ακόμα μηλίτη. Τα λεπτά περνάνε όλο και πιο αργά. Ο χρόνος γίνεται βαρύς. Η αναμονή είναι πιο γλυκιά, όταν γνωρίζεις πως κάποιος θα έρθει. Η Λουίζ σκύβει τη κεφάλι, ονειρεύεται για λίγο. Αισθάνεται πολύ όμορφη και πολύ μοναχή. Από το παλτό αναδύεται μια ελαφριά μυρωδιά. Ίσως ενός αρώματος ή ίσως ακόμη και ενός σώματος. Λες και το ύφασμα ήταν ζεστό από τη σάρκα που μόλις το είχε βγάλει. Σε αυτό το μέρος που χτυπάει τώρα η καρδιά, μια άλλη καρδιά χτύπησε. Αχ ναι, όπως και να το πει, είναι καλή... Ποτέ, καμία άλλη εκτός από αυτή θα δάνειζε έτσι το ίδιο της το ρούχο. Είναι τόσο καλή, είναι τόσο όμορφη. Η Λουίζ βρίσκει μόνο αυτά τα δύο επίθετα, ξέρει όμως πως χρειάζεται άλλες λέξεις, θα τις ήθελε. Κλείνει τα μάτια, ξαναβρίσκει την εικόνα της. Της φαίνεται πως έτσι την προσδιορίζει καλύτερα. Δεν τη χαρακτηρίζει, τη σκέφτεται. Τη βλέπει με όλα της τα χαρακτηριστικά: το μακρύ σκεφτικό πρόσωπο, το σχεδόν πολύ μεγάλο της μέτωπο, το χαμόγελο της, τα λεπτά της χέρια με τα δαχτυλίδια που κουνιούνται τα όμορφα και λίγο κουρασμένα μάτια της των οποίων τα βλέμματα διεισδύουν σε όλες τις χειρονομίες. Αχ, αυτά τα λεπτά που περνάνε τώρα να πέθαιναν περιμένοντάς την. Να είσαι φίλη της, ή καλύτερα αδερφή της, αυτό πρέπει να είναι η ευτυχία της ζωής. Εάν εκείνη έμπαινε στο μπαρ, θα καθόταν στο τραπέζι. «Γιατί είσαι λυπημένη, Λουίζ; -Θα ήμουν λιγότερο λυπημένη αν ο Μπομπ με αγαπούσε λίγο. – Δεν πρέπει να είσαι λυπημένη, Λουίζ, σε αγαπάω εγώ.» Θα έβγαιναν μαζί, θα μιλούσαν η μια στην άλλη, θα εμπιστευόντουσαν η μια στην άλλη τα πάντα.

Δεν είναι έτσι. Η Λουίζ είναι μόνη. Έχει μια κόρη αλλά το παιδί μπορεί να είναι μια θαλπωρή, μια παρουσία, ένας λόγος για να ζεις. Δεν είναι μια ελάφρυνση, μια βοήθεια, είναι ένα τρυφερό βάρος.

Η Λουίζ άφησε το μπαρ. Με γρήγορο βήμα κατευθύνεται προς την συνοικία Αλ, εκεί βρίσκεται συχνότερα ο Μπομπ. Σήμερα θα τολμήσει να τον αναζητήσει, είναι όμορφη, πάρα πολύ όμορφη για να την απορρίψει...

Μπαίνει σε ένα καφέ, σε ένα άλλο, σε ένα τρίτο. Κάθε φορά, βγαίνει αμέσως, ο Μπομπ δεν βρίσκεται εκεί και κανένας δεν τον είδε απόψε. Εδώ, επιτέλους, μου δίνουν πληροφορίες: μόλις βγήκε με το αφεντικό, θα επιστρέψει σύντομα. Κάθεται σε ένα τραπέζι, περιμένει.

Και όταν ο Μπομπ, ξαναέρχεται, δεν κινείται, δεν κάνει νόημα.

Έμεινε όρθιος, στη μπάρα, με μερικούς φίλους. Εκείνη πήρε από τη τσάντα της ένα χαρτί, ένα μολύβι, άρχισε να γράφει αριθμούς σαν να είχε απορροφηθεί από ένα σημαντικό λογαριασμό. Αντί για τους αριθμούς που σχηματίζει τυχαία, η Λουίζ θέλει να γράψει :Μπομπ, ή μάλλον: σ' αγαπάω. Δεν τολμάει να το κάνει, φοβάται μήπως και πλησιάσει ξαφνικά στο τραπέζι. Συνεχίζει να γράφει σημάδια γεννημένα κατά τύχη Και το μολύβι λες και κουνούσε μόνο με δικιά του δύναμη, σχεδιάζει ένα Μ, ένα πολύ μικρό Μ, πάνω στη γωνία του χαρτιού, ξαναπερνάει το γράμμα πολλές φορές, πατώντας δυνατά, το στολίζει με φιοριτούρες, το περιβάλλει με μικρά σημάδια, που είναι αστέρια ή μάλλον λουλούδια, δεν μοιάζουν περισσότερο στο ένα από ότι στο άλλο. Κάτω από παράλληλες γραμμές, προς την μία ή την άλλη κατεύθυνση, κρύβει όλη τη γωνία της σελίδας, έχοντας γίνει ένα δυσανάγνωστο κείμενο αγάπης.

Η Λουίζ περιμένει. Και ο χρόνος δεν είναι πια βαρύς, τώρα.

Μπορεί να επεκταθεί ακόμα, καθώς στο τέλος όλων αυτών των λεπτών ίσως θα υπάρξουν χαρές και τρυφερότητες.

Ο Μπομπ γύρισε, είδε την Λουίζ:

- Λοιπόν γράφεις στον αγαπημένο σου; Είναι ξανθός ή καστανός;

Του λέει ένα μικρό καλησπέρα, και:

- Όχι, κάνω τους λογαριασμούς μου.

Παίρνει το ποτήρι του, το βάζει πάνω στο τραπέζι, κάθεται απέναντι από την Λουίζ. Σφυρίζει με θαυμασμό και:

- Καλοντυμένη... και όλα... Είσαι όμορφη απόψε...

Εκείνη λέει, χλευαστικά:

- Αλήθεια;
- Άμα σου το λέω.

Οι άλλοι άνδρες τελείωσαν τα ποτά τους και έφυγαν. Ο Μπομπ τους άφησε να φύγουν, έμεινε με τη Λουίζ. Δεν δείχνει την χαρά της, την συγκρατεί με όλες της τις δυνάμεις. Ρωτάει:

-Τρώμε μια κρεμμυδόσουπα;

Κάνει πως το σκέφτεται για λίγο, απαντάει:

- Αν θες πραγματικά.

Στο μπιστρό που μπαίνουν, τους είπαν να ανεβούν στο πρώτο:

- Τι κομψό μέρος... λέει ο Μπομπ γελώντας.

Στον όροφο, βρίσκεται μια πολύ μικρή σάλα που βλέπει σε μια σκάλα. Υπάρχουν τρία ξύλινα τραπέζια καλυμμένα με χάρτινα τραπεζομάντηλα. Η Λουίζ είναι κοντά στο παράθυρο. Ο Μπομπ, έτοιμος να καθίσει, παίρνει ένα ύφος υπότη και λέει με αστείο ύφος:

- Μου επιτρέπετε, Κυρία μου;

Η Λουίζ γελάει σιγά. Δεν κρύβει πια τη χαρά της, όλη της την ευτυχία, την αφήνει να διαχυθεί πάνω στο πρόσωπο της, μέσα στη φωνή της, μέσα στα τρυφερά της μάτια που κοιτάζουν τον Μπομπ. Φοράει το σακάκι της δουλειάς του, τα μαλλιά του είναι κακό -χτενισμένα, δεν είναι ξυρισμένος αλλά αυτές οι αμέλειες του πάνε πολύ. Νέος, δυνατός, με ωραίο μαύρισμα και με ωραίους τρόπους, όλα του επιτρέπονται. Η σούπα είναι ζεστή και καλή. Τρώνε με χαρά.

Ένας σκύλος εμφανίζεται στη κορυφή της σκάλας, διστάζει, ξανακατεβαίνει. Η Λουίζ νομίζει πως είναι αυτός που, πριν λίγο, απόθεσε αυτή τη βρωμιά εκεί κάτω από μια καρέκλα. Από τη θέση του, ο Μπομπ δεν μπορούσε να δει τίποτα. Αρχίζει να γελάει, δεν τολμάει να πει στον Μπομπ γιατί γελάει έτσι. Στην ιδέα πως γελάει για τα μικρά κακά ενός σκύλου, γελάει ακόμα περισσότερο. Ένα τρελό γέλιο που ο Μπομπ νομίζει αναίτιο και που τον κυριεύει και αυτόν. Γελάνε και οι δυο, όλο και πιο δυνατά, παροτρύνουν ο ένας τον άλλον για να ηρεμήσουν, ξαναρχίζουν ακόμα πιο δυνατά. Ο Μπομπ λέει ακόμα:

- Ουφ, δίψασα...

Ζητάει ένα μπουκάλι κόκκινο κρασί. Αν συνεχίσουν έτσι, θα χαλάσουν δέκα φράγκα. Σε αυτή την ιδέα, ξαναρχίζουν να γελάνε. Ο Μπομπ ζεσταίνεται, βγάζει το σακάκι του, φοράει ένα σκούρο μπλε πουκάμισο με κοντά μανίκια, ο κατεβασμένος γιακάς είναι κλειστός στον λαιμό, χωρίς γραβάτα, ένα κουμπί λείπει στο μπροστινό μέρος του πουκάμισου. Η Λουίζ από την άλλη δεν έβγαλε το παλτό, έφαγε προσεκτικά, το αριστερό χέρι ανοιγμένο πάνω στο στήθος σαν πετσέτα.

Ο Μπομπ πλήρωσε τη σούπα και το κρασί. Κάτω, μπροστά στη εξωτερικό πάγκο του μπιστρό, η Λουίζ αγόρασε ένα σακουλάκι τηγανιτές πατάτες. Προχωράνε αργά, δίπλα δίπλα, τρώγοντας. Αχ, έξω έχει ωραίο και γλυκό καιρό. Ακόμα πιο ωραίο και γλυκό από νωρίτερα, φαίνεται στη Λουίζ.

Φάγανε όλες τις τηγανιτές πατάτες. Ο Μπομπ τύλιξε με το χέρι του τη μέση της Λουίζ. Ο Μπομπ έσπρωξε τη Λουίζ στη γωνία μιας πόρτας, εκείνη βρίσκεται στο πρώτο σκαλί του κατωφλιού και έτσι τα μάτια της βρίσκονται σχεδόν στο ύψος των ματιών του Μπομπ. Την φιλάει απαλά και ύστερα τη κοιτάει. Εκείνη λέει:

- Γλυκέ μου...

Μίλησε με φωνή πολύ στοργική, πολύ ξεψυχισμένη. Μετά τη λέξη, το στόμα της παρέμεινε μισάνοιχτο, ο Μπομπ τη φιλάει ακόμα.

Την σπρώχνει κρατώντας την από τους γοφούς και σηκώνοντας την λίγο.

Όταν κοιμάται μια γυναίκα βαθιά, η αυγή δεν αρκεί για να ξυπνήσει. Για να βγει η Λουίζ από αυτή τη νάρκη, χρειάζονται οι μεγάλες φασαρίες των πρωινών, ο γδούπος των άδειων σκουπιδοτενεκέδων που παρατάνε πάνω στο πεζοδρόμιο, η κόρνα των πρώτων λεωφορείων.

Η Λουίζ ξανανέβασε τα σκεπάσματα μέχρι τους ώμους, έμεινε έτσι, σε μια παράξενη λύπη. Ο Μπομπ δεν θα επιστρέψει απόψε, θα περάσουν μέρες και μέρες πριν ξαναέρθει, ή ακόμη και ένας ολόκληρος μήνας. Και να φύγει έτσι, ξαφνικά, στη μέση του δρόμου, χωρίς ένα φιλί,

χωρίς να πει τίποτα... Αχ, όλα αυτά, όλα αυτά... Δεν είναι πράγματα που μπορεί να αποδείξει αλλά νιώθει πολύ πως όλα αυτά δείχνουν πως ο Μπομπ δεν την αγαπάει. Αλλά δεν γνώριζε ήδη, πως ο Μπομπ δεν την αγαπούσε; Ε τότε; Η Λουίζ σηκώνει τους ώμους, κάτω από τα σκεπάσματα, σε μια χειρονομία αδιαφορίας και γυρνάει το πρόσωπο στο μαξιλάρι, καταρρακωμένη. Γιατί δεν είσαι φίλη μου, γιατί δεν μου λες, εσύ, από που προέρχεται αυτό το κενό μέσα μου και γύρω μου. Και τι πρέπει να κάνω. Ξέρεις, εσύ, ξέρεις. «Μην είσαι λυπημένη, Λουίζ, σε αγαπάω εγώ. Φίλα με, Λουίζ, φίλα με... Θεες να πάμε μαζί στο σινεμά;» Τότε, μόνες τους, θα βλέπανε κάθε είδους πράγματα. Τι πράγματα; Αχ, τίποτα δεν ξέρει...

Πίσω από τα κλειστά βλέφαρα της Λουίζ, σχηματίζονται ένα μεγάλο μέτωπο σκεπτικό και γυναικείο, ένα άλλο μέτωπο απλό και πεισματάρικο, επικαλύπτουν το ένα το άλλο, συγχέονται. Τι σημασία έχει. Φίλα με, όποιο και αν είναι το πρόσωπο σου.

- Οντέτ, σήκω γρήγορα, θα αργήσεις για το μάθημα.

Πήγε το παιδί μέχρι το σχολείο. Εκείνη πηγαίνει στη δουλειά της, στο σπίτι της Κυρίας. Και η μέρα ξαναρχίζει. Η Λουίζ τρίβει, πλένει, γυαλίζει το παρκέ, ξεφλουδίζει τα λαχανικά. Μένει μέχρι αργότερα σήμερα, επειδή έχει σιδέρωμα να κάνει. Είναι τέσσερις η ώρα. Η Κυρία λέει

- Εγώ πεινάω, εσείς, Λουίζ;

Βγάζει το κάλυμμά του σιδερώματος, αδειάζει λίγο το τραπέζι, λέει ακόμα:

- Στρώστε το τραπέζι εδώ στην κουζίνα. Θα γευματίσω μαζί σας.

Η Λουίζ υπακούει, χαρούμενη.

Κάθονται, η μία απέναντι από την άλλη. Η κυρία παίρνει μαρμελάδα.

- Και εσείς Λουίζ δεν παίρνετε;
- Όχι, ευχαριστώ. Μου αρέσει περισσότερο έτσι.

Η κυρία απλώνει το βούτυρο, την μαρμελάδα και τρώει με τα μακριά φίνα χέρια της. Η Λουίζ βουτάει το ψωμί στο φλυτζάνι με το καφέ της, τρώει αργά, με μάτια θολά.

Δεν είναι αργά. Ωστόσο, το φως που έρχεται από τα παράθυρα δεν έχει πια ζωντάνια. Το καλοκαίρι πεθαίνει εντελώς απαλά. Αύριο είναι φθινόπωρο, μια μακριά συνέχεια ημερών και όλη η ζωή που θα έρθει. Μια ζωή όλων των ημερών, αργή και καθημερινή και χωρίς ελπίδα. Η ζωή θα είναι όπως ήταν. Αλλά τώρα υπάρχει ακόμα αυτό το λεπτό εδώ, που η Λουίζ είναι καλά, έτσι, με τη Κυρία. Αυτό το λεπτό εδώ που ίσως δεν θα πεθάνει πριν η Κυρία πει κάτι.

ΜΠΛΑΝΣ

- Μπλανς...Είναι σιδερωμένο το πουκάμισο μου;

Δεν πήρε απάντηση. Φωνάζει ακόμα .

- Μπλανς!...

Είναι στο κεφαλόσκαλο, γυμνόστηθος. Η Μπλανς δεν ακούει. Και δεν αξίζει το κόπο να συνεχίζει να φωνάζει: σίγουρα, δεν σιδέρωσε το πουκάμισο. Ξαναμπαίνει στο δωμάτιο. Κρίμα, θα ξαναβάλει το πουκάμισο που είχε βάλει την προηγούμενη. Η Μπλανς είναι μια αφηρημένη γυναίκα, συχνά ξεχνάει αυτό που της έχουν ζητήσει. Θα προτιμούσε να βάλει ένα καθαρό πουκάμισο. Είναι ενοχλητικό, είναι εκνευριστικό: η Μπλανς είναι μια αφηρημένη γυναίκα. Ντύθηκε σε τρία λεπτά: η γραβάτα δεμένη, τα μαλλιά χτενισμένα. Κατεβαίνει τρέχοντας τα σκαλιά. Το πανωφόρι μου, το καπέλο μου. Περνάει μπροστά από την πόρτα της κουζίνας, βλέπει τη Μπλανς με το χέρι τεντωμένο προς το ντουλάπι σαν να πήγαινε να το ανοίξει ή μόλις το είχε κλείσει.

- Γειά σου, Μπλανς. Τα λέμε αργότερα.
- Φεύγεις τόσο γρήγορα...
- Έχω αργήσει, γειά σου.
- Γειά σου Λουί..

Ο Λουί είναι στον δρόμο, ανάμεσα στους φράχτες από θάμνους. Ένας βρώμικος δρόμος για γέλια, γεμάτο λάσπη και νερό. Είχε κάνει καταιγίδα εκείνο το βραδύ. Ο Λουί περπατά στα δεξιά, ο Λουί περπατά στα αριστερά, για να αποφύγει τους νερόλακκους. Γιατί να ζούμε σε ένα τέτοιο μέρος όταν θα μπορούσαμε να βρούμε ένα ισόγειο στα περίχωρα. Αλλά η Μπλανς ήθελε αυτό το χαμόσπιτο. Το αποτέλεσμα: περπάτημα είκοσι λεπτών μέχρι να φτάσω στον συμβολαιογράφο. Πάντα με λασπωμένα παπούτσια. Όταν κάποιος εργάζεται στον συμβολαιογράφο, θα του άρεσε πολύ να έχει καθαρά παπούτσια. Και ένα καθαρό πουκάμισο. Είναι λογικό, ναι ή όχι; Λοιπόν; Και όμως σου είχα ζητήσει να ετοιμάσεις το πουκάμισο μου. Λάσπη και νερόλακκοι. Εδώ, πάνω στο φράχτη, είναι καλύτερα. Περνώντας έκοψε ένα φύλλο από τον φράχτη και άρχισε να το μασουλάει. Αλλά, θα μπορούσα να έχω λίγη πρασινάδα στα δόντια μέχρι να φτάσω στον συμβολαιογράφο. Φτύνει. Ελέγχει με τη γλώσσα τα δόντια. Είναι κρίμα, η Μπλανς είναι γλυκιά, η Μπλανς είναι ήρεμη και αρκετά όμορφη, γιατί είναι τόσο...ε ναι, τόσο χαζή. Ορίστε, δεν έχω... Κανένας στα δεξιά, κανένας στα αριστερά. Πάνω στον φράχτη. Δεν άξιζε τον κόπο. Μια μικρή κίνηση με τα πόδια, για να ξαναμπουν τα πάντα στη θέση τους. Ναι, είναι χαζή. Όταν κάποιος της μιλάει, εκείνη μπορεί μόνο να χαμογελάσει ως απάντηση επειδή είναι καλή. Εν ολίγοις, εγώ ο Λουί, άξιζα καλύτερα από αυτό. Την αγαπάω πολύ, εν τέλει ναι. Αλλά η Μπλανς είναι μια χαζή γυναίκα. Ο Λουί περπατάει πάνω στο δρόμο με πηδηχτά βήματα, για να αποφύγει τους νερόλακκους. Ο Λουί χάνεται στο βάθος του δρόμου. Ο Λουί γίνεται όλο και πιο μικρός και τον παίρνει η απόσταση και όλο αυτό σβήνει.

Στην κουζίνα, η Μπλανς παραμένει όρθια μπροστά στο ντουλάπι, με το χέρι στη πόρτα, λες και μόλις την είχε κλείσει ή λες και πήγαινε να την ανοίξει. Να την ανοίξει ή καλύτερα να περιμένει ακόμη. Πρέπει να περιμένει. Για αρκετή ώρα. Και να επιστρέψει η γαλήνη.

Βρισκόταν μπροστά στο τραπέζι, όταν η φράση προχώρησε στα κύματα του αέρα, ανακατεύοντας τα και όχι διασχίζοντας όπως ένας μεγάλος ήχος που αφήνει το βέλος. Θα μπορούσε να είναι πολύ εύκολο. Θα μπορούσε να είναι τόσο εύκολο. Μπλανς, είναι έτοιμο το πουκάμισο μου. Έρχομαι, Λουί. Θα ανέβαζε το πουκάμισο, θα βοηθούσε τον Λουί να κουμπώσει τα μανικέτια, θα ξανακατέβαινε με γαλήνη στη καρδιά και γύρω της. Ήταν κοντά στο τραπέζι, με το πουκάμισο μπροστά της, το πουκάμισο ήταν καλά σιδερωμένο και διπλωμένο, κολλαρισμένο και απαλό. Άγγιξε με τα χέρια της το κολάρο. Μια μικροσκοπική κλωστή που είχε ξεφύγει από το κολάρο, ήταν κάτω από το δάχτυλο της Μπλανς, το δάχτυλο

που έψαχνε, που προσδοκούσε την άψογο λείο ύφασμα. Η φράση έφτασε. Όχι διασχίζοντας αλλά κάνοντας να κυματίζουν τα στρώματα του αέρα. Η Μπλανς δεν απάντησε. Η Μπλανς συνέχισε να ισιώνει το κολάρο μέχρι να εξαφανιστεί η κλωστή. «Μπλανς»... άλλοι ήχοι που έσπρωχναν, έσπαζαν τα φράγματα του αέρα. Εκείνη δεν απάντησε. Ίσιωνε πιο γρήγορα, συγκεντρωμένη ολόκληρη στο έργο της. Άνοιξε το ντουλάπι, έβαλε μέσα το πουκάμισο και με το χέρι πάνω στην ξανακλεισμένη πόρτα, περίμενε να την φωνάξει πάλι ο Λουί. Και επιτέλους όλα να ξετυλιχτούν γαλήνια. Γαλήνια, Θεέ μου. Και ο Λουί πέρασε μπροστά από την πόρτα της κουζίνας με το πανωφόρι και το καπέλο του. Γειά σου, Μπλανς. Τώρα, εκείνη περιμένει. Περιμένει τα στρώματα του αέρα να ανασχηματιστούν, να επουλωθούν, να συγκολληθούν, τον αέρα να είναι ομοιόμορφος, χωρίς ραγίσματα και χωρίς τραντάγματα και να βρεθεί σε αυτό η γαλήνη. Ανοίγει την ντουλάπα, βλέπει το πουκάμισο σε μια γωνία της ντουλάπας, άσπρο και λαμπερό, διπλωμένο και τοποθετημένο στη θήκη για σιδέρωμα. Μπλανς, είναι έτοιμο το πουκάμισο μου; Να πάρω το πουκάμισο και να το ανεβάσω...Αχ, αν μπορούσε να ξαναζήσει αυτή τη στιγμή που ξεκίνησε λάθος, να της δώσει ένα τέλειο ξεκίνημα... Αλλά τίποτα δεν σβήνει για να ξεκινήσει πάλι. Η Μπλανς πρέπει να περιμένει, μέσα στον άρρωστο αέρα. Πάνω στην κουζίνα, το νερό σε μια κατσαρόλα αρχίζει να κουνιέται από το δυνατό βράσιμο και να ρίχνει στο μαντέμι σταγόνες που δημιουργούν θόρυβο.

- Όχι λέει η Μπλανς, μια στιγμή ακόμα.

Βλέπει πάλι το πουκάμισο, ξανακλείνει την ντουλάπα, μένει έτσι, το χέρι πάνω στη πόρτα, έτοιμη να τη κλείσει ακόμα. Αλλά το κατσαρολάκι του νερού συνεχίζει να καλεί:

- Ναι, είτε η Μπλανς, έρχομαι.

Παίρνει την κατσαρόλα, την χύνει σε μια λεκάνη, την γεμίζει πάλι και την ξαναβάζει να ζεσταθεί. Αρχίζει να πλένει τα πιάτα. Χύνοντας την κατσαρόλα σε μια λεκάνη, μούσκεψε τον πάτο και αμέσως αρχίζει να σφυρίζει. Είναι ένα συνεχόμενο σφύριγμα και σε κάθε δευτερόλεπτο η έκρηξη μιας σταγόνας. Θα λέγαμε πως πρόκειται για μια τρυπημένη κατσαρόλα.

- Με εκνευρίζεις, λέει η Μπλανς.

Η φωτιά καταφέρνει να φάει το νερό, ο θόρυβος πεθαίνει. Έγινε ξανά ησυχία και η Μπλανς δέχεται όλη την οδύνη του αέρα. Πιάνει με τα δύο χέρια τη γεμισμένη κατσαρόλα, μουςκεύει το πάτο στη λεκάνη και τη ξαναβάζει πάνω στο φούρνο.

- Είχες δίκιο, λέει εκείνη. Συνέχισε.

Η Μπλανς σκουπίζει τα πιάτα. Περνάει τη πετσέτα στη κοιλότητα του πιάτου και ύστερα στο πάτο και ύστερα στο χέιλος, δύο φορές. Πιστά, με τις ίδιες χειρονομίες για το καθένα, ούτε περισσότερο ούτε λιγότερο για αυτό εδώ που είναι σπασμένο στα χείλη και που η Μπλανς βάζει στη μέση της στοίβας: δεν πρέπει να επιδεικνύουμε την δυστυχία. Αλλά στο τέλος, τέλειο ή ραγισμένο, θα καταλήξει όπως τα άλλα: θρύψαλα στα σκουπίδια. Όλα τα αλέθει ο μύλος. Ακόμα και τα πιάτα καταλήγουν σε αυτό το μύλο. Ένα σημείο, αυτό είναι όλο. Στο τελευταίο μύλο. Στο τελευταίο σημείο. Όχι, δεν πρέπει να σκέφτομαι αυτό όταν καταφέρνω να σκουπίσω αυτή την κατσαρόλα. Οι σκέψεις ποτίζονται με αυτό και όλες οι κινήσεις που έκανα ποτίζονται με τις σκέψεις μου. Την κατσαρόλα που είναι ξανά τοποθετημένη πάνω στο ράφι που θα διατηρούσε το αποτύπωμα των κινήσεων και την κατσαρόλα που θα παρέμενε εκεί, φορτισμένη με όλη την δυστυχία του κόσμου και θα την διέδιδε γύρω της, σαν ποτάμι...Και η Μπλανς ξαναρχίζει να σκουπίζει την ήδη στεγνή κατσαρόλα, με κινήσεις που

πασχίζει να κάνει αδιάφορες, φυσικές. Περνάει τη πετσέτα και το ξαναπερνάει πάνω στο επισμαλτωμένο χέιλος. Στο τελευταίο μύλο. Όχι, σκούπιζε ακόμα. Στο τελευταίο σημείο. Όχι, σκούπιζε, σκούπιζε, σκούπιζε. Και είναι σαν ένας σάλος που ανεβαίνει, μια ρευστή απεραντοσύνη που εξαπλώνεται. Ένα ποτάμι με εικόνες, η μια πάνω στην άλλη, με υπολείμματα φράσεων, με κουφούς θρήνους και την εικόνα ενός παιδιού, του σώματος ενός παιδιού, στην αγκαλιά ενός άνδρα. Κυρία, το παιδί έπαιζε στο χωράφι, επέστρεφε, το φορτηγό το παρέσυρε. Κυρία, ο σκύλος δάγκωσε το παιδί, ο σκύλος δάγκωσε το λαιμό του παιδιού. Θυμάσαι αυτόν τον άνδρα, τον ξαπλωμένο πάνω στο φορτηγό, το στόμα του ανοιχτό, το στραπατσαρισμένο του ποδήλατο κοντά του. Διάφορα γεγονότα από όλες τις πόλεις του κόσμου, που τραβάνε το ένα το άλλο, όπως οι κρίκοι μιας αλυσίδας, που ανακαλούνται με την κάθε κίνηση που κάνει το χέρι της Μπλανς πάνω στη κατσαρόλα που λάμπει όλο και περισσότερο. Η Μπλανς ξαφνικά παγώνει, η κίνηση σταματάει πάνω στη κατσαρόλα. Αχ, να σταματούσε ακόμη αυτό το επικίνδυνο λεπτό, που μπορούσε να μπει, όπως είναι, στο σχηματισμό του πεπρωμένου... Αυτό το λεπτό που η Μπλανς, ευτυχώς, ήταν μόνη για να δημιουργήσει και έχει έτσι την δύναμη να ξαναζήσει. Να έσβηνε αυτό το λεπτό. Να έσβηνε αυτή... Η κατσαρόλα είναι καθαρή, τόσο λαμπερή αλλά αυτό που είχε μείνει από το ραγού που περιείχε ήταν εκεί σε ένα πιάτο. Η Μπλανς πετάει το υπόλοιπο ραγού μέσα στη κατσαρόλα και την τοποθετεί ξανά σε μια γωνία του φούρνου, όπως ήταν όταν άρχισε το λεπτό. Να περιμένει. Όλα είναι να ξαναγίνουν. Η Μπλανς αγγίζει με το χέρι της το μέτωπό της, όλο της το πρόσωπο. Αχ, δώσε μου, Θεέ μου, μια στιγμή γαλήνης...

Η Μπλανς ανοίγει την πόρτα που βλέπει στο κήπο. Να περιμένει...Αλλά μένουν τόσες δουλειές για να ολοκληρωθούν μέχρι την επιστροφή του Λουί και του παιδιού. Για να μην χάσει χρόνο, θα ξεριζώσει πράσα για την σούπα. Με την τσάπα, ξεθάβει μέχρι την μέση τα πράσα. Και ύστερα τα τραβάει, ένα ένα. Είναι πιο ήρεμη, τώρα: επειδή είναι γονατισμένη πάνω στη γη και οι σβόλοι που είναι κολλημένοι στα πράσα θρυμματίζονται εντελώς κάτω από το χέρι της. Εγκλωβισμένο μέχρι την μέση, ένα κόκκινο και διαφανές σκουλήκι αγωνίζεται. Αχ, θα μπορούσε να το κόψει στα δυο με τη τσάπα. Κόντεψε να στείλει το ζώο στο τελευταίο μύλο των σκουληκιών της γης. Η Μπλανς γελάει: όργωσε τη γη γύρω από το σκουλήκι και μέσα στη χούφτα της που είναι γεμάτη χώματα, το βλέπει να κινείται, ολοζώντανο. Έριξε τα πράσα σε μια στοίβα στην άκρη του μονοπατιού. Πάνω στο κομμάτι εδάφους που μόλις είχε ταρακουνήσει, τρίβει με τα χέρια της τους χοντρούς σβόλους γης, ισιώνει τα πάντα με τις παλάμες της και μετά σηκώνεται. Μαζεύει τα λαχανικά και πηγαίνει προς τη κουζίνα. Για μια στιγμή, η Μπλανς στέκεται στο κατώφλι της πόρτας, το μάτσο με τα πράσα στην αγκαλιά της.

Μπροστά της, πέρα από τον φράχτη, υπάρχει ένα λιβάδι και ύστερα ένα μονοπάτι, πέρα από το λιβάδι και το μονοπάτι, ένα μεγάλο χωράφι με στάχια. Τα στάχια είναι ψηλά και ίσια, σαν να έχουν παγώσει από τη δύναμή τους, τεντωμένα μέσα στη ζέστη του ήλιου. Πάνω τους, ο ουρανός είναι αδέκαστος και δυνατός. Η Μπλανς κοιτάζει το χωράφι με τα στάχια και ύστερα τον ουρανό, πάλι το χωράφι και τον ουρανό. Δεν προστατεύει τα μάτια της, τα κρατάει ορθάνοιχτα πάνω στο ακτινοβόλο στάχυ, πάνω στο ουρανό του καλοκαιριού. Τα καμένα βλέμματα της Μπλανς βλέπουν την ένωση του χωραφιού και του ουρανού, ο ήλιος στέλνει φαρδιές ακτίνες που σχηματίζουν δέσμες από σπινθήρες ή που ρέουν στη σειρά και ο ίδιος ο ήλιος γλιστράει στροβιλίζοντας προς τα στάχια. Και είναι ένα χάος κίτρινου και φωτιάς, ένα θαύμα ζέστης και στροβίλου που θα απλωθεί παντού πάνω στη γη, όχι σαν μια καταστροφική δύναμη αλλά για να την περικλείσει και να την συνενώσει με τον ουρανό και την φωτιά. Και η γη και ο ουρανός και ολόκληρο το σύμπαν να είναι ένα. Θεέ, είπε η Μπλανς, Θεέ μου είστε εδώ; Είστε αυτή η δύναμη η ίδια και δεν είστε τίποτα άλλο. Ή βρισκεστε αλλού,

πιο μακριά, πέρα από εκείνη και εξαρτάται εκείνη από την θέλησή σας. Ή υπάρχουν μόνο τα καμένα μου βλέμματα; Θεέ, που είναι το σημάδι σου; Τα μάτια της ηρεμούν, ξεκουράζονται όταν βλέπουν πιο κοντά της το πράσινο λιβάδι όπου κάνει βόλτες μια αγελάδα. Μια αγελάδα ήρεμη και όμορφη και η Μπλανς αισθάνεται την επιθυμία να την πλησιάσει και να την χαϊδέψει στο κεφάλι. Θα πήγαινε μέσα στο λιβάδι, θα χτυπούσε χαϊδευτικά το κεφάλι με τα κέρατα του ζώου: «Καημένη αγελάδα, ήρεμη και όμορφη και τόσο μόνη, στα αλήθεια...» Και η Μπλανς, με τα μάτια γεμάτα ακόμα φώτα, αρχίζει να γελάει, να σκάει στα γέλια καθώς έβλεπε τον εαυτό της να λέει αυτό στην αγελάδα και που ο κόσμος θα την έβλεπε, τι θα νόμιζε για την Μπλανς; Γελάει ακόμα και ύστερα: Ας κουνηθώ, είτε, πρέπει να πλύνω τα ρούχα. Γυρνάει, προχωράει προς τη κουζίνα, ετοιμάζεται να πάρει τη λεκάνη. Αλλά, πριν, ίσως θα ήταν καλύτερα... Βλέπει την κατσαρόλα πάνω στην γωνία του φούρνου. Βάζει το ραγού σε ένα πιάτο, όπως την πρώτη φορά και ύστερα πλένει ξανά την κατσαρόλα, απαλά, με το πρόσωπο γαλήνια. Τη σκουπίζει για πολύ ώρα, δίνοντας μεγάλη προσοχή σε κάθε κίνησή της. Η κατσαρόλα είναι άψογη, η Μπλανς την τοποθετεί πάνω στην εταζέρα δίπλα σε άλλες χύτρες. Τη κοιτάει ακόμα: είσαι καλά, τώρα, κράτησε σε εσένα αυτές τις κηλίδες που τα μάτια μου γεμάτα ακόμα φωτιά τοποθετούν πάνω σου, κλείσε τις σε εσένα, πράσινες, κίτρινες, κόκκινες, σφίξε ξανά το σμάλτο σου πάνω τους, όσο τις κρατάς σε εσένα, να σου ακτινοβολούν μια ευεργετική άλω... Καλημέρα μαμά, να σου δείξω τον έλεγχο και έπειτα πεινάω, δώσε μου γρήγορα ψωμί και μαρμελάδα.

Η Μπλανς κουβάλησε έξω τη λεκάνη πάνω στο ξύλινο τρίποδο και άρχισε να πλένει τα ρούχα. Κάνει γρήγορα, μέχρι απόψε, θα πρέπει να ξεβγάλει τα ρούχα, να τα πλύνει με λουλάκι, να τα απλώσει, θα πρέπει να ξεφλουδίσει τα λαχανικά, να κάνει σούπα. Θα πρέπει να αναζωπυρώσει τη φωτιά. Όχι με ένα φυσητήρα, όπως κάνουν κάποιοι αλλά με την δική της ανάσα. Γονατισμένη στο σημείο που αναζωπυρώνουν την φωτιά θα της στείλει τον αέρα από τους πνεύμονές της: η φωτιά να δημιουργείται από εμένα και εγώ από τη φωτιά. Έτσι η ζωή μου είναι φτιαγμένη από χίλιες δουλειές. Έτσι η ζωή μου είναι φτιαγμένη από χίλιες συμφωνίες με το νερό, με το σμάλτο, το σαπούνι, τον αέρα, την φωτιά. Και όλα είναι καλά έτσι. Δουλειές που πρέπει να έχουν ολοκληρωθεί έτσι ώστε το νοικοκυριό να είναι καθαρό, έτσι ώστε ο Λουί και το παιδί να βρουν έτοιμο το φαγητό.

Ενώ έπλενε τα ρούχα, η Μπλανς βλέπει τη Μπλανς που πλένει τα ρούχα και παρόλο που δεν κουνάει μπροστά από το τρίποδο, την Μπλανς που φυσάει στη φωτιά, πλένει την κατσαρόλα με το ραγού, ατενίζει τον ήλιο, που κάνει να λάμπει το μαντέμι. Εδώ είναι η θέση μου, ανάμεσα στη φωτιά, το νερό, το σίδερο, τη γη, το ξύλο... Εδώ είμαι ολόκληρη, εγώ, η Μπλανς. Εδώ είναι το καθήκον μου. Και δεν μπορώ να μην το ολοκληρώσω, διαφορετικά κινδυνεύω να απομονωθώ από το σύμπαν. Εγώ, η Μπλανς... Τα πόδια μου, το κεφάλι μου, τα χέρια μου... Λες και για να αντιληφθεί καλύτερα τον εαυτό της, σηκώνει τα χέρια της, ορθώνει το κορμί της προς τα πίσω. Έτσι είναι η Μπλανς, με το μαύρο και άγριο κεφάλι πλαισιωμένο από τα σηκωμένα χέρια της που έπεφτε σαπουνόνερο, το μπούστο της τεντωμένο κάτω από τη ροζ ποδιά της. Εγώ, η Μπλανς που δεν θα μάθω ποτέ αυτό που είμαι. Κατεβάζει τα χέρια της, τα βουτάει ξανά στο χλιαρό νερό, μένει έτσι, με το κεφάλι κατεβασμένο, τα μάτια ακίνητα, βλέποντας τη σαπουνάδα που πεθαίνει γύρω από τους καρπούς της με ένα ελαφρύ θόρυβο. Εγώ, η Μπλανς, που δεν θα μάθω ποτέ αν είμαι τρελή ή όχι...

Το παιδί και ο Λουί γύρισαν. Βρήκαν τη κουζίνα σε τάξη και το τραπέζι στρωμένο. Όταν τελείωσε το βραδινό, η Μπλανς έπλυνε και τακτοποίησε τα πιάτα.

Τώρα, ο Λουί διαβάζει την ανοιχτή εφημερίδα πάνω στο τραπέζι και το παιδί κόβει μια εικόνα. Η Μπλανς κάθεται κοντά τους, μαντάρει μια μάλλινη κάλτσα.

- Μπλανς, είπε ο Λουί, υπάρχει κανένα ποτήρι μπύρας να πιώ; Η Μπλανς σηκώνεται και του σερβίρει τη μπύρα.
- Μπλανς, είπε ο Λουί, μήπως ξέχασες να σιδερώσεις το πουκάμισό μου;
- Είναι έτοιμο, είπε η Μπλανς. Είναι στην ντουλάπα.

Ξανασκύβει πάνω στο περιοδικό. Η Μπλανς ξαναπήρε στα χέρια τη κάλτσα.

- Μπλανς...είπε ο Λουί.

Δεν της αρέσει αυτό το κενό όνομα. Στην πραγματικότητα, ούτε το χρώμα της αρέσει. Δεν φοράει ποτέ λευκό φουστάνι. Δεν της αρέσουν τα λευκά τριαντάφυλλα, της αρέσουν τα κόκκινα τριαντάφυλλα. Δεν της αρέσουν τα ξανθά μαλλιά, της αρέσουν τα μαύρα μαλλιά. Δεν της αρέσει το χιόνι που κρύβει τα χρώματα της γης και σκεπάζει τη ζωή της.

-Μπλανς...είπε ο Λουί.

Γιατί να με φωνάζουν με αυτό το όνομα πεθαμένης;

Κοιτάζει γύρω της, τον φούρνο, τον νεροχύτη, τη ντουλάπα, το σωρό με τα ρούχα που αναγκάστηκε να μαζέψει χωρίς να έχουν στεγνώσει επειδή μια καλοκαιρινή καταιγίδα είχε ξαφνικά σκοτεινιάσει τον ουρανό, κοιτάζει τον Λουί και το παιδί. Όλα αυτά τα αντικείμενα και ο άνδρας και το παιδί που βρίσκονται εκεί σχηματίζουν μια τόσο περίεργη εικόνα... Ωστόσο, δεν υπάρχει τίποτα λυπημένο ή αγωνιώδες στο πίνακα που σχηματίζουν ένας άνδρας που διαβάζει εφημερίδα και ένα παιδί που κόβει μια εικόνα; Η Μπλανς κοιτάζει ακόμα: μήπως δεν αγαπάει αυτόν τον άνδρα και αυτό το παιδί; Τους αγαπάει. Σε σημείο που θα ρίχνονταν στις φλόγες ή στην άβυσσο για αυτούς. Και ακριβώς αυτό είναι που κάνει τραγικό αυτό που βλέπει. Ειδάλλως, θα μπορούσε να τους βλέπει, λίγο συγκινημένη, ενώ φαντάζεται πως τους χαϊδεύει απαλά το κεφάλι, «καημένε όμορφε άνδρα και καημένο όμορφο παιδί...». Ο καθένας σε μια άκρη του τραπεζιού της κουζίνας, ένας άνδρας που διαβάζει μια εφημερίδα και ένα παιδί που κόβει μια εικόνα...

- Μπλανς...είπε ο Λουί.

Αχ, θα έπρεπε να μουλιάσω αυτό το πουκάμισο και να το μουλιάσω ξανά και να το κάνω να βράσει και να ξαναβράσει... Ή μάλλον αυτό έρχεται από τον σκοτεινιασμένο ουρανό, ή το όνομά της θα έπρεπε να σβήσει, να τρίψει και να ονομάζεται Ζαν ή Μαργκαρέτ, η μάλλον αυτό έρχεται από την καρδιά της έπρεπε να συνθλίψει... Και σε τίποτα δεν εξυπηρετεί να ουρλιάξει, ούτε και να κλάψει πια και σε τίποτα δεν εξυπηρετεί να βλέπει τη κατσαρόλα που αρνείται να της δώσει την ευχαρίστηση της καθαριότητας. Πρέπει να περιμένει έτσι, να περάσει χρόνος. Ο χρόνος να περάσει πάνω της, πάνω στον άνδρα που διαβάζει την εφημερίδα και πάνω στο παιδί που κόβει την εικόνα. Δεν θα έρθει λοιπόν τίποτα, κανένα χρώμα, καμία μυρωδιά που θα την απελευθερώσει; Σύντομα, ο Λουί θα πει: Μπλανς, ήρθε η ώρα για ύπνο. Μαζί θα έρθει και αυτός ο κόμπος απελπισίας μέσα στο στήθος και δεν θα μπορέσει να ρίξει πάνω στα αντικείμενα κανένα ήρεμο βλέμμα και από αυτούς δεν θα λάβει καμία μακάρια ανοχή... Όλη την νύχτα θα μείνει με τα μάτια ανοιχτά μέσα στο σκοτάδι, με την καρδιά γεμάτη από βλοσυρές αναζητήσεις. Δεν θα έρθει λοιπόν τίποτα, κανένα σημάδι;

Η κάλτσα είναι μέσα στα χέρια της, βλέπει από το σκίσιμο, σαν ένα λευκό παράθυρο το αυγό που είχε ρίξει μέσα. Τίποτα, κανένα σημάδι. Και σε λίγο ο Λουί θα πει...Βάζει ξαφνικά τη κάλτσα πάνω στο τραπέζι, λέει:

-Ξέχασα να πάω να πάρω γάλα. Θα έρθεις μαζί μου, Ζαν-Λουί;

-Α ναι, μαμά.

-Τέτοια ώρα; Είπε ο Λουί.

-Ο γαλατάς δεν έχει ξαπλώσει, είπε η Μπλανς. Χρειαζόμαστε γάλα για το πρωινό.

-Μην πάρεις το παιδί, λέει ο Λουί, ίσως βρέχει ακόμα.

-Δεν κάνει κρύο, λέει η Μπλανς.

Τυλίγει το παιδί με μια πατατούκα με μυτερή κουκούλα, ρίχνει ένα σάλι στους ώμους και βγαίνει με το παιδί.

Ο Λουί πίνει και την τελευταία γουλιά της μύρας. Αφήνει το ποτήρι του, σηκώνει τους ώμους. Ορίστε τώρα που ξεχνάει να πάει να πάρει γάλα. Τώρα που το σκέφτομαι, θα πάω να πάρω το πουκάμισο, θα το ανεβάσω στο δωμάτιο. Πάει στην ντουλάπα και παίρνει το πουκάμισό του. Ετοιμάζεται να ξανακλείσει το ντουλάπι, έκπληκτος, κοιτάζει μια σαλατιέρα με βρασμένο γάλα.

- Το να ξεχάσει να πάει να πάρει γάλα, μπορεί να το δεχτώ, λέει ο Λουί, αλλά το να ξεχάσει ότι είχε πάει να το πάρει, αυτό είναι πολύ χαζό.

Η Μπλανς προχωράει στο δρόμο, κρατώντας το παιδί από το χέρι.

Πέφτουν ακόμα μερικές σταγόνες βροχής αλλά ο αέρας είναι ζεστούτσικος, κρατάει την θύμηση της ζεστής της ημέρας.

- Αν πηγαίναμε από το δάσος; Λέει η Μπλανς.
- Είναι ολοσκότεινα, θα φοβάμαι, λέει ο Ζαν-Λουί.
- Δεν πρέπει να φοβάσαι ένα δάσος. Και ύστερα ίσως μπορεί να δούμε σκίουρους, λέει η Μπλανς.
- Σκίουρους; Τότε, ναι, λέει ο Ζαν-Λουί.

Το έδαφος του δάσους είναι απαλό και νοτισμένο. Η Μπλανς έσφιγγε το ζεστό χέρι του παιδιού και προχωρούσε με μεγάλα ήρεμα βήματα σε αυτό το σκοτεινό και μουσκεμένο σύμπαν. Η ησυχία σημαδεύεται από τα ελαφρά βήματά τους και από τις σταγόνες νερού πάνω στα φύλλα. Η Μπλανς κάθεται στη βάση του δέντρου, ακριβώς πάνω στο νοτισμένο χώμα. Τύλιξε καλύτερα την πατατούκα γύρω από το παιδί που πήρε στα γόνατά της.

- Ξεκουράσου, λέει η Μπλανς, κλείσε τα μάτια. Και τότε οι σκίουροι θα έρθουν να σουβάλουν φουντούκια στις τσέπες σου.

Γύρω της, τα δέντρα ήταν ψηλά, ανάμεσα στα φυλλώματά τους, έβλεπε το αργό βάδισμα των σύννεφων.

- Μαμά, λέει ο Ζαν-Λουί.

Έσφιξε το παιδί στην αγκαλιά της.

Ήταν καλά, έτσι, με τη γη, τα δέντρα, τα σύννεφα. Μέσα στη μαύρη μάζα της πατατούκας πάνω στα γόνατα της, υπήρχε η χλωμή κηλίδα του προσώπου του παιδιού. Σκυμμένη, ένιωθε τη γλυκιά οσμή του μουσκεμένου μάλλινου και μέσα στη χλωμή κηλίδα, όταν χάιδευε με το μάγουλο της το μέτωπο και τα μαλλιά, ένιωθε την μυρωδιά του μικρού της αγοριού. Το παιδί άρχισε να ροχαλίζει απαλά. Η Μπλανς στήριξε το κεφάλι στο φλοιό του δέντρου. Πάλι έβλεπε τον ουρανό. Ναι, ήταν καλά έτσι. Η γαλήνη αναδυόταν απαλά σε εκείνη, η γαλήνη του μουσκεμένου σύμπαντος του δάσους και του ουρανού. Δεν είναι μια ευτυχισμένη και εύκολη γαλήνη. Τίποτα, δεν ήταν χαρούμενο και εύκολο, στην Μπλανς ούτε γύρω της. Αλλά μια φλογερή γαλήνη που ήθελε να πει: όλα είναι καλά έτσι, η αλήθεια είναι κρυμμένη αλλά εύκολη και δυνατή, όπως το δέντρο, όπως ο ουρανός, η ζωή είναι υφασμένη με την ουσία των σκοτεινών και απλών δυνάμεων, όπως η νοτισμένη γη, όπως ο ουρανός, όπως η απαλότητα της σάρκας, όπως η αγάπη. Μέσα στη ζωή μου, υπάρχει το δέντρο και ο ουρανός, υπάρχει το νερό, η γη, ο ουρανός, υπάρχει το παιδί, υπάρχει ο Λουί. Η ζωή είναι ωραία. Έσκυψε πάνω στο παιδί, το άκουσε να αναπνέει, άνοιξε λίγο τα γόνατα για να έχει μεγάλη αγκαλιά για να κουλουριαστεί. Τα σύννεφα απομακρύνθηκαν από το φεγγάρι που φώτισε το ατίθασο κεφάλι της Μπλανς και του κοιμισμένου παιδιού. Η Μπλανς βλέπει τα φύλλα που λάμπουν από το νερό και η σκιά πάλι επεκτάθηκε. Αλλά, μέσα στη ζωή μου, δεν θα υπάρξει ποτέ αγάπη; Επειδή η αγάπη θα ήταν... Έκλεισε τα μάτια. Για παράδειγμα, τώρα, μέσα στο δάσος ένας άντρας θα περπατούσε. Θα ήταν νέος και δυνατός. Θα ήταν ντυμένος με ένα βελούδινο ή δερμάτινο σακάκι, με ένα παντελόνι που θα το κρατούσε μια μεγάλη υφασμάτινη ζώνη, διπλωμένο κάτω στους γοφούς. Γιατί θα ήταν ντυμένος έτσι; Γιατί έτσι τον βλέπω. Και γιατί είναι ένα ωραίο ντύσιμο. Θα περνούσε μπροστά μου και τα βλέμματά μας θα ήταν σοβαρά. Θα έλεγε: «Άφησε το παιδί σου». Θα άπλωνε το παιδί πάνω στη γη. Θα σκέπαζε το παιδί με το σακάκι του: «Τα παιδιά των γυναικών δεν μπορούν να κρυώνουν», θα έλεγε. Θα με έπαιρνε πάνω στα φύλλα του δάσους, μέσα στην ησυχία της νύχτας. Και η ησυχία θα υπήρχε ανάμεσά μας. Και το αγκάλιασμα μας, θα μας έδινε την καρδιά του δέντρου, του νερού, του ουρανού και του αέρα και του σταχτιού κάτω από τον ήλιο. Σαν να αγγίζαμε τον ίδιο τον κόμπο της ζωής. Λες και έτσι, κατά την διάρκεια της αγάπης μας ήμασταν μέσα στην ίδια την καρδιά του σύμπαντος. Στην συνέχεια, δεν θα μου έλεγε τίποτα, ούτε ότι με αγαπάει, ούτε ότι με βρίσκει όμορφη. Θα έβγαζε τα φύλλα που είχαν μείνει στα μαλλιά μου. Δεν θα μου διηγούνταν τίποτα από τη ζωή του, ούτε εγώ από τη δική μου. Θα έλεγε: «Πήγαινε, τώρα. Είσαι η γυναίκα μου για όλη μου τη ζωή και για όλη τη δική σου. Ίσως για περισσότερο από αυτό. Αν συμβεί ακόμη να διασχίσουμε το δάσος την ίδια μέρα. Θα ξαναενωθούμε. Το αγκάλιασμά μας θα είναι το ίδιο. Δεν θα μπορέσουμε να μας δώσουμε τίποτα περισσότερο. Επειδή δεν υπάρχει τίποτα περισσότερο στον κόσμο από το να είμαστε μαζί, μια στιγμή, μέσα στη καρδιά του σύμπαντος.» Θα έφευγε. Μπορεί να τον ξαναέβλεπα μπορεί να μην τον ξαναέβλεπα. Και η αγάπη θα ήταν μέσα στη ζωή μου.

Η γαλήνη του δάσους ήταν βαθιά. Η Μπλανς ένιωσε το δέντρο πίσω της, σαν ένα στύλο της ζωής και το παιδί στα ποδιά της ήταν ζεστό σαν να βρισκόταν σε μια φωλιά. Τα στρώματα του αέρα ήταν χωρίς ραγίσματα, χωρίς την παραμικρή ουλή, λεπτά συγκολλημένα μέσα στη νύχτα χωρίς όρια. Μπορούσε να επιστρέψει : Ο Λουί θα πει: « Ήρθε η ώρα για ύπνο.» Θα πει : «Ναι, Λουί.» Και εκείνη θα ρίξει ένα μακρύ βλέμμα γεμάτο αρμονία πάνω στο τραπέζι, πάνω στο φούρνο, πάνω στον κάρβουνο μέσα στο κουβά, πάνω στη κατσαρόλα με την άλω. Πάνω στα γόνατα της, το παιδί κούνησε, τραύλισε μια λέξη μέσα στο όνειρο. Είπε «νερό», σκέφτηκε η Μπλανς. Ίσως είχε

καταλάβει λάθος, μπορούσε να είναι «φορώ» ή «πουρνό» εκτός κι αν ήταν απλά «» όπως μέσα στον θαυμασμό ή μέσα στον πόνο.

- Τι ονειρεύεσαι; Λέει απαλά η Μπλανς. Είσαι ευτυχισμένος ή είσαι δυστυχισμένος; Απάντησε, Ζαν-Λουί...

Τα όνειρα με βοηθάνε, σκέφτηκε η Μπλανς. Το παιδί δεν ξυπνούσε. Εκείνη σηκώθηκε, κρατώντας τον πάντα στην αγκαλιά της και περπάτησε έτσι πάνω στην νοτισμένη γη, ανάμεσα στα ψηλά δέντρα.

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΛΟΓΩΝ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΕΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ

Όπως επισημάναμε σε προηγούμενο σημείο, η Bourdouxhe χρησιμοποιεί μια ποιητική γλώσσα με παραστατικές εικόνες, μακροσκελείς προτάσεις και εκτενείς περιγραφές. Κύρια μας σκοπός κατά την διάρκεια της μετάφρασης ήταν να μεταφερθεί αυτή η ιδιαίτερη γλώσσα στα ελληνικά με την λιγότερη δυνατή αλλοίωση του πρωτότυπου, ακόμα και σε σημεία όπου θα μπορούσε να απλοποιηθεί (π. χ *Blanche*: *Louis marche à droite, Louis marche à gauche, pour éviter les flaques.*). Στη μετάφραση μας ακολουθήσαμε το πρωτότυπο κατανοώντας πως η συγγραφέας σκόπιμα επέλεξε να επαναλάβει το ρήμα *marche*. Επίσης ιδιαίτερη σημασία δώσαμε στην διατήρηση των μεγάλων χωρίς αυστηρή δομή προτάσεων οι οποίες συμβάλλουν στην κατανόηση των ηρωίδων. Τέλος, έχοντας υπόψη πως οι νουβέλες αυτές γράφτηκαν στις αρχές του προηγούμενου αιώνα κρατήσαμε αυτή την χρονική απόσταση αντιστοιχίζοντας τα πραγματολογικά στοιχεία εκείνης της εποχής με τα αντίστοιχα ελληνικά (π. χ *réchaud-καμινέτο*).

Παρακάτω παραθέτονται οι μεταφραστικές επιλογές ανά νουβέλα:

Ένα καρφί, ένα ρόδο

Αρχικά καθώς πρόκειται για το φυτό το ρόδο της Ιερικούς, ο τίτλος έπρεπε να είναι *Ένα καρφί, ένα ρόδο* αντί για την προφανή μετάφραση *Ένα καρφί, ένα τριαντάφυλλο*. Στην συνέχεια, αντί να μεταφράσουμε το ρήμα «*assaillir*» ως επιτίθονται διαλέξαμε να το μεταφράσουμε ως πολιορκούν επειδή το ρήμα πολιορκώ εμπεριέχει και την αίσθηση μια μακράς χρονικής διάρκειας ενώ το ρήμα επιτίθεται εννοεί για μικρό χρονικό διάστημα. Έτσι με αυτήν την

επιλογή τονίζουμε την αγωνία που νιώθει η Ιρέν εξαιτίας των αναμνήσεων. Η επόμενη μεταφραστική ιδιαιτερότητα που συναντήσαμε είναι το ρήμα «monter». Στην ελληνική γλώσσα δεν συνηθίζουμε να χρησιμοποιούμε το ρήμα ανεβαίνει για τις μυρωδιές ή τα συναισθήματα. Έτσι για τα συναισθήματα διαλέξαμε το ρήμα σκαρφαλώνω «τα δάκρυα να σκαρφαλώνουν από μέσα μου» όσο για τις μυρωδιές επιλέχθηκε το ρήμα αναδύεται «μια μούχλα να αναδύεται». Στην συνέχεια ο ήχος «Bing» του χτυπήματος από τον κλέφτη μεταφράστηκε ως μπαμ επειδή ο ήχος «Bing» συσχετίζεται με αστεία κίνηση. Όταν η Ιρέν αναλογίζεται τις ερωτικές συνευρέσεις με τον σύντροφο της χρησιμοποιεί το ρήμα rejoindre το οποίο μεταφράζεται ως ενώνομαι το οποίο δεν χρησιμοποιείται ευρέως στο πρώτο πληθυντικό πρόσωπο της παθητικής φωνής. Η φράση «γινόμαστε ένα» που επιλέξαμε χρησιμοποιείται συχνά όταν πρόκειται για μια ερωτική συνεύρεση. Ενώ περπατάει, η Ιρέν περιγράφει τις καιρικές συνθήκες. Το λεξιλόγιο είναι πολύ ακριβές, για παράδειγμα όρος *le gel, plaques de verglas, boue et neige durcie* δημιουργούν μια πολύ παραστατική εικόνα. Ωστόσο το αντίστοιχο λεξιλόγιο στα ελληνικά δεν είναι τόσο ακριβές, για παράδειγμα το *plaques de verglas* το μεταφράσαμε ως κομμάτια πάγου καθώς η ακριβής μετάφραση έδινε την εντύπωση μιας κατασκευασμένης γλώσσας. Μια άλλη μεταφραστική δυσκολία ήταν η φράση «*Mais nos amours étaient une totalité.*», η πρώτη μεταφραστική επιλογή ήταν «*οι αγάπες μας ήταν ολοκληρωτικές*» αλλά μετά από πολλαπλές αναγνώσεις η μετάφραση αυτή φαινόταν ανεπαρκής για την έκφραση επειδή το επίθετο «*ολοκληρωτικές*» μπορεί να έχει να κάνει με το σώμα και το ερωτικό μέρος μιας σχέσης. Έτσι η τελική μας πρόταση έγινε «*οι συνευρέσεις μας ήταν μια ολότητα*» ακολουθώντας την γλώσσα του πρωτότυπου στο οποίο «*η ολότητα*» έχει να κάνει περισσότερο με το φάσμα των συναισθημάτων τους και όχι με το σώμα. Η επόμενη μεταφραστική δυσκολία είναι η φράση «*Elle est bien bonne*» την οποία μεταφράσαμε ως «*παρ' την κάτω*» καθώς καμία άλλη εναλλακτική δεν μετέφερε την ειρωνεία του πρωτότυπου. Η ειρωνεία στον διάλογο της Ιρέν και του κλέφτη είναι σημαντική για την έκβαση της ιστορίας επειδή ο κλέφτης ακριβώς γοητεύεται από τον τρόπο που μιλάει η Ιρέν. (*Έχεις δει το Σαρλό Πολισιέ¹¹; Τον τύπο που διπλώνει τον φανοστάτη; Έτσι είναι ο αδερφός μου .-Αλήθεια; -Όχι.*)

Επιπλέον στο γαλλικό κείμενο «*Un clou, un rose*» υπάρχει σε πολλά σημεία μια απότομη διακοπή της ροής του κειμένου από της αναμνήσεις της Ιρέν. Η διακοπτόμενη αυτή ροή πρέπει να ακολουθηθεί και στο μετάφρασμα επειδή η Bourdouxhe με αυτές τις συνεχόμενες διακοπές και επαναλήψεις δείχνει την άσχημη ψυχολογική κατάσταση της Ιρέν. (*Κάποιος περπατούσε πίσω της, αρκετά μακριά της, έκανε τα βήματα της χωρίς να του δίνει προσοχή. Ένα φύλλο, ένα καρφί, ένα φιστίκι. Τα μαλλιά του ήταν ξανθά. Και τα χέρια του που τόσο αγαπούσε. Στα ρείκι, στα περιβόλια, στα κομμένα στάχια. Τώρα, η νύχτα είχε πέσει, τα πρηνή και τα απλανή εδάφη γύρω της ήταν μαύρα και λευκά.*). Αυτές οι διακοπές της ροής του κειμένου είναι χαρακτηριστικό του λογοτεχνικού ύφους της Bourdouxhe και δίνουν μια αίσθηση πως βρισκόμαστε σε ένα όνειρο. Η εσωτερική και η εξωτερική πραγματικότητα της πρωταγωνίστριας συγχέεται. Ένα άλλο τέτοιο παράδειγμα βρίσκεται στη σκηνή: «*Περίμενε από την καρδιά της νεκρής πόλης να αναδυθεί ο συναγερμός από τις σειρήνες και να γεννηθεί μια αγωνία που θα ανέβαινε σαν κύμα από τη σκοτεινή πόλη και θα ξεχύνονταν στις εξοχές, στις χώρες, στον κόσμο. Θα άρχιζε ταυτόχρονα με αυτό το κύμα μούχλας που αναδύονταν, που φούσκωνε, που εξαπλωνόταν πάνω στον κόσμο. Και μέσα στη καρδιά της. Ο κόσμος είναι κενός. Ο ουρανός είναι κενός. Δεν αγγίζουμε ούτε τελειότητα ούτε αιωνιότητα. Αλλά τι όμορφη είναι η γη, μαύρη από τη λάσπη, λευκή από τη παγωνιά. Αλλά τι όμορφη είναι η γη,*

μαύρη και λευκή, κάτω από τη μυρωδιά της χειμερινής νύχτας που αναδύεται από τη γη, τα δέντρα, τον αέρα.» Από την μια παρουσιάζεται ένα στοιχείο του αληθινού κόσμου και από την άλλη επιστρέφουμε στις αναμνήσεις της Ιρέν. Αυτή η εναλλαγή στο πρωτότυπο κείμενο προκαλεί μια έκπληξη και μια σχετική αγωνία στον αναγνώστη, γεγονός που προσθέτει στην γοητεία του κειμένου. Ο λόγος της Bourdouxhe χαρακτηρίζεται επίσης από μια έντονη ποιητικότητα με μακροσκελείς προτάσεις συχνά συνδεδεμένες με και ή κόμμα :«Ο Ντανύ δεν μου πρόσφερε ποτέ ούτε μινγκέ, ούτε άρωμα, ούτε φουλάρι, ούτε δαχτυλίδι. Τα δώρα του Ντανύ ήταν ένα στάχυ, ένα καρφί, ένα φύλλο.» «Κάποιες φορές, επειδή δεν ήταν ο μοναδικός σκοπός των συναντήσεων μας, δύο χέρια μπορούν να ενωθούν μέσα στη χαρά και μέσα στο βάσανο και μέσα στη συγκίνηση και μέσα στην ευλάβεια και μέσα στην εξέγερση.»

Αυτές οι πολλαπλές και κάποιες φορές αντίθετες μεταξύ τους εικόνες συμβάλλουν στην αίσθηση του ονείρου που αναφέρθηκε παραπάνω. Με την ματιά της Ιρέν και ο αναγνώστης μπορεί να δει τον Ντανύ να της προσφέρει ένα στάχυ, ένα καρφί, ένα φύλλο.

Τέλος, το Ένα καρφί, ένα ρόδο είναι το μόνο από τα τρία έργα που έχουν ένα ξεκάθαρο ιστορικό υπόβαθρο που φαίνεται στο κείμενο (Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος). Παρόλα αυτά τα πραγματολογικά στοιχεία είναι ελάχιστα (κουπόνια για γάλα) τα οποία γίνονται αμέσως κατανοητά στον Έλληνα αναγνώστη που γνωρίζει για την ιστορία της γερμανικής κατοχής στην Ευρώπη.

Οι μέρες στην ζωή μιας γυναίκας ονόματι Λουίζ

Η νουβέλα «*Les jours de la femme Louise*» παρουσιάζει περισσότερα πραγματολογικά στοιχεία που έχουν να κάνουν με το περιβάλλον της κουζίνας και τα αντικείμενα της και εφόσον πρόκειται για κείμενο του προηγούμενου αιώνα η εικόνα της κουζίνας που υπάρχει σήμερα είναι πολύ διαφορετική από την εικόνα της τότε κουζίνας. Η χρονική διαφορά λοιπόν θα πρέπει να είναι εμφανής και στο μετάφρασμα. Το «*réchaud*» θα πρέπει να μεταφραστεί ως «καμινέτο» και το «*toile émeri*» ως «σμουριδόπανο» παρόλο που αυτές οι λέξεις μπορεί να είναι άγνωστες στον σύγχρονο Έλληνα αναγνώστη. Άλλα πραγματολογικά στοιχεία έχουν να κάνουν με την ενδυμασία και πιο συγκεκριμένα με το παλτό που δανείζει η Κυρία στην Λουίζ το οποίο είναι φτιαγμένο από το ύφασμα τσόχα, ένα ύφασμα που στην ελληνική γλώσσα είναι συνυφασμένο με την χαρτοπαιξία. Ένα άλλο πραγματολογικό στοιχείο που έχει να κάνει με την ενδυμασία είναι ο *γιακάς από λευκό μαλλομέταξο* που αναφέρεται και αυτό στο παρελθόν. από Μια ιδιαίτερη μεταφραστική δυσκολία που συναντήσαμε σε αυτό το κείμενο είναι η χρήση του όρου «*traînée*» που έχει πολλαπλές σημασίες. Στο μετάφρασμα άλλοτε επιλέξαμε να παραλείψουμε εντελώς τον όρο όπως στο «*traînée de saumon et d'eau*» το οποίο μεταφράσαμε ως «έτρεχαν σαπουνόνερα» (*Blanche*) άλλοτε το προσαρμόσαμε στην ελληνική γλώσσα όπως στο σημείο «*traînée de roussière*» το οποίο μεταφράσαμε ως «μια στρώση σκόνης». Η επόμενη μεταφραστική ιδιαιτερότητα βρίσκεται στην σκηνή με τον κλόουν όταν η Λουίζ βγαίνει στην πόλη (*Εκεί βρίσκεται ένας άνδρας με μια γελοία στολή που πάει από μπαρ σε μπαρ.*). Ο κλόουν έχει στην τσέπη του ένα «*poire*» το οποίο δεν είναι

εύκολα κατανοητό και δεν γίνεται να μεταφραστεί με την κυριολεκτική έννοια. Έτσι λοιπόν το μεταφράσαμε ως «πιπέτα».

Όσον αφορά την υφολογία της Bourdouxhe στο *Οι μέρες στην ζωή μιας γυναίκας ονόματι Λουίζ*, κεντρικό ρόλο έχουν οι εικόνες οι οποίες πρέπει να μεταφερθούν ξεκάθαρως και στο ελληνικό μετάφρασμα. Μια τέτοια εικόνα είναι ο κλόουν που γυρνάει από μπαρ σε μπαρ «*Εκεί βρίσκεται ένας άνδρας με αστεία ρούχα που πάει από μπαρ σε μπαρ. Κουβαλάει ένα όργανο φτιαγμένο από μια ξύλινη ράβδο και από μια κονσέρβα σαρδέλες το οποίο μιμείται το παίξιμο του βιολιού, με τα χείλια αντιγράφει τον ήχο. Φοράει ένα μικροσκοπικό καπέλο από πράσινο μετάξι το οποίο ένα λεπτό καουτσούκ το συνδέει με μια πιπέτα που κρύβεται σε μια τσέπη, όταν ο άνδρας το αγγίζει το καπέλο τινάζεται γελοία. Στα ξεκαρδίσματα όλου του κόσμου, αναμειγνύεται και το γέλιο της Λουίζ.*» . Η εικόνα αυτή παρουσιάζει μια παραπάνω μεταφραστική δυσκολία επειδή πρόκειται για μια άγνωστη εικόνα για τον σύγχρονο Έλληνα αναγνώστη.

Όπως και στο *Ένα καρφί, ένα ρόδο* η γλώσσα της συγγραφέως έχει μια έντονη ποιητικότητα ειδικά όταν η Λουίζ σκέφτεται την κυρία της (*Την κυρία, το πρωί όταν φτάνει η Λουίζ, που λέει με την γλυκιά της φωνή, με τη δικιά της φωνή : «Καλημέρα, Λουίζ, είστε καλά;» Την κυρία που δεν λέει ποτέ πως η δουλειά δεν έγινε σωστά αλλά σηκώνει τα φρύδια με ύφος σαν να γελάει, δείχνει με το δάχτυλο ένα στρώμα σκόνης που είχε μείνει κάτω από το τραπέζι*). Ένα άλλο υφολογικό χαρακτηριστικό του κειμένου είναι η μπερδεμένη εικόνα που έχει η Λουίζ για την κυρία και τα συναισθήματα της για αυτήν. Για παράδειγμα το σημείο :*«Αλλά δεν είναι χάρη σε αυτά που είναι όμορφη. Αλλά χάρη σε τι; Χάρη σε Αυτό; Αχ, είναι πολύ δύσκολο, είναι σαν να κάνεις κύκλους.*». Η μεταφορά αυτής της ζαλισμένης κατάστασης που βρίσκεται η Λουίζ ήταν και ένα από τις μεταφραστικές προκλήσεις γιατί πρέπει να δημιουργηθεί η ίδια αίσθηση και στο μετάφρασμα. Σε γενικές γραμμές, στην συγκεκριμένη νουβέλα η μεγαλύτερη μεταφραστική πρόκληση ήταν η διατήρηση του ρυθμού του λόγου(μακροσκελείς προτάσεις με πολλαπλές εναλλαγές χρόνων) και όχι τόσο το λεξιλόγιο.

Ακολουθούν οι μεταφραστικές δυσκολίες της νουβέλας *Μπλανς*.

Μπλανς

Από τις τρεις μεταφραστικές προτάσεις μας, η Μπλανς αποδείχτηκε η μεγαλύτερη πρόκληση. Η γλώσσα της Bourdouxhe, πέρα από τις λεξιλογικές δυσκολίες, είναι έντονα ποιητική με μεταφορές, πολλαπλές επαναλήψεις, μακροσκελείς προτάσεις και περίτεχνες εικόνες σε συνδυασμό με μια φιλοσοφική χροιά.

Η νουβέλα αρχίζει με μια απλή, καθημερινή εικόνα ενός ανδρόγυνου. Η Μπλανς είναι και η νουβέλα από τις τρεις που ο αναγνώστης βλέπει και την πτυχή του άντρα. Ωστόσο, η ματιά του είναι ρηχή. Αυτή η ρηχή ματιά αντικατοπτρίζεται και στην γλώσσα. Οι προτάσεις είναι μικρές και λένε μια ολόκληρη ιστορία. Δεν υπάρχουν ούτε μεταφορές, ούτε επαναλήψεις ούτε κάποια άλλη περιπλοκότητα και άρα καμία μεταφραστική δυσκολία. (*« Louis est sur le*

chemin, entre les haies. Drôle de sale chemin, rempli de boue et d'eau. Il y a eu de l'orage cette nuit. Louis marche à droite, Louis marche à gauche, pour éviter les flaques. »)

Όταν φεύγει ο άντρας της, η Μπλανς μένει μόνη της στο στενό και περιορισμένο σύμπαν του σπιτιού της, περιτριγυρισμένη από τα απλά και ταπεινά αντικείμενα του. Τα απλά αντικείμενα που για την Μπλανς αποκτούν μια ιδιαίτερη σημασία. Όταν γίνεται η αλλαγή από την ματιά του άντρα στη ματιά της Μπλανς αλλάζει η γλώσσα και το ύφος. Την στιγμή που η Μπλανς μένει μόνη της, βρίσκεται παγωμένη μπροστά στο ντουλάπι, αγγίζοντας το πουκάμισο. Η αφή είναι ο τρόπος που η Μπλανς αντιλαμβάνεται τον κόσμο. Αγγίζοντας το πουκάμισο, η Μπλανς φαντάζεται μια άλλη εκδοχή της στιγμής που είχε προηγηθεί με τον άντρα της. Η γλώσσα γίνεται πιο περίτεχνη και οι προτάσεις πιο μακροσκελείς. Υπάρχουν επίσης και αρκετές μεταφορές (*Elle était devant la table, lorsque la phrase s'est avancée dans les couches de l'air, en dérangeant les couches de l'air, et non en les traversant comme une grande sonorité qui se lance en flèche.*).

Όπως αναφέραμε, η Μπλανς νιώθει τον κόσμο με τα χέρια της. Ίσως και για αυτό τον λόγο η Bourdouxhe χρησιμοποιεί μια τόσο ποιητική γλώσσα με φιλοσοφικό τόνο καθώς πώς μπορεί η γλώσσα να μεταφέρει μια τέτοια αίσθηση. Ένα σημείο του κειμένου που συνδυάζει την ποιητικότητα με ένα φιλοσοφικό υπαινιγμό είναι η φράση « *Tout fait farine au moulin. Au moulin final des assiettes. Un point, c'est tout. Au moulin final. Au point final.* ». Χρησιμοποιώντας ένα κοινό γνωμικό, η Bourdouxhe υπογραμμίζει την ματαιότητα και απαισιοδοξία που νιώθει η Μπλανς για τον κόσμο. Όλα αργά ή γρήγορα καταλήγουν στο ίδιο μέρος, ίσως στην λήθη ίσως στον θάνατο.

Επιπλέον, όπως και στον κόσμο της Ιρέν και της Λουίζ στο κείμενο κυριαρχεί η συνύπαρξη του πραγματικού, απτού κόσμου και του κόσμου που έχουν οι πρωταγωνίστριες μέσα τους. Στην Μπλανς αυτή η συνύπαρξη φαίνεται από την σχέση της με τα αντικείμενα του σπιτιού. Τα αντικείμενα αυτά λειτουργούν ως μια πύλη για τα οράματα της (*Mes pensées imprégnées de cela, et tous les gestes que je fais imprégnés de mes pensées, et la casserole, remise sur l'étagère, qui garderait l'empreinte de mes gestes, et la casserole qui resterait là, chargée de tout le malheur du monde, et le diffuserait autour d'elle, comme une fluidité... Et Blanche recommence d'essuyer la casserole déjà asséchée, en gestes qu'elle s'efforce de rendre indifférents, naturels. Elle passe le torchon, et le repasse, sur le bord émaillé. Au moulin final. Non, essuie encore. Au point final. Non, essuie, essuie, essuie.*).

Βέβαια, όπως και στις υπόλοιπες νουβέλες υπάρχουν επαναλήψεις που διακόπτουν την οποιαδήποτε ροή του κειμένου (*Elle passe le torchon, et le repasse, sur le bord émaillé. Au moulin final.*) Εδώ οι επαναλήψεις σε συνδυασμό και με τις επαναληπτικές κινήσεις της Μπλανς δείχνει την άσχημη ψυχολογική κατάσταση της.

Στην προτεινόμενη μετάφραση, έγινε η προσπάθεια να παραμείνει όσο πιο κοντά γίνεται στο πρωτότυπο έτσι ώστε να μεταφερθεί και η γενικότερη αίσθηση σύγχυσης που το χαρακτηρίζει. Εκτός από την μεταφορά του ύφους, η Μπλανς έχει και αρκετές λεξιλογικές δυσκολίες. Μια μεταφραστική δυσκολία, η οποία μάλιστα επαναλαμβάνεται στο κείμενο είναι «*onduler les couches de l'air, cassé les lames de l'air*». Η μεταφραστική μας πρόταση είναι «*τα στρώματα του αέρα*» καθώς όταν μιλάμε για αέρα μιλάμε για τα στρώματα του ατμοσφαιρικού αέρα. Άλλες μεταφραστικές προτάσεις μας ήταν τα «*κύματα του αέρα*» ή «*στρώσεις του αέρα*» αλλά δεν ήταν επαρκείς. Όσον αφορά «*les lames de l'air*» διαλέξαμε να το μεταφράσουμε ως «*πλάκες του αέρα*» για να ταιριάζει με τα ρήμα «*cassé*». Μια άλλη μεταφραστική δυσκολία είναι χρήση πολλών συνώνυμων όπως «*poelon, marmite, casserole*»

τα οποία μπορούν να μεταφραστούν ως «κατσαρόλα». Μόνο το πρώτο αλλάξαμε σε «κατσαρολάκι» για να δείξουμε την διαφορά με τις άλλες κατσαρόλες. Μια άλλη μεταφραστική δυσκολία λόγω των συνώνυμων είναι στο σημείο «*casserole est propre, si nette*». Το επίθετο «*net*» σημαίνει επίσης καθαρό όπως και το «*propre*» αλλά το «*net*» και την σημασία της ευκρίνειας. Διαλέξαμε να το μεταφράσουμε ως «λαμπερή» που εμπεριέχει και τις δυο σημασίες. Η μεγαλύτερη μεταφραστική δυσκολία λόγω του λεξιλογίου είναι η παρακάτω σκηνή: «*Les regards brûlés de Blanche voient se rejoindre champ et ciel, le soleil envoit d'amples rayons, tordus en gerbes d'étincelles, ou qui coulent en traînées, et le soleil lui-même glisse en tournoyant vers les blés. Et c'est un chaos de jaune et de feu, un miracle de chaleur et de torsades, qui va se répandre partout sur la terre, non comme une force de ravage, mais pour l'englober et la rallier au ciel et au feu, et que terre et ciel et univers entier ne soient plus qu'unité.*». Η σκηνή αυτή είναι μια πολύ παραστατική εικόνα γεμάτη μεταφορές. Για να μεταφράσουμε αυτή την εικόνα έπρεπε πολλές φορές να διαλέξουμε μια δευτερεύουσα σημασία των λέξεων όπως η λέξη «*torsades*» την οποία μεταφράσαμε ως «στρόβιλοι» και το ρήμα «*englober*» ως «περικλείω». Όπως αναφέρθηκε και σε άλλο σημείο ο όρος «*traînée*» έχει πολλαπλές σημασίες, εδώ μεταφράστηκε «ρέουν σε γραμμές».

Επίλογος

Συμπερασματικά, μετά την μελέτη και μετάφραση του έργου της Madeleine Bourdouxhe μπορούμε να συμπεράνουμε πως τα έργα της μπορεί να είναι φαινομενικά απλά με πρωταγωνίστριες τις καθημερινές γυναίκες αλλά ταυτόχρονα η γλώσσα που χρησιμοποιεί είναι βαθιά ποιητική και περίτεχνη για να αντικατοπτρίσει την αποξένωση που βιώνουν αυτές οι γυναίκες και την μελαγχολία που έχουν μέσα τους. Έπειτα εάν αποδεχτούμε την θεωρία της Cixous για την γυναικεία γραφή, οι νουβέλες *Ένα καρφί, ένα ρόδο, Οι μέρες στη ζωή μιας γυναίκας ονόματι Λουίζ και Μπλανς* θα μπορούσαν να είναι ένα παράδειγμα γυναικείας γραφής λόγω του αυθορμητισμού που βγαίνει μέσα από την εξέλιξη των ιστοριών και της γλώσσας που δεν ακολουθεί αυστηρούς κανόνες.

Βιβλιογραφία

ΘΕΩΡΙΑ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΓΡΑΦΗΣ

Kovacshazy, C. (2011). *Relire Madeleine Bourdouxhe Regards croisés sur son oeuvre littéraire*. Bruxelles: P.I.E. Peter Lang.

Cixous, H. (2010). *Le rire de la Meduse*. Paris: Galilée.

Demetriou, D. (2017, ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 18). Μια δική τους λογοτεχνία; Γυναικεία γραφή: Μύθοι και Πραγματικότητες [A Literature of their Own?: Women's Writing: Myths and Realities]. ΚΥΠΡΟΣ.

Didier, B. (1999). *L'écriture-femme*. Paris: Puf.

ΘΕΩΡΙΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ

Lefevere, A. (1992). *Translating Literature: Practice and Theory in a Comparative Literature Context*, The Modern Language Association of America. New York.

Κεντρωτής, Γ. (2015). *Λογοτεχνική Μετάφραση Θεωρία και Πράξη*. Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Συγγράμματα και Βοηθήματα.

ΛΕΞΙΚΑ

Larousse. (2013). Paris.

Βοσαντζόγλου, Θ. (2008). *Αντιλεξικόν ή Ονομαστικόν της Νεοελληνικής γλώσσης*. Αθήνα: ΝΗΜΑ.

Μπαμπινιώτης, Γ. (2011). *Λεξικό συνώνυμων αντώνυμων της νέας ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξιλογίας Ε.Π.Ε.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Gemis Vanessa. Littérature belge et études sur les femmes. In: *Cahiers de l'Association internationale des études françaises*, 2011, n°63. pp. 59-74.

Gemis, V. (2010). Femmes et champ littéraire en Belgique francophone (1880-1940). *Sociétés contemporaines*, 78, 15-37. <https://doi.org/10.3917/soco.078.0015>

Wenzel, H. (1981). The Text as Body/Politics: An Appreciation of Monique Wittig's Writings in Context. *Feminist Studies*, 264-287. doi:10.2307/3177524

Diane Griffin Crowder: "Amazons and mothers? Monique Wittig, Helene Cixous and theories of Women's Writing", *Contemporary Literature*, Vol.24, no. 2, *L'écriture Feminine* (Summer, 1981), p. 126.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

UN CLOU, UNE ROSE

Il n'y avait pas de lumière. Des gens marchaient sur les trottoirs et dans les rues, mais on ne les voyait pas. Elle marchait dans les rues sans lumière. Il a pris son verre dans ses mains ; par petits gestes il a fait tourner la bière dans le fond de son verre, il ne disait rien et moi je parlais et devenais lentement folle. Il y a quelque chose, ai-je dit, il y a quelque chose que tu ne me dis pas, par exemple quelque chose que tu croirais et qui ne serait pas vrai. Dis-moi, explique-moi, parle, ai-je dit, parle. Il ne disait rien. Nous n'avions pas l'habitude de nous expliquer les choses. Il était entendu que nous les comprenions ainsi, sans guère de paroles. Alors je me suis dit que je n'avais qu'à partir. Et à laisser ainsi cette chose que je ne comprendrais jamais. Si je lui ai dit au revoir, je ne le sais plus. Je crois que je ne l'ai pas fait, que je me suis levée ainsi, que j'ai traversé la salle, que j'ai ouvert la porte. Avec lui qui restait assis, qui ne me suivait pas. C'était le bistrot où nous nous retrouvions souvent. A l'enseigne d'un nom de fleur. Comme : au muguet, ou : à la giroflée. Ce n'est pas que j'aie oublié le nom, mais j'essaye toujours de ne pas le penser. J'ai marché dans la rue, il ne m'a pas rejointe, il n'a pas crié : Irène.

Elle marchait dans les rues sans lumière. Ce n'était pas arrivé le jour même, ni la veille. Il y avait déjà un long moment que cela s'était passé. Mais depuis, lorsqu'elle marchait dans la rue, elle revoyait toujours cela : il a pris son verre dans ses mains, il a fait tourner la bière dans le fond de son verre, il ne disait rien et moi je parlais et devenais lentement folle.

Elle était fatiguée et la rue était en pente raide, elle attendit le tramway. Assise dans la voiture, elle ferma les yeux. Mais les images l'assaillirent. Elle vit son visage, ses cheveux. Et ses mains qu'elle aimait tant. Alors, les larmes montèrent à travers son corps. Elle n'aimait pas pleurer dans le tramway. Il valait encore mieux parler, parler à soi-même. Cette chose-là, je ne la comprendrai jamais. Dany et Irène, je comprenais. Je comprenais parfaitement. Et le monde entier, par surcroît, que je croyais comprendre. Dany et Irène, et le monde. Mais ce trait, avec

une pointe de flèche à chaque bout entre Dany et Irène, ça je ne comprendrai jamais. Et que devient le monde, alors. Quand nous nous retrouvions, nous nous joignons comme deux mains qui se joignent. Deux mains jointes, nous étions. Deux mains d'un même être, doigts contre doigts de même longueur, paume contre paume semblable. Et quand se serrent deux mains d'un même être, c'est par même joie, ou même angoisse. Il ne me disait pas : je t'aime. Moi non plus. Bien des gens autour de nous disaient je t'aime. Ce qui existait entre nous n'était pas ce qui existait entre ceux-là. Il ne disait pas : je t'aime. Il disait : Irène. Et moi je disais : Dany. Parfois nous étions au cœur de l'amour, comme l'abeille dans la fleur refermée. Parfois, parce que ce n'était pas l'unique but de nos rencontres ; deux mains peuvent se joindre dans la joie, et dans le tourment, et dans l'émotion, et dans la piété, et dans la révolte. Mais nos amours étaient une totalité. Nous y touchions l'espérance et le désespoir. Parce que nos amours étaient sauvages et purs. Dans les bruyères, dans les vergers, dans les blés coupés. Dans les chambres, aussi. Et dans le lit des autres, c'était notre droit. C'était notre droit, je le jure. Dans nos amours, nous n'avons jamais dit d'autres paroles que : Dany, Irène. Dany ne m'a jamais offert ni muguet, ni parfum, ni foulard, ni bague. Les cadeaux de Dany étaient un épi de blé, un clou, une feuille. Il lui arrivait de me donner des fruits. Mais pas des fruits qui changent ou se corrompent. Des fruits à cloisons dures et sèches, et qui ont aspect définitif, par exemple : une arachide.

Elle était descendue du tramway et elle marchait à nouveau, vers sa maison, dans des chemins de banlieue glissants et déserts. Il avait neigé, et le gel avait durci une neige à demi fondue. Des plaques de verglas s'étendaient dans les chemins, elle devait marcher lentement. Quelqu'un marchait derrière elle, assez loin d'elle ; elle entendait son pas sans y prêter garde. Une feuille, un clou, une arachide. Ses cheveux étaient blonds. Et comme elle aimait ses mains. Dans les bruyères, dans les vergers, dans les blés coupés. A présent, la nuit était tombée, les talus et les terrains vagues étaient noirs et blancs autour d'elle. Elle ne voyait, des branches, que celles où la neige restait accrochée. Elle vivait un présent sans futur, elle portait en elle un amour sans lendemain, le monde était vide, elle marchait sur un chemin de boue et de neige durcies.

La nuit était profonde. En cette année dix-neuf cent quarante-quatre, l'obscurcissement était total, les rares maisons qu'elle dépassait étaient noires et mortes. Le chemin était désert, à part ce pas derrière elle, ce pas qui se rapproche et auquel elle ne prend pas garde. Dans les bruyères, dans les vergers, dans les blés coupés. Les pas de l'homme sont sur ses pas, de l'homme qui est tout près d'elle, presque contre son dos, de l'homme qui la frappe à la tête. Elle reçoit le choc en pleine souvenance d'amour. Elle se retourne sur un type en casquette qui tient un marteau de fer dans sa main levée.

— Prenez tout ce que j'ai, dit-elle. Ne me frappez plus.

Sa voix était enrayée, nouée. Entendait-il ce qu'elle disait ? Elle tendait vers lui le sac et la mallette en pegamoïde. Mais il ne prenait rien, sa main droite restait levée, et de sa main gauche il la tenait près de lui par la ceinture de son manteau. Elle a regardé l'homme, bien en face, afin que se dissipât en elle ce vertige de saisissement, afin que disparût cette flamme de douleur qui dansait devant ses yeux. Dans la nuit elle voyait mal le visage de l'homme, mais il lui semblait qu'elle sentait son odeur. Elle s'imprégnait de son odeur, de l'odeur de lui-même.

— Tu n'as pas de chance, dit-elle, tu as perdu ton temps à frapper une femme sans fourrures ni bijoux... Et puis tu assomes mal, tu es un idiot, parce que si, mal assommée, je m'étais

mise à crier, les gens seraient sortis de ces maisons noires et t'auraient couru après. Regarde dans tout cela, prends ce qui t'intéresse, et laisse-moi le reste.

Il lâcha son manteau, sa main droite tenait toujours le marteau.

De sa main libre il mis sac et mallette contre lui.

— Ah non, dit-elle tu ne peux pas partir avec le tout. J'ai dit que tu pouvais tout voir et que nous partagerions. Je n'ai pas dit que tu pouvais tout prendre.

— Qu'est-ce que tu chantes ?

— Ne crie pas si haut... On pourrait nous entendre.

— Tu as raison...

— Assoyons-nous là, sur le talus. Tu n'as pas une lampe électrique ?

— Oui.

— Mets ton marteau en poche, je n'aime pas voir ça.

— Tu as peur ?

— Non, mais j'ai eu mal. Tu m'as fait mal.

— Et à présent, tu as encore mal ?

— Je ne sais pas, ça m'est égal.

— Je vais tout te dire. Comme tu marchais, le coup a glissé. C'est pour ça que je t'ai mal assommée. La vérité, c'est que je voulais frapper plus juste, sur le sommet de la tête.

— Bing. Avec ton marteau de fer. Elle est bien bonne.

— Tu as encore peur de mon marteau ?

— Non. Fais-le voir.

— Tiens.

— Ça pèse. Je l'ai échappé belle.

— Mais aussi qu'est-ce que tu fichais toute seule dans le noir ?

— Je marchais. Je marchais et je pensais.

— A quoi tu pensais ?

— A mes amours.

— Tu permets ? Je t'envoie un coup de lampe... C'est vrai, tu es belle fille.

— Présent sans futur, amour sans lendemain, le monde est vide. Nous ne touchons ni perfection, ni éternité.

— Tu dis ?

— Rien, je causais à moi-même. Alors on partage ma fortune ?

- Ça va. Fais voir. Un paquet de cigarettes...
- C'est pour toi.
- Merci. Un tube de rouge... Tu peux le garder.
- L'argent, prends-le. Ça doit faire à peu près cent balles. Et il y a encore cinquante francs dans une enveloppe. Les voilà.
- Merci. Un clou...
- Oui, un clou.
- Un clou de sabot de cheval ?
- De sabot de cheval.
- Il est tout neuf, il n'a jamais servi.
- Non, il n'a jamais servi.
- C'est pour toi.
- Oui, c'est pour moi.
- Tiens.
- Merci, dit-elle. Dis donc, les cigarettes, à présent c'est toi qui les possèdes. Si on en fumait une ?
- Parfaitement.

Aux alentours, la terre était noire et blanche. Une belle odeur de nuit d'hiver montait de la terre noire et blanche. Un pré, un vaste pré de nuit couleur de la terre s'écoulait en pente devant elle, s'écoulait à l'infini, parce que l'on ne distinguait pas, au-delà de lui, la masse de la ville obscurcie, repliée dans sa léthargie de ville occupée. Elle attendait que du cœur de la ville morte montât l'alarme des sirènes, et que naquît une angoisse qui eût monté en houles de la ville obscurcie, eût déferlé sur les campagnes, sur les pays, sur le monde. Qui eût monté en même temps que cette vague de moisissure qui montait, se gonflait, s'étalait sur le monde. Et dans son cœur. Le monde est vide. Le ciel est vide. Nous ne touchons ni perfection ni éternité. Mais que la terre est belle, noire de boue, blanche de gel. Que la terre est belle, noire et blanche, sous son odeur de nuit d'hiver qui monte de la terre, des arbres, de l'air.

- Alors, dit-elle, si on partageait les tickets de ravitaillement ?
- Oui, dit-il, ça m'intéresse. Tiens... tu as des tickets de lait, tu as un môme ?
- Oui.
- Tu es mariée ?
- Ça ne te regarde pas.
- Mais le gosse alors ?
- C'est l'homme que j'aime qui me l'a donné. Ça te suffit ?

— Eh bien, tu as de la chance. Avoir un gosse de l’homme qu’on aime, c’est pas donné à tout le monde.

— Non, c’est pas donné à tout le monde.

— Embrasse-moi.

— Si tu veux.

— Non, pas comme ça. Embrasse-moi bien.

— Si tu veux.

— Dis donc, laisse-moi te serrer dans mes bras.

— Non.

— Rien que te serrer dans mes bras. Je ne ferai rien de ce que tu ne veux pas que je fasse. Je te le jure.

— A quoi ça sert. Pourquoi veux-tu me serrer dans tes bras.

— Parce que je ne t’ai pas tuée.

Elle s’était levée. Il l’a tenue un moment contre lui. Il appuyait les mains contre son dos à elle. Elle sentait son corps, long, comme un plan net avec deux enflures à mi-corps, l’une inerte, l’autre vivante. L’une était la tête du marteau qu’il avait glissé dans sa poche. « Je vais m’évanouir, sûrement je vais m’évanouir. »

— Attends, dit-elle, laisse-moi souffler un coup. Je ne vais qu’à moitié.

— Qu’est-ce que tu as ? Ta tête te fait mal ?

— Oui, mais ce n’est pas ça. J’ai le cœur qui tourne.

— Je t’ai serrée trop fort ? C’est quelque chose de moi qui t’a déplu ?

— Penses-tu ! Ecoute, tâche de saisir : tu marches dans la rue, tu vois toutes sortes de choses en toi-même pendant que tu marches, et puis on te frappe dessus, par derrière, comme ça tout à coup. Un coup dans le dos. Bing. Par derrière, c’est dégueulasse.

Elle passa la main sur son visage, sur son front, sur toute sa tête.

— Ah ça, dit-elle, approche ta lampe.

Dans l’étroit cône de lumière elle mit sa main couverte de sang.

Avec sa lampe il l’inspecta tout entière. Elle avait du sang plein les cheveux, qui coulait sur ses cheveux, sur ses épaules, sur son manteau.

— Je ne m’en étais pas aperçue, dit-elle. Comment ne l’ai-je pas senti couler dans ma nuque ?

— Ça, dit-il, c’est tes cheveux qu’ont fait gouttière.

— Quand même, tu m’as bien arrangée. Tu es une fameuse crapule.

— Oui, dit-il.

Il prit son mouchoir, se mit à lui essuyer les cheveux, à tamponner la blessure. Elle était debout, avec le cœur qui tournait. Un homme essuyait le sang sur ses cheveux. Bien qu'il fit doucement, cela lui faisait mal. Il tenait la lampe à hauteur de leurs visages. Elle voyait sa peau d'un blanc gris, ses mèches marron qui barraient son front sous la casquette rejetée en arrière. Son visage était jeune, très maigre, archangélique ou stupide, cet air pouvait être l'un ou l'autre. Au-delà du talus, les champs de nuit s'étendaient, rejoignaient l'horizon, s'élevaient, revenaient en arrière, en coupole par dessus eux, étaient noirs, en bas et en haut ; la terre était moins noire que le ciel, des taches de verglas la parsemaient. Le ciel était vide. Elle avait mal. Au coin du chemin, un arbre s'élevait, couvert de givre, miraculeux.

— Il faudrait que je rentre, dit-elle.

— Je vais t'accompagner un brin, les chemins ne sont pas sûrs.

Il la frottait toujours.

— Tout ce sang, dit-il. Qu'est-ce que tu vas dire chez toi ?

— Je dirai que j'ai glissé, à cause du verglas. Que je suis tombée en arrière, que ma tête a cogné le trottoir avec violence.

— Eh bien, tu as vite trouvé. Tu es une belle hypocrite, toi.

— Alors, dans mes objets, il n'y a plus rien qui t'intéresse ?

— Non... Tiens reprends tes cigarettes.

— Non, garde-les.

— Si, reprends-les. — On se fait des politesses. — Alors, où c'est que tu habites ? — A deux pas, j'irai bien seule, maintenant. — Avec qui tu habites ?

— Avec mon frère, mon père, les quatre frères de mon père et leur six fils. Mon frère, s'il te voyait, il te prendrait dans ses mains, en une seconde il ferait un nœud avec ton corps. Tu as vu Charlot Policier ? Le type qui plie le réverbère ? Mon frère, c'est un comme ça.

— C'est pas vrai ?

— Non, ce n'est pas vrai.

— Mais où c'est que tu demeures ?

— A deux pas. Tu me verras bien rentrer. Allons, reste là, laisse-moi partir. Au revoir.

— Au revoir. Comment tu t'appelles ?

— Irène. Et toi ?

— Jean.

— Salut, Jean.

— Salut, Irène.

Elle est rentrée sans faire le moindre bruit. Elle a entrouvert la porte de la chambre. Dan dormait. Et Maggy, la gamine qui gardait Dan, dormait aussi. Elle a refermé doucement la porte. Elle a pris un miroir à main. Devant la glace de la cheminée, en tenant le miroir derrière

sa tête, elle a essayé de se rendre compte. Elle voyait mal, à cause des lampes passées au bleu. Elle a frotté une allumette, l'a tenue près de sa tête. Cela n'allait pas : le miroir dans une main, l'allumette dans l'autre, et elle était trop loin de la glace. Et tous ses cheveux qui collaient là dedans. Il aurait fallu nettoyer ça, mettre des agrafes. Elle a téléphoné à un médecin. Il habitait trop loin pour venir à pied, et il n'osait pas s'aventurer en voiture, à cause du verglas. Tant mieux, elle n'aimait pas qu'on lui mît des agrafes. Elle s'est couchée à même le plancher, sur le ventre, pour ne pas appuyer sa tête par terre. Elle a mis son visage dans son bras replié. Elle était bien, ainsi. Maggy avait lavé le plancher, et il sentait le bois humide. Elle a fermé les yeux dans son bras replié. Un clou. Un clou de sabot de cheval. Dans les chambres aussi. En Lorraine, dans mon pays, la guerre m'en a chassée. Mais la guerre est partout. En Lorraine, il y a des villes couvertes d'or. En Lorraine, appuyée contre les fleurs d'un mur, je t'ai dit : si un jour tu ne m'aimes plus, il faudra me le dire. Pourquoi as-tu fait tourner la bière dans ton verre sans rien dire. Pourquoi n'as-tu rien dit pendant que je te disais « parle, parle » et que je devenais lentement folle. Dans les bruyères, dans les vergers. Dans les fougères, dans les blés coupés. Ma mémoire trop fidèle est sans futur. Fermée à l'aujourd'hui. Elle s'affirme et se consume. Je vis dans la souvenance d'une fleur sans nom. O mon amour pourquoi m'as-tu abandonnée. Je vis dans la souvenance d'une fleur perdue. Je vis dans mon royaume dévasté. Et je suis bien, ainsi, dans mon bras replié, avec mes mains jointes d'angoisse, tandis qu'une vaste moisissure s'étend sur le monde.

Le lendemain matin, l'homme est revenu. Il attendait devant la barrière du jardin. Elle est allée jusqu'à la grille, elle l'a ouverte.

— Je n'entre pas, a-t-il dit, je viens te demander comment tu vas.

— Ça va mieux. Ce n'est pas bien grave.

— Je t'ai apporté une bouteille de lait, et des flocons d'avoine.

— Merci, dit-elle, mais tu ne dois pas te priver de cela. Ce n'est pas ce que tu as eu de moi qui te revernira.

— Ça va. Depuis, j'ai trouvé ce qu'il me fallait.

Il tendit la main vers elle, la posa sur ses cheveux :

— Montre-moi ta tête... Tu as encore les cheveux tout rouges.

— Ce n'est pas facile à laver. Tu veux une cigarette ou deux ?

— Je veux bien.

Elle est rentrée dans la maison. Il est resté devant la barrière.

Elle lui a apporté les cigarettes.

— Dis, tu ne m'as pas dénoncé à la police ?

— Tu n'es pas cinglé, non ?

— Je te demande pardon. Tiens, voici mon adresse.

Il lui a tendu un bout de papier.

— Qu'est-ce que je pourrais faire pour toi ? a-t-il dit. Si tu as besoin d'un service ou l'autre, envoie-moi un mot. Par exemple, tu n'as pas de bois à couper ? ou quelque chose dans ce genre ?

— J'aime bien couper mon bois. Il ne faut pas m'enlever mes petits plaisirs.

— Bon. Je voudrais bien te faire un cadeau. Qu'est-ce que t'aimerais ?

— Je n'aime pas beaucoup les cadeaux...

— Il n'y a vraiment rien dont tu as envie ?

— Ça... C'est difficile à dire...

L'homme est parti. Elle est restée appuyée à la barrière. C'était une drôle d'histoire, cet homme qui n'avait pas craint de revenir. Ni perfection ni éternité. Du bien et du mal. En attendant, le moisi montait, par couches, sur le monde et dans son cœur. A cause de Dany. Pourquoi ne plus nous voir. Pourquoi ne plus nous joindre, comme deux mains que nous étions. Je ne comprendrai jamais. « Je voudrais bien te faire un cadeau, qu'est-ce que tu aimerais ? » Un cadeau... Un cadeau pour Irène... L'homme était parti, elle pouvait répondre puisque ce n'était pas à l'homme qu'elle répondait.

— Une rose de Jéricho.

LES JOURS DE LA FEMME LOUISE

Le sucre fondu, quand il tombe sur l'acier du réchaud, c'est une véritable poisse, ça colle à fond. Pour l'enlever, il faut paille de fer et toile émeri. Appuyées sur le chiffon, les deux mains de Louise vont et viennent, Louise frotte de toutes ses forces. Ses cheveux retombent sur ses yeux, elle les relève du revers de sa main noircie. Elle s'arrête un moment pour souffler, se regarde dans une des vitres de l'armoire ; grâce au rideau qui la garnit par l'intérieur, la vitre fait miroir où Louise se trouve jolie. Elle sourit sur commande, ouvre un peu la bouche, oui cela se voit : il lui manque une dent, en haut, à gauche. C'est dommage, pour la faire remplacer il faudrait cinquante francs. Elle se remet à frotter. Ses cheveux tombent à nouveau sur ses yeux. Elle est petite, maigrichonne, pleine de grâce.

Elle va chercher une caissette remplie de légumes, commence d'éplucher les pommes de terre. On sonne, à la porte du rez-de-chaussée. Louise ouvre la fenêtre, se penche :

— Odette, je te lance la clef.

Elle sort sur le palier, écoute Odette qui monte.

— Tu as été sage à l'école ?

Elle lui lisse les cheveux, arrange son nœud de ruban bien droit sur sa tête.

Louise s'est remise à éplucher les pommes de terre. Odette ramasse les épluchures qui tombent sur la table, les coupe en morceaux minuscules, en fait des petits tas bien rangés.

— Dis, maman, on aura des frites ?

— On aura ce que Madame demandera qu'on prépare.

— Je lui dirai que je les aime, elle voudra bien...

— Tu ne peux pas, Odette, je te défends de le dire.

Odette a pris une tasse, la bourre d'épluchures, la porte dans l'évier, ouvre le robinet. L'eau gicle hors de la tasse, éclabousse la tapisserie, la table, tout. Odette dit encore :

— Si, je le dirai. Et elle te dira de faire des frites.

Louise se retourne, brusquement elle gifle Odette.

— Je te défends de le dire. Et puis tu salis tout. Dès que tu es là, tu m'empêches de faire l'ouvrage.

Odette a reçu la gifle par surprise, elle lève le bras pour protéger son visage. Louise l'attrape par le poignet, la secoue, la gifle encore une fois. Madame ouvre la porte, justement à cet instant-là.

— Viens, Odette. Je vais te donner des images à regarder. Ici, tu énerves ta mère.

Madame a dit cela de sa voix calme, elle est partie en emmenant Odette, doucement, comme elle était entrée.

Louise s'est remise au travail. Elle pense à Madame. Elle est douce, Madame ; elle parle peu, et il n'y a rien à ajouter à ce qu'elle dit.

Maintenant, il faut laver les légumes. Ce n'est pas une besogne désagréable, on a les mains dans l'eau bien fraîche, et l'évier est à côté de la fenêtre, tout en travaillant on peut regarder dans la rue. Il fait beau, il y a du soleil, Louise aimerait se promener. Elle le fera ce soir, lorsque le travail sera terminé, que la petite sera couchée. Elle marchera dans la rue, à son aise ; elle entrera dans un café, pour soixante-quinze centimes elle aura une consommation ; elle ira même jusqu'à un franc vingt-cinq et elle s'assoiera à une table. Elle aime cela, elle est dans l'animation, il y a parfois des hommes qui viennent lui parler ; quelques-uns sont gentils. Quand Louise sait qu'elle pourra sortir le soir, elle y pense toute la journée. C'est plus que son seul amusement, c'est un havre, un soulagement : à ce moment-là, il y a du monde autour d'elle.

Nous sommes au mois d'octobre, les soirées sont fraîches, elle sera ridicule en robe de coton. Ce qu'il lui faudrait c'est un manteau léger, en drap bleu par exemple, avec un col rond, il serait boutonné de haut en bas, cacherait la robe usagée. Un col rond en drap, par-dessus on pourrait épingle un second col en reps blanc. Elle mettrait du rouge aux lèvres, elle arrangerait bien ses cheveux, elle serait jolie ainsi, en manteau bleu. Un homme viendrait s'asseoir à sa table. Par exemple : Bob. Elle aurait mis le manteau et elle rencontrerait Bob. Mais à penser ainsi voilà bien dix minutes que ses mains, dans l'eau, sont immobiles sur les légumes. Elle a les mains toutes froides, bien propres à présent ; l'eau les a rendues lisses ; un peu rouges, mais cela passera. Elles sont encore mieux maintenant qu'après la lessive, qui les rend très propres mais toutes plissées. Louise se hâte, coupe les légumes, les jette dans la marmite.

Madame vient à nouveau, elle est gantée, prête à partir. Pendant qu'elle donne à Louise quelques indications pour le déjeuner, Odette se tient tout près d'elle, se colle à elle, met ses mains sur le manteau de Madame, ses mains sales d'enfant à moitié propre.

Louise dit :

— Tu va salir Madame.

Madame ne dit ni oui ni non, mais pendant qu'elle continue de parler, elle met son bras autour d'Odette et la garde contre elle. Louise n'ose plus rien dire. Dès que Madame est partie, Odette dit :

— Tu vois, je n'ai rien dit pour les frites.

Elle minaude, replie une jambe, tient son pied dans ses deux mains derrière son dos, sautille sur l'autre pied. Elle lève vers sa mère son mince visage d'enfant chétive et malpropre, un visage pointu où l'on retrouve sous plus de pâleur la finesse de traits de Louise ; elles ont les mêmes grands yeux noirs, ardents, presque fiévreux.

Louise va vers l'enfant, l'embrasse trop fort :

— Allez, va... Va encore regarder les images.

Louise revient vers l'évier ; de la fenêtre, elle voit Madame marcher dans la rue. Elle s'est faite jolie, Madame ; elle a mis son manteau trois-quarts. C'est un manteau bleu, avec un col rond. Madame avance droite et belle, on la distingue moins nettement, elle devient floue, se confond avec les passants, on la voit encore une fois, elle disparaît. Louise l'a suivie du regard, sans penser, subjuguée. A présent ses yeux continuent à fixer la rue, elle y voit toute une série d'images de Madame disparue. Madame, le matin lorsque Louise arrive, qui dit de sa voix douce, de sa voix à elle : « Bonjour, Louise, vous allez bien ? ». Madame qui ne dit jamais que l'ouvrage est mal fait, mais lève les sourcils avec un air de sourire, montre du doigt une longue traînée de poussière demeurée sous la table. Alors, il n'y a rien d'autre à faire que d'aller chercher le balai, que de recommencer l'ouvrage ; aucune parole à ce moment n'aurait de valeur pour Louise, aucune excuse : la traînée de poussière, lui apparaît en chose anormale greffée sur le monde, qui ne peut demeurer là sous peine d'insolite. Madame qui rentre et demande avec un halètement étrange : « Personne n'a téléphoné pour moi ? ». Ou bien Madame regarde les mains de Louise avec des yeux plus étranges encore que sa voix étrange et dit : « Pas de lettre ? » Devant les mains vides, après la réponse négative, son air change. On ne peut dire qu'il soit triste ou déçu. Le mot triste, le mot heureux ne vont jamais aux airs de Madame. On peut dire seulement : elle a son air de tel moment, ou de tel autre. Cet air-là, Louise le nomme « l'air du téléphone et de la lettre ». Mais quel appel, quelle lettre ? puisqu'il ne vient jamais rien. De cet air qu'elle prend, on pourrait supposer que Madame a un enfant perdu. Ah, on ne sait pas grand'chose des autres, mais de Madame on ne sait rien. Madame encore qui, un jour, repassait son linge sur la table de la cuisine, à côté de Louise. Louise a levé les yeux, l'a regardée, a dit : « Eh bien, ça se voit à votre visage que vous êtes si intelligente... » Madame a ri, bien franchement, en voyant l'air admiratif de Louise. Elle avait un ruban dans les mains, un ruban mouillé ; en l'étirant sur le bord de la table pour le défroisser, elle a dit, ne riant plus, comme si elle parlait pour elle seule : « L'intelligence, c'est une chose ; et cela c'en est une autre. » Cela ? Quoi ? Louise ne comprend pas. Mais comme il y a tant de choses à propos de Madame que Louise ne comprend pas, ce Cela représente toutes les choses incompréhensibles. Madame est intelligente et, de plus, elle est Cela.

Il y a encore la beauté de Madame, cette beauté qu'elle avait tout à l'heure, en ouvrant la porte de la cuisine, en marchant dans la rue. Les autres, on peut dire d'où vient leur beauté : de leurs grands yeux, de leur bouche bien dessinée, de leurs cheveux ondulés. Madame a de

beaux yeux, une belle bouche, de beaux cheveux. Mais ce n'est pas grâce à eux qu'elle est belle. C'est par quoi ? A cause de Cela ? Ah, c'est trop difficile, on tourne comme dans un rond. Louise veut se remettre à l'ouvrage, elle quitte la fenêtre, mais y revient tout de suite, reste encore un moment à fixer la rue. A cause de cette beauté qu'on ne peut expliquer, et de ce que Madame a dit en repassant les rubans, et de ce que l'on ne sait rien d'elle. Louise imagine une sorte de comparaison, la trouve jolie, la pense plusieurs fois, la dit tout haut :

— Madame est belle comme un mystère.

Un peu soulagée, elle quitte la fenêtre, remplit un seau d'eau chaude, se met à l'ouvrage.

Madame est revenue. Et cela s'est passé très vite, Louise en est encore tout ahurie. Elle a admiré le manteau de Madame, elle a demandé : « Il coûte cher ? », Madame a ri, Louise s'est excusée de sa question, a expliqué qu'elle avait envie d'un manteau semblable.

— Eh bien, Louise, je vous le prête pour sortir ce soir.

Elle a protesté, elle ne sait plus dans quels termes, Madame a ri à nouveau, lui a mis le manteau :

— Vous êtes plus petite que moi, au lieu d'un trois-quarts ce sera un manteau long, voilà tout. Il vous va très bien.

Elle sait qu'elle a dit :

— Madame, vous n'êtes pas comme les autres... Que vous me prêtiez votre manteau, à moi, ce n'est pas normal...

— Je n'en ai pas besoin ce soir, et vous en avez grande envie. Ce qui serait anormal, ce serait de ne pas vous le prêter.

Et, comme toujours, Louise n'a rien trouvé à redire.

A présent, elle est là, avec le manteau plié sur le bras, prête à rentrer chez elle. Odette demande :

— Tu emportes le manteau de Madame ?

Tout l'étrange du geste lui apparaît à nouveau. Elle entraîne l'enfant, répond :

— Oui, c'est pour consolider une couture.

Elles ont dîné l'une à côté de l'autre. Elles ont mangé leur pain, leur jambon ; elles ont bu leur verre de vin rouge. Odette, tout en mangeant, appuyait la tête contre le bras de sa mère.

— Tu veux de mon orange, maman ?

— Non.

— Si.

— Un seul quartier.

Louise a rangé le couvert, elle a dévêtu Odette, l'a mise au lit, a attendu un peu. L'enfant s'est endormie.

Louise avance dans la chambre, sur la pointe des pieds. Devant le lavabo, elle peigne ses jolis cheveux bruns, elle enroule les boucles sur ses doigts, en arrange quelques-unes en hauteur, selon la mode. Elle n'a pas de fard pour les joues, mais elle possède un tube de rouge à lèvres ; elle en écrase un peu entre ses doigts, l'étend adroitement sur les joues. Coiffée, fardée, poudrée, elle revêt le manteau bleu. Il y a des petits bonheurs, dans les vies, qui pendant un instant donnent de la même joie que prodigueraient les grands miracles.

Dans la glace du lavabo, Louise ne se voit pas tout entière. Elle monte sur une chaise, se voit maintenant des hanches aux chevilles ; le bas du manteau ondoie un peu, tombe à ravir, jusqu'aux genoux. Elle sort de la chambre ; sans aucun heurt, elle donne un tour de clef à la porte.

La ville est tout illuminée, Louise y avance, heureuse. Elle s'arrête devant un café, n'y pénètre pas, s'arrête devant un autre, avance encore. Dans ce soir plein de lumières, elle cherche, mais elle ne sait quoi.

Elle remonte vers un quartier connu, entre dans le bar où elle va d'habitude. Elle s'arrête au comptoir et demande un café. Il y a là un homme, drôlement affublé, qui va de bar en bar. Il porte un instrument fait d'une tige de bois et d'une boîte à sardines où il mime le jeu du violon ; des lèvres, il en imite le son. Il porte un minuscule chapeau de soie verte qu'un mince caoutchouc relie à une poire cachée dans une poche ; lorsque l'homme y appuie, le chapeau sursaute de manière burlesque. Aux éclats de rire de tout le monde, se mêle le rire de Louise.

Le clown est parti, mais la joie demeure encore. Louise s'assied à une table, commande un verre de cidre. Elle le boit à petites gorgées, en regardant les gens qui entrent et qui sortent. Derrière le bar, le garçon lui crie : « Que vous êtes chic, ce soir. » Elle a un grand sourire, qui s'éteint lentement. Elle boit encore un peu de cidre. Les minutes passent, de plus en plus lentes. Le temps prend du poids. Cela doit être doux d'attendre, lorsqu'on sait que quelqu'un viendra. Louise penche la tête, rêve un peu. Elle se sent toute jolie et toute seule. Du manteau monte une légère odeur. Peut-être d'un parfum, mais d'un corps aussi. Comme si l'étoffe était chaude d'une chair à peine quittée. A cette place où bat maintenant son cœur, un autre cœur a battu. Ah si, elle a beau dire, elle est bonne... Jamais une autre qu'elle n'aurait prêté ainsi son propre vêtement. Elle est si bonne, elle est très belle. Louise ne trouve que ces deux superlatifs, elle sait pourtant qu'il faudrait d'autres mots, elle les voudrait. Elle ferme les yeux, elle retrouve son image. Il lui semble qu'ainsi elle la définit mieux. Elle ne l'exprime pas, elle la pense. Elle la voit avec tous ses signes : son long visage pensif, son front presque trop grand, son sourire, ses mains fines où les bagues bougent, ses beaux yeux un peu fatigués dont les regards pénètrent tous les gestes. Ah, si ces minutes qui passent maintenant se mouraient à l'attendre. Etre son amie, ou bien sa sœur, ce doit être le bonheur d'une vie. Si elle entrait dans le bar, s'asseyait à la table. « Pourquoi es-tu triste, Louise ? — Je serais moins triste si Bob m'aimait un peu. — Il ne faut pas être triste, Louise, moi je t'aime ». Elles sortiraient ensemble, elles se parleraient, elles se confieraient toutes les choses.

Il n'en est pas ainsi. Louise est seule. Elle a une fille ; mais un enfant peut être une chaleur, une présence, une raison de vivre, ce n'est pas un allègement, une aide, c'est un tendre poids.

Louise a quitté le bar. D'un pas rapide elle se dirige vers le quartier des Halles, c'est là que Bob est le plus souvent. Aujourd'hui elle osera aller à sa recherche, elle est jolie, beaucoup trop jolie pour qu'il la repousse...

Elle entre dans un café, dans un autre, dans un troisième. Chaque fois, elle en sort aussitôt ; Bob n'y est pas et personne ne l'a vu ce soir. Ici, enfin, on la renseigne : il vient de sortir avec le patron, il reviendra tout à l'heure. Elle s'assied à une table, elle attend.

Et lorsque Bob revient, elle ne bouge pas, elle ne fait aucun signe.

Il est resté debout, au comptoir, avec quelques camarades. Elle a pris dans son sac un papier, un crayon ; elle s'est mise à écrire des chiffres comme si elle s'absorbait dans un compte important. Au lieu de ces chiffres qu'elle forme au hasard, Louise a envie d'écrire : Bob, ou bien : je t'aime. Elle n'ose le faire, elle craint qu'il s'approche soudain de la table. Elle continue d'écrire des signes nés du hasard. Et le crayon, comme s'il ne se mouvait que par sa propre force, trace un M, un tout petit M, sur le coin du papier ; il repasse sur la lettre plusieurs fois, en appuyant fort ; il le garnit de floritures, l'entoure de petits signes, qui sont des étoiles ou bien des fleurs, ils ne ressemblent pas plus aux unes qu'aux autres ; sous des barres parallèles, dans un sens ou dans l'autre, il cache tout le coin du papier, devenu grimoire d'amour.

Louise attend. Et le temps ne pèse plus, à présent. Il peut s'étendre encore, puisque à la fin de toutes ces minutes il y aura peut-être des joies et des tendresses. Bob s'est retourné, a regardé Louise :

— Eh bien, tu écris à ton amoureux ? C'est un blond, un brun ?

Elle lui lance un petit bonjour, et :

— Non, je fais mes comptes.

Il prend son verre, va le poser sur la table, s'assied en face de Louise. Il fait un petit sifflement d'admiration, et :

— Bien nippée... et tout... Ce que tu es jolie ce soir...

Elle dit, narquoise :

— Vrai ?

— Puisque je te le dis.

Les autres hommes ont vidé leur verre et sont partis. Bob les a laissés partir, il est resté avec Louise. Elle ne montre pas sa joie, elle la retient de toutes ses forces. Il demande :

— On va manger une soupe à l'oignon ?

Elle a l'air de réfléchir un peu, répond :

— Ma foi, si tu veux. Dans le bistrot où ils entrent, on leur dit de monter au premier :

— Ah, ça fait chic... dit Bob en riant.

A l'étage, c'est une très petite salle où donne l'escalier. Il y a là trois tables de bois recouvertes d'une nappe en papier. Louise s'installe près de la fenêtre. Bob, prêt à s'asseoir, prend un air galant et dit en manière de plaisanterie :

— Permettez, Médème ?

Louise rit doucement. Elle ne cache plus sa joie ; tout son bonheur, elle le laisse s'épandre sur son visage, dans sa voix, dans ses yeux tendres qui regardent Bob. Il a sa veste de travail, ses cheveux sont mal peignés, il n'est pas rasé, mais ces négligences lui vont bien. Jeune, fort, de beau teint et de belle allure, il peut tout se permettre. La soupe est chaude et bonne. Ils mangent joyeusement.

Un chien apparaît en haut de l'escalier, hésite, redescend. Louise pense que c'est lui qui, tout à l'heure, a déposé cette petite ordure, là sous une chaise. De sa place, Bob ne pourrait rien voir. Elle se met à rire, n'ose dire à Bob pourquoi elle rit ainsi. A l'idée qu'elle rit pour une petite crotte de chien, elle rit davantage encore. Fou rire que Bob croit sans cause et qui le gagne aussi. Ils rient tous les deux, de plus en plus fort, s'exhortent mutuellement au calme, recommencent de plus belle. Bob dit enfin :

— Ouf, ça donne soif...

Il commande une bouteille de vin rouge. S'ils continuent ainsi, ils en auront bien pour dix francs. A cette idée, ils recommencent à rire. Bob en a chaud, il enlève sa veste ; il porte une chemise bleu-foncé à courtes manches ; le col rabattu est fermé au cou, sans cravate ; un bouton manque au devant de la chemise. Louise, elle, n'a pas enlevé son manteau ; elle a mangé avec prudence, la main gauche ouverte sur la poitrine, en guise de serviette.

Bob a payé la soupe et le vin. En bas, devant l'étal extérieur du bistrot, Louise a acheté un sac de frites. Ils s'en vont, doucement, côte à côte, en mangeant. Ah, dehors il fait beau et doux. Plus beau et plus doux encore que tout à l'heure, semble-t-il à Louise.

Toutes les frites sont mangées. Bob a entouré de son bras la taille de Louise. Bob a poussé Louise dans l'encoignure d'une porte, elle est sur la première marche du seuil et, ainsi, ses yeux sont presque à hauteur des yeux de Bob. Il l'embrasse doucement, et puis il la regarde. Elle dit :

— Mon chéri...

Elle a parlé d'une voix toute tendre, toute mourante. Après le mot, sa bouche est restée entr'ouverte, Bob l'embrasse encore.

Il l'entraîne en la tenant par les hanches et en la soulevant un peu.

Lourd sommeil de femme fatiguée que l'aube ne réveilla pas. Pour tirer Louise de cette torpeur, il fallut les grands bruits du matin, le choc des poubelles vides rejetées sur les trottoirs, la corne des premiers autobus.

Louise remonta les couvertures jusqu'à ses épaules, resta ainsi, avec une tristesse étrange. Bob ne reviendra pas ce soir, encore des jours et des jours avant qu'il revienne, ou bien tout un mois. Et être parti ainsi, brusquement, au milieu de la rue, sans un baiser, sans rien dire... Ah, tout cela, tout cela... Ce ne sont pas des choses qu'elle puisse démontrer, mais elle sent bien, que, tout cela, ce sont des preuves que Bob ne l'aime pas. Mais ne le savait-elle pas déjà, que Bob ne l'aimait pas ? Alors ? Louise hausse les épaules, sous les couvertures, en un geste d'indifférence ; et elle se retourne, le visage vers l'oreiller, anéantie. Pourquoi n'es-tu pas mon amie, pourquoi ne me dis-tu pas, toi, d'où vient ce vide en moi et autour de moi. Et que faut-il faire. Tu le sais, toi, tu le sais. « Ne sois pas triste, Louise, moi je t'aime. Embrasse-moi,

Louise, embrasse-moi... Veux-tu que nous allions ensemble au cinéma ? » Alors, à elles deux, elles verraient toutes sortes de choses. Quelles choses ? Ah, elle n'en sait rien...

Derrière les paupières fermées de Louise, se dessinent un grand front pensif et féminin, un autre front simple et têtu ; ils se superposent, se confondent. Qu'importe. Embrasse-moi, quel que soit ton visage.

— Odette, lève-toi vite, tu vas être en retard en classe.

Elle conduisit l'enfant jusqu'à l'école. Elle se rendit à son ouvrage, chez Madame. Et la journée recommence. Louise frotte, lave, cire le parquet, épluche des légumes. Elle reste plus tard, aujourd'hui, parce qu'il y a un repassage à faire. Il est quatre heures. Madame dit :

— J'ai faim, et vous, Louise ?

Elle repousse la couverture à repasser, dégarnit un peu la table, dit encore :

— Dressez donc la table ici dans la cuisine. Je goûterai avec vous.

Louise obéit, heureuse.

Elles sont assises, l'une en face de l'autre ;

Madame se sert de confiture.

— Et vous, Louise, vous n'en prenez pas.

— Non, merci. J'aime mieux comme ça.

Madame étend le beurre, la confiture, et mange avec ses longues mains fines. Louise trempe son pain dans sa tasse de café, mange lentement, les yeux vagues.

Il n'est pas tard. Pourtant, la clarté qui vient des fenêtres n'est déjà plus vive. L'été meurt tout doucement. Demain c'est l'automne, une longue suite de jours, et toute la vie à venir. Une vie de tous les jours, lente et quotidienne, et sans espérance. La vie sera ce qu'elle a été. Mais maintenant il y a encore cette minute-ci, où Louise est bien, ainsi, avec Madame. Cette minute-ci qui peut-être ne mourra pas avant que Madame dise quelque chose.

BLANCHE

— Blanche... Est-ce que ma chemise est repassée ?

On ne répond pas. Il crie encore.

— Blanche !...

Il est sur le palier, le torse nu. Blanche n'entend pas. Et ce n'est pas la peine de continuer de crier : sûrement, elle n'a pas repassé la chemise. Il rentre dans la chambre. Tant pis, il mettra la chemise qu'il a mise la veille. Blanche est une femme distraite, elle oublie souvent ce qu'il lui a demandé. Il aurait préféré mettre une chemise propre. C'est ennuyeux, c'est agaçant : Blanche est une femme distraite. En trois minutes, il est habillé ; cravate nouée, cheveux peignés. Il dévale l'escalier. Mon pardessus, mon chapeau. Il passe devant la porte de la

cuisine, voit Blanche la main tendue vers le placard comme si elle allait l'ouvrir ou venait de le refermer.

— Au revoir, Blanche. A tout à l'heure.

— Tu t'en vas si vite...

— Je suis en retard, au revoir.

— Au revoir, Louis...

Louis est sur le chemin, entre les haies. Drôle de sale chemin, rempli de boue et d'eau. Il y a eu de l'orage cette nuit. Louis marche à droite, Louis marche à gauche, pour éviter les flaques. Pourquoi habiter dans un endroit pareil, quand on pouvait trouver un rez-de-chaussée en plein bourg. Mais Blanche a voulu cette bicoque. Résultat : marcher pendant vingt minutes. Résultat : avant d'arriver chez le notaire. Toujours des souliers crottés. Quand on est employé chez le notaire, on aime bien avoir des souliers propres. Et une chemise propre. C'est normal, oui ou non ? Alors ? Je t'avais pourtant demandé de préparer ma chemise. Boue, et flaque. Ici, contre la haie, c'est mieux. Une petite feuille arrachée à la haie, en passant, et il la mâchonne. Ah mais, je pourrais avoir un peu de verdure entre les dents pour arriver chez le notaire. Il crache. Il passe sa langue sur ses dents. C'est dommage, Blanche est douce, Blanche est calme, et plutôt jolie, pourquoi est-elle si... eh bien oui, si bête. Tiens, je n'ai pas... Personne à droite, personne à gauche. Contre la haie. Pff, c'était pas la peine. Un petit écart des jambes, pour remettre tout en place. Oui, elle est bête. Quand quelqu'un lui parle, elle ne peut que sourire, en guise de réponse, parce qu'elle est gentille. En résumé, moi Louis, je méritais mieux que cela. Je l'aime bien ; enfin oui, quoi. Mais Blanche est une femme bête. Louis marche sur la route en sautillant. Pour éviter les flaques. Louis se rapetisse dans le lointain de la route. Louis devient de plus en plus petit, et la distance le prend, et efface tout ça.

Dans la cuisine, Blanche est restée debout devant le placard, la main sur la porte, comme si elle venait de la refermer ou comme si elle allait l'ouvrir. L'ouvrir, ou bien attendre encore. Il faut attendre. Pendant combien de temps. Et que la paix revienne.

Elle était devant la table, lorsque la phrase s'est avancée dans les couches de l'air, en dérangeant les couches de l'air, et non en les traversant comme une grande sonorité qui se lance en flèche. Cela aurait pu être si simple. Blanche, est-ce que ma chemise est prête. J'arrive, Louis. Elle aurait monté la chemise, elle aurait aidé Louis à attacher ses manchettes, elle serait redescendue, la paix au cœur, et autour d'elle. Elle était près de la table, avec la chemise devant elle, la chemise bien repassée et pliée, amidonnée et glacée. Elle passait ses mains sur le col. Un fil minuscule, pris dans l'empesé du col, était sous le doigt de Blanche, le doigt qui cherchait, espérait le glacé impeccable de la toile. La phrase est venue. Non pas traversant mais faisant onduler les couches de l'air. Blanche n'a pas répondu. Blanche a continué de lisser le col afin que disparût le fil. « Blanche ! »... autres sonorités qui ont bousculé, cassé les lames de l'air. Elle n'a pas répondu. Elle a lissé plus vite, toute tendue à sa tâche. Elle a ouvert le placard, y a glissé la chemise et, la main sur la porte refermée, elle a attendu que Louis l'appelle à nouveau. Et qu'enfin tout se déroule en paix. En paix, mon Dieu. Et Louis est passé devant la porte de la cuisine, avec son pardessus et son chapeau. Au revoir, Blanche. A présent, elle attend. Elle attend que les couches de l'air se reforment, se cicatrisent, se ressoudent l'une à l'autre, que l'air soit un, sans brisure et sans secousse, et que la paix soit en lui. Elle ouvre l'armoire, regarde la chemise, blanche et luisante, pliée et posée sur la

couverture à repasser dans un coin du placard. Blanche, est-ce que ma chemise est prête ? Prendre la chemise et la monter... Ah, si elle pouvait faire revivre cet instant mal né, lui rendre naissance parfaite... Mais rien ne s'efface pour se recommencer. Blanche doit attendre, dans l'air malade. Sur le fourneau, de l'eau dans un poêlon se met à remuer à gros bouillons et lance sur la fonte des gouttelettes bruyantes.

— Ah non, dit Blanche, encore un moment.

Elle regarde à nouveau la chemise, elle referme l'armoire, elle reste ainsi, la main sur la porte, prête à l'ouvrir encore. Mais le poêlon d'eau continue de lancer ses appels :

— Oui, dit Blanche, je viens.

Elle prend le poêlon, le renverse dans une bassine, le remplit à nouveau et le remet à chauffer. Elle commence de laver la vaisselle. En renversant le poêlon dans la bassine, elle y a fait tremper le fond, et tout de suite il se remet à bruir. C'est un bruissement continu, avec de seconde en seconde l'éclatement d'une goutte. On dirait un poêlon percé.

— Tu m'agaces, dit Blanche.

Le feu achève de manger l'eau, le bruit meurt. C'est à nouveau le silence, et Blanche reçoit toute la souffrance de l'air. Elle saisit à deux mains le poêlon rempli, en trempe le fond dans la bassine et le remet sur le fourneau.

— Tu avais raison, dit-elle. Continue.

Blanche essuie les assiettes. Elle passe le torchon sur le creux de l'assiette ; et puis sur le fond ; et puis sur le bord, en deux temps. Fidèlement les mêmes gestes pour chacune d'elles, ni plus ni moins pour celle-ci qui est ébréchée et que Blanche glisse au milieu de la pile : il ne faut pas mettre le malheur en évidence. Mais après tout, parfaite ou fêlée, elle finira comme les autres : en miettes dans la poubelle. Tout fait farine au moulin. Au moulin final des assiettes. Un point, c'est tout. Au moulin final. Au point final. Non, il ne faut pas penser cela pendant que j'achève d'essuyer cette casserole. Mes pensées imprégnées de cela, et tous les gestes que je fais imprégnés de mes pensées, et la casserole, remise sur l'étagère, qui garderait l'empreinte de mes gestes, et la casserole qui resterait là, chargée de tout le malheur du monde, et le diffuserait autour d'elle, comme une fluidité... Et Blanche recommence d'essuyer la casserole déjà asséchée, en gestes qu'elle s'efforce de rendre indifférents, naturels. Elle passe le torchon, et le repasse, sur le bord émaillé. Au moulin final. Non, essuie encore. Au point final. Non, essuie, essuie, essuie. Et c'est comme une houle qui monte, une fluide immensité qui s'épand. Un flot de visions, les unes sur les autres, avec des bribes de phrases, des plaintes sourdes, et l'image d'un enfant, d'un corps d'enfant sur des bras d'homme. Madame, l'enfant jouait dans le champ, il a voulu revenir, le camion l'a renversé. Madame, le chien a mordu l'enfant, le chien a mordu la gorge de l'enfant. Te souviens-tu de cet homme couché sur un camion, la bouche ouverte, avec sa bicyclette tordue posée près de lui. Faits divers de toutes les villes du monde, l'un tirant l'autre, comme les mailles d'une chaîne et appelés par chaque geste que la main de Blanche fait sur la casserole qui luit de plus en plus. Blanche se fige soudain, le geste arrêté sur la casserole serrée contre elle. Ah, que s'arrête aussi cette minute dangereuse, qui pourrait entrer, telle quelle, dans la formation du destin... Cette minute que Blanche, heureusement, était seule à faire naître et qu'elle a ainsi le pouvoir de revivre. Que la minute s'efface. Qu'elle s'efface... La casserole est propre, si nette, mais le restant de ragoût qu'elle contenait est là sur une assiette. Blanche jette le ragoût dans la

casserole et la repose sur un coin du fourneau, comme elle était quand la minute a commencé. Qu'elle attende. Tout est à refaire. Blanche passe la main sur son front, sur tout son visage. Ah, donnez-moi, mon Dieu un instant de paix...

Blanche ouvre la porte qui donne sur le jardin. Attendre... Mais tant de besognes restent à accomplir avant la rentrée de Louis et de l'enfant. Pour ne pas perdre de temps, elle va arracher des poireaux pour la soupe. Avec la bêche, elle déterre à demi les poireaux. Et puis les tire, un à un. Elle est plus calme, à présent ; parce qu'elle est agenouillée sur la terre et que les mottes collées aux poireaux s'effritent bien sous sa main. A demi libéré, un ver rouge et transparent se démène. Ah, elle aurait pu le couper en deux avec la bêche... Elle a failli envoyer la bête au moulin final des vers de terre. Blanche rit : elle a cassé la terre autour du ver et, dans le creux de sa main terreuse, elle le regarde se remuer, bien vivant. Elle a jeté les poireaux en tas au bord du sentier. Sur le carré de terrain qu'elle vient de remuer, elle brise de ses mains les plus grosses mottes de terre, égalise le tout avec ses paumes, et puis se relève. Elle ramasse les légumes et va vers la cuisine. Un instant, Blanche s'attarde sur le seuil de la porte, sa gerbe de poireaux dans les bras.

Devant elle, au-delà de la haie, il y a une prairie, et puis un chemin ; au-delà de la prairie et du chemin, un grand champ de blé. Les blés sont hauts et droits, comme figés par leur force, tendus dans la chaleur du soleil. Au-dessus d'eux, le ciel est incorruptible et puissant. Blanche regarde le champ de blé, et puis le ciel, à nouveau le champ, et le ciel. Elle ne protège pas ses yeux, elle les garde grands ouverts sur le blé rayonnant, sur le ciel d'été. Les regards brûlés de Blanche voient se rejoindre champ et ciel, le soleil envoie d'amples rayons, tordus en gerbes d'étincelles, ou qui coulent en traînées, et le soleil lui-même glisse en tournoyant vers les blés. Et c'est un chaos de jaune et de feu, un miracle de chaleur et de torsades, qui va se répandre partout sur la terre, non comme une force de ravage, mais pour l'englober et la rallier au ciel et au feu, et que terre et ciel et univers entier ne soient plus qu'unité. Dieu, dit Blanche, mon Dieu êtes-vous là ? Etes-vous cette force même et n'êtes-vous rien d'autre. Ou bien êtes-vous ailleurs, plus loin, au-delà d'elle, et dépend-elle de votre volonté. Ou bien n'y a-t-il que mes regards brûlés ? Dieu, où est ton signe ? Ses yeux se calment, se reposent, en regardant, plus près d'elle, la prairie verte où se promène une vache. Une vache calme et brave, et Blanche éprouve le désir de s'avancer vers elle et de lui caresser la tête. Elle irait dans la prairie, elle tapoterait la tête cornue de la bête : « Pauvre vache, calme et brave, et si seule, en vérité... » Et Blanche, les yeux pleins encore de clartés, se met à rire, à rire aux éclats, car elle se voit disant cela à la vache, et qu'est-ce que les gens qui la verraient penseraient de Blanche ? Elle rit encore, et puis : allons, dit-elle, il faut que je lave le linge. Elle se retourne, s'avance dans la cuisine, s'apprête à prendre la cuvelle. Mais, avant, peut-être vaudrait-il mieux... Elle regarde la casserole posée sur le coin du fourneau. Elle verse le ragoût sur une assiette, comme la première fois, et puis lave à nouveau la casserole, avec douceur, le visage paisible. Elle l'essuie, longuement, avec grande attention dans chacun de ses gestes. La casserole est nette, Blanche la pose sur l'étagère, à côté des autres marmites. Elle la regarde encore : tu es bien, maintenant ; garde en toi ces taches que mes yeux encore pleins de feu posent sur toi ; enferme-les en toi, vertes, jaunes, rouges, resserre ton émail sur elles ; gardées en toi, qu'elles rayonnent de toi en auréole bienfaisante... Bonjour maman, je rapporte mon bulletin ; et puis j'ai faim, donne-moi vite du pain et de la confiture...

Blanche a porté au-dehors la cuvelle sur le trépied de bois et a commencé de laver le linge. Elle se hâte ; avant ce soir, il faudra rincer le linge, le passer au bleu, l'étendre, il faudra éplucher les légumes, faire la soupe. Il faudra ranimer le feu. Non pas avec un soufflet, comme

font certaines gens, mais avec son propre souffle. Agenouillée, par l'ouverture où l'on tisonne elle lui enverra l'air de ses poumons : que le feu soit par moi, et que je sois par le feu. Ainsi ma vie est faite de mille besognes. Ainsi ma vie est faite de mille ententes avec l'eau, l'émail, le savon, l'air, le feu. Et tout est bien ainsi. Besognes qui doivent être accomplies pour que le ménage soit propre, pour que Louis et l'enfant trouvent la nourriture prête.

Tout en lavant le linge, Blanche se voit Blanche qui lave le linge, et, bien qu'elle ne bouge pas de devant le trépied, Blanche qui souffle dans le feu, lave la casserole au ragoût, contemple le soleil, fait briller la fonte. Ici est ma place, entre le feu, l'eau, le fer, la terre, le bois... Ici je suis tout entière, moi, Blanche. Ici est ma tâche. Et je ne puis ne pas l'accomplir, sous peine d'être isolée de l'univers. Moi, Blanche... Mes jambes, ma tête, mes bras... Comme pour prendre mieux notion d'elle-même, elle lève les bras, se cambre un peu en arrière. Ainsi est Blanche, sa tête noire et sauvage encadrée par ses bras levés où coulent des traînées d'eau savonneuse, son buste tendu sous le tablier-blouse de toile rose. Moi, Blanche, qui ne saurai jamais ce que je suis. Elle abaisse ses bras, trempe à nouveau ses mains dans l'eau tiède, reste ainsi, la tête baissée, les mains immobiles, regardant la mousse qui meurt autour de ses poignets avec un bruit léger. Moi, Blanche, qui ne saurai jamais si je suis folle ou non...

L'enfant et Louis sont rentrés. Ils ont trouvé la cuisine en ordre et la table dressée. Le repas du soir terminé, Blanche a lavé et rangé la vaisselle. A présent, Louis lit le journal étalé sur la table, et l'enfant découpe une image. Blanche est assise auprès d'eux, elle ravaude une chaussette de laine.

— Blanche, dit Louis, n'y a-t-il pas un verre de bière à boire ? Blanche se lève et lui sert la bière.

— Blanche, dit Louis, n'as-tu pas oublié de repasser ma chemise ?

— Elle est prête, dit Blanche. Elle est dans le placard.

Il se penche à nouveau sur le journal. Blanche a repris en mains la chaussette.

— Blanche... dit Louis.

Elle n'aime pas ce nom vide. D'ailleurs, elle n'aime pas cette couleur. Elle ne porte jamais de robe blanche. Elle n'aime pas les roses blanches, elle aime les roses rouges. Elle n'aime pas les cheveux blancs, elle aime les cheveux noirs. Elle n'aime pas la neige qui cache les couleurs de la terre et recouvre la vie de la terre.

— Blanche... dit Louis.

Pourquoi m'appeler de ce nom de morte ?

Elle regarde, autour d'elle, le fourneau, l'évier, le placard, le linge en tas qu'elle a dû rentrer à demi sec parce qu'un orage d'été avait brusquement obscurci le ciel, elle regarde Louis et l'enfant. Tous ces objets et l'homme et l'enfant qui sont là forment une vision si étrange... Pourtant, il n'y a rien de triste ou d'angoissant dans le tableau que forment un homme qui lit un journal et un enfant qui découpe une image ? Blanche regarde encore : est-ce qu'elle n'aime pas cet homme et cet enfant ? Elle les aime. Au point de se jeter pour eux dans flammes ou gouffre. Et c'est bien ce qui fait le tragique de ce qu'elle voit. Sinon, elle pourrait

les regarder, un peu émue, en imaginant qu'elle leur caresse doucement la tête, « pauvre brave homme et pauvre brave enfant... » Chacun à un bout d'une table de cuisine, un homme qui lit un journal et un enfant qui découpe une image...

— Blanche... dit Louis.

Ah, elle aurait dû tremper cette chemise et la retremper et la faire bouillir et rebouillir... Ou bien est-ce que cela vient du ciel qui s'est obscurci, ou bien de son nom à elle qu'il faudrait effacer, racler, et qu'elle s'appelât Jeanne ou Marguerite, ou bien est-ce que cela vient de son cœur à elle qu'il faudrait broyer, broyer... Et rien ne sert de hurler, ni même de pleurer doucement, et rien ne sert de regarder la casserole qui refuse de lui donner ses taches de clarté. Il faut attendre ainsi, que le temps passe. Que le temps passe sur elle, sur l'homme qui lit le journal et sur l'enfant qui découpe une image. N'arrivera-t-il donc rien, aucune couleur, aucune odeur qui la délivrera ? Tout à l'heure, Louis dira : Blanche, il est temps d'aller dormir. Et ce nœud de détresse sera dans sa poitrine, et elle ne pourra poser sur les objets aucun regard calme, et d'eux elle ne recevra aucune connivence bienheureuse... Toute la nuit, elle restera les yeux ouverts dans l'obscurité, le cœur plein de recherches hagardes. N'arrivera-t-il donc rien, aucun signe ? La chaussette est dans ses mains, elle voit par la déchirure l'œuf qu'elle y a glissé, comme une fenêtre blanche. Rien, aucun signe. Et bientôt Louis va dire... Elle pose soudain la chaussette sur la table, dit :

— J'ai oublié d'aller chercher le lait. Tu viens avec moi, Jean-Louis ?

— Ah oui, maman.

— A cette heure-ci ? dit Louis.

— Le fermier n'est pas couché, dit Blanche. Il nous faut du lait pour le petit-déjeuner.

— Ne prends pas l'enfant, dit Louis, il pleut peut-être encore.

— Il ne fait pas froid, dit Blanche.

Elle enveloppe l'enfant d'un caban à capuchon pointu, elle jette un châle sur ses épaules et sort avec l'enfant.

Louis boit le fond de son verre de bière. Il repose son verre, hausse les épaules. Voilà maintenant qu'elle oublie d'aller chercher le lait. A propos, je vais prendre ma chemise, je la monterai dans la chambre. Il se dirige vers le placard et prend sa chemise. Il s'apprête à refermer l'armoire ; étonné, il regarde un saladier rempli de lait bouilli.

— Qu'elle oublie d'aller chercher le lait, passe encore, dit Louis, mais qu'elle oublie qu'elle a été le chercher, ça c'est trop bête.

Blanche avance dans le chemin, tenant l'enfant par la main.

Il tombe encore quelques gouttes de pluie, mais l'air est tiède, il garde le rappel de la chaleur du jour.

— Si nous allions par le bois ? dit Blanche.

— Il fait tout noir, j'aurais peur, dit Jean-Louis.

— Tu ne dois pas avoir peur d'un bois. Et puis nous verrions peut-être des écureuils, dit Blanche.

— Des écureuils ? Alors, oui, dit Jean-Louis.

Le sol du bois était tendre et humide. Blanche serrait la main chaude de l'enfant et avançait à grands pas calmes dans cet univers sombre et mouillé. Il y avait le silence marqué de leurs pas légers et des gouttes d'eau sur les feuilles. Blanche s'assit au pied d'un arbre, à même le sol humide. Elle enroula mieux le caban autour de l'enfant qu'elle prit sur ses genoux.

— Repose-toi, dit Blanche, ferme les yeux. Et alors les écureuils viendront mettre des noisettes dans tes poches.

Autour d'elle les arbres étaient hauts ; entre leurs frondaisons, elle voyait la marche lente des nuages.

— Maman, dit Jean-Louis.

Elle serra l'enfant dans ses bras.

Elle était bien, ainsi, avec la terre, les arbres, les nuages. Dans la masse sombre du caban sur ses genoux, il y avait la tache blanchâtre du visage de l'enfant. Penchée, elle sentait la douce odeur de laine mouillée de l'étoffe et, dans la tache pâle, quand de sa joue elle caressait front et cheveux, elle sentait l'odeur de son petit garçon. L'enfant commença de ronfler doucement. Blanche appuya la tête contre l'écorce de l'arbre. A nouveau elle regarda le ciel. Oui, elle était bien ainsi. La paix montait doucement en elle, la paix de l'univers mouillé du bois et du ciel. Non pas une paix heureuse et facile. Rien n'était heureux et facile, en Blanche ni autour d'elle. Mais une paix ardente qui voulait dire : tout est bien ainsi ; la vérité est cachée, mais simple et puissante, comme l'arbre, comme le ciel ; la vie est tissée sur fond de puissances obscures et simples, comme la terre humide, comme le ciel, comme la tendresse de la chair, comme l'amour. Dans ma vie, il y a l'arbre et le ciel, il y a l'eau, la terre, l'air, il y a l'enfant, il y a Louis. Ma vie est belle. Elle se pencha sur l'enfant, l'écouta respirer, écarta un peu les genoux afin qu'il eût large giron pour s'y blottir. Les nuages s'éloignèrent de la lune qui éclaira la tête sauvage de Blanche et l'enfant endormi. Blanche vit les feuilles luisantes d'eau, et l'ombre à nouveau s'étendit. Mais, dans ma vie, y aura-t-il jamais l'amour ? Car l'amour ce serait... Elle ferma les yeux. Par exemple, maintenant, dans le bois, un homme s'avancerait. Il serait jeune et fort. Vêtu d'une veste de velours ou de cuir, d'un pantalon retenu par une large ceinture d'étoffe enroulée bas sur les hanches. Pourquoi serait-il habillé ainsi ? Parce que c'est ainsi que je le vois. Et parce que c'est un joli costume. Il passerait devant moi, et nos regards seraient graves. Il dirait : « Pose ton enfant. » J'étendrais l'enfant sur la terre. Il couvrirait l'enfant de sa veste : « Les enfants des femmes ne peuvent pas avoir froid », dirait-il. Il me prendrait sur les feuilles du bois, dans le silence de la nuit. Et le silence serait entre lui et moi. Et notre étreinte nous donnerait le cœur de l'arbre, de l'eau, du ciel et de l'air, et du blé sous le soleil. Comme si nous touchions le nœud même de la vie. Comme si, pendant notre amour, nous étions dans le cœur même de l'univers. Ensuite, il ne me dirait rien, ni qu'il m'aime, ni qu'il me trouve jolie. Il enlèverait les feuilles restées dans mes cheveux. Il ne me raconterait rien de sa vie, ni moi de la mienne. Il dirait : « Va, maintenant. Tu es ma femme, pour toute ma vie et pour toute la tienne. Peut-être pour plus que cela. S'il nous arrive encore de traverser le bois un même jour, nous nous rejoindrons. Notre étreinte sera la même. Nous ne pourrions rien nous donner de plus. Car il n'y a rien de plus au monde que d'avoir été ensemble, un instant, dans le cœur de l'univers ». Il partirait. Je le reverrais ou je ne le reverrais pas. Et l'amour serait dans ma vie.

La paix du bois était profonde. Blanche sentit l'arbre, derrière elle, comme un pilier de vie, et l'enfant dans son giron était chaud comme un nid. Les couches de l'air étaient sans cassures, sans la moindre cicatrice, finement soudées à la nuit sans limite. Elle pouvait rentrer. Louis dira : « Il est l'heure d'aller dormir. » Elle dira : « Oui, Louis. » Et elle posera un long regard plein d'entente sur la table, sur le fourneau, sur la houille dans le seau, sur la casserole auréolée. Sur ses genoux, l'enfant bougea, balbutia un mot en rêvant. Il a dit « eau », pensa Blanche. Peut-être avait-elle mal saisi, cela pouvait être « beau », ou « tôt », à moins que cela ne fût simplement « oh » comme dans l'admiration ou dans la souffrance.

— Que rêves-tu ? dit doucement Blanche. Tu es content, ou tu es malheureux ? Réponds, Jean Louis...

Les rêves m'aident, pensa Blanche. L'enfant ne se réveillait pas. Elle se leva, le portant toujours dans ses bras, et elle s'avança ainsi sur la terre humide, entre les hauts arbres.